

ВИЗВОЛЬНИЙ ЩАДЯХ

Суспільно-політичний, Науковий
і Літературний місячник

— 4 —

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний,
науковий і літературний
місячник

Видає

Українська Інформаційна Служба

Поштовий індекс – 252034

LIBERATION PATH

Ukrainian Political
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by

The Ukrainian Information
Service Ltd.

ISSN: 0042-9422

Реєстраційне свідоцтво – серія KB № 1693

Відповідальний Редактор – Ілля Дмитрів

Помічник Відповідального Редактора – Лариса Йолкіна

Технічний Редактор і Адміністратор в Україні – Микола Кузів

Члени Редакційної Колегії:

Проф. д-р Г. Васюкович, проф. д-р С. Гамамай, Григорій Дем'ян
ред. С. Караванський, ред. С. Квіт, мгр. О. Коваль, проф. д-р В. Косик,
проф. д-р О. Кушета, ред. Л. Наконечний, інж. В. Олесюк,
н. деп. Слава Стецько, проф. д-р П. Цимбалістий, ред. М. Шатицька.

Редакція і Адміністрація

252034 м. Київ, вул. Ярославів Вал, п.ч.м. 5, 6
200, Liverpool Road, London, N1 1LF, Great Britain

Телефони: в Києві (044) 229-41-22. В Лондоні: 0171 607 6266

Факс: в Києві (044) 229-41-22. В Лондоні: 0171 607 6737

Матеріали, підписані прізвищем чи псевдонімом авторів, не завжди відповідають поглядам
Редакційної Колегії. Редакція застерігає собі право скорочувати статті і виправляти мову.
За достовірність надрукованих статей відповідальність несуть автори.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1999 РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Окреме число
Україна	19 грив. 68 коп.	9 грив. 84 коп.	1 грив. 64 коп.
Австралія	100 дол.	60 дол.	10 дол.
Австрія	900 шіл.	500 шіл.	100 шіл.
Аргентина	50 дол.	30 дол.	5 дол.
Бельгія	2.500 б. фр.	1.300 б. фр.	300 б. фр.
Велика Британія	ф.40.00	ф.23.00	ф.4.00
Канада	100 дол.	60 дол.	10 дол.
США	85 дол.	50 дол.	8 дол.
Німеччина	150 н. м.	80 н. м.	15 н. м.
Франція	450 фр.	250 фр.	40 фр.
Швеція	600 кор.	300 кор.	50 кор.

В інших країнах – рівновартість американських доларів.

Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу Адміністрації
«Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам вигідніше – на адреси наших
Заступників, на стор. 3-ій обкладинки.

Чеки виставляти на: The Ukrainian Information Service, Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

Зміст

До питань державного будівництва

Верховна Рада України і Міжпарламентська Асамблея СНД	387
Мирослав Панчук : Футурулогічний підхід до національної ідеї	390
Дмитро Білий : Україна та Кубань – перспектива взаємовідносин в історичному контексті ..	392
Ярослав Каричак : Проблеми Закарпаття і Угорщини	396
До справ і подій в Україні	397
Василь Шепетюк, Іван Гавдида : Українська діаспора від минулого до сьогодення	401
Віктор Рог : Молодіжний націоналістичний рух: минуле, сучасність, перспективи	407
Ідеологічна платформа Молодіжного Конгресу Українських Націоналістів	410
Леся Бондарук : Хто ж за нас скаже слово?	412
Зеновій Левицький, В. Степанюк : Спогад про гімназійну юність	414
Степан Семенюк : Повертаючись до опублікованого	416

В 70-ліття ОУН і 40-ліття з дня смерті С. Бандери

В Україні відзначають сімдесятиліття ОУН	425
Іван Пасемко : Вшанування пам'яті співця УПА	430

Наука, досліді

Євген Сверстюк : Шевченкові метаморфози	433
Л. Крушельницька : ... викрадені зі Львова для Адольфа Гітлера рисунки А. Дюрера	435
Степан Сворака : «Справа вчителів» західного регіону України 1949-1951 рр.	440
Тетяна Носко-Оборонів : Митрополит Василь Липківський – до 60-ліття розстрілу	448
Олександр Астаф'єв : Література української діаспори	456
Ігор Голод : Мистецтвознавство України і політичні аспекти ХХ століття	467
Теодор Мацьків : Справа княжих гідностей гетьмана Івана Мазепи	472
Дарія Бочко : Він родом із Срібної країни	476

Література, мистецтво

Уляна Кравченко : На Великдень	485
М. Підлужний : Христос Воскрес	486
Богдан Лепкий : Великодні дзвони	486
Ганна Черінь : Христос Воскрес!	487
Михайло Ситник : Христос Воскрес	488
Володимир Молодець : Україні	488
Присвята поневоленим народам світу	489
Великодержавним російським шовіністам	490
о. Григорій Петришин : Ко Господу воззвах	491
Молитва за матір Україну	491

Огляди, рецензії

Володимир Жила : Цінне видання з історії України	493
Микола Козак : Зорано палаючим словом	495

Посмертна оповістка

Вячеслав Чорновіл не живе	497
---------------------------------	-----

Конгреси, з'їзди

VII Конгрес Світового Конгресу Українців	499
VII З'їзд Світового Українського Державницького Фронту (СУДФ)	501
III Нарада голів Європейського Конгресу Українців	501

Відкритий лист

Громадяни О. Непорожній та І. Семенчук	505
--	-----

З листів до Редакції

Протестую	507
Тиждень поневолених народів	508

Пам'ятник у Тернополі – символ безсмертя національної ідеї	509
Товариство Українців на Святий Землі	511
Бібліографія одержаних видань	512

Христос
Воскрес !

*У світлий Празник Воскресіння Ісуса Христа
найсердечніші святочні побажання засилаємо
Українському Народові і його Державній Владі,
Блаженнішим Патріярхам, Герархам, Монашеству, Духовенству
і Пасторатові Українських Церков православного і католицького віровизнань,
Достойному Послові і Членам (з родинами)
Дипломатичного Представництва України у Великій Британії,
Головам і Членам Проводів Українських Політичних Партиї,
Громадських Об'єднань,
Наукових і Мистецько-Культурних Установ,
Молодіжних і Студентських Організацій,
Головам і Членам Проводів Об'єднань Ветеранів ОУН і УПА,
Представникам кол. репресованих і багатьом тут неназваним, які працюють
на полі відновлення в народі-нації безкомпромісової національно-державницької
думки та розбудови власного державного життя.*

*Щиросердечно вітаємо Співробітників нашого журналу,
його Представників, Кольпортерів і читачів на Україні та в Діаспорі,
і всім бажаємо радісних і щасливих Свят Христового Воскресіння!*

**Дирекція, Редакція, Адміністрація і Друкарня
«Визвольного Шляху» й УІС в Лондоні-Києві**

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ І МІЖПАРЛЯМЕНТСЬКА АСАМБЛЕЯ СНД

ЗАЯВА

Президії Конгресу Українських Націоналістів

3 березня 1999 року голова Верховної Ради О. Ткаченко, грубо порушуючи регламент, спільно з лівою антидержавною групою депутатів прийняли антиконституційну Постанову про приєднання Верховної Ради України до Угоди про Міжпарляментську асамблею держав – учасниць СНД.

Конгрес Українських Націоналістів розцінює такі дії антидержавних сил як зраду національних інтересів України та крок до втрати державности, ствердженої всенароднім референдумом 1991 року.

Депутати Верховної Ради України від Конгресу Українських Націоналістів спільно з іншими депутатами національно-державницького спрямування подають скаргу до Конституційного суду з вимогою відмінити рішення Верховної Ради про вхід України в МПА країн СНД як таке, що було прийнято з грубим порушенням процедури голосування.

Конгрес Українських Націоналістів наголошує, що згідно з Конституцією України, кожен її громадянин має право будь-якими засобами захищати своє право в незалежній Українській державі. Отож, втягуючи Україну в новітню імперію, антидержавні сили провокують громадянську війну, оскільки святим обов'язком кожного громадянина України є захист її територіальної цілісності і незалежності.

Конгрес Українських Націоналістів звертається з закликом до всіх державницьких сил, до українського народу дати належну відсіч московським запродавцям та їхнім намірам шляхом втягнення України в імперське ярмо МПА країн СНД, щоб знищити нашу державність.

Враховуючи особливу роль О. Ткаченка у відвертому протягуванні цього шкідливого для України рішення Конгрес Українських Націоналістів вважає, що Верховній Раді належить, нарешті, усунути його з посади голови Верховної Ради.

Звертаємося до Президента України як гаранта державного суверенітету і територіальної цілісності України, гаранта Конституції України, до депутатів Верховної Ради, Уряду України вжити рішучих заходів і не допустити входження України в Міжпарляментську Асамблею країн СНД. (УЦІС).

*Слава Стецько,
голова Конгресу Українських Націоналістів*

ПРОТИ ЗРАДИ

7 березня у Тернополі на Театральному майдані Обласна організація Конгресу Українських Націоналістів провела кількатисячне віче громадськості на тему «Україна сьогодні: реалії та перспективи». На вічі виступили член Головного Проводу Конгресу Оксентій Каменюк, голова секретаріату Обласної організації Тарас Гребеняк, члени Обласного проводу Богдан Венгер, Богдан Когут, від Співки політв'язнів Іван Фанга, від ГСПО «Тризуб» Іван Сута та ін.

Учасники віча одностайно засудили ворожу діяльність голови ВРУ Олександра Ткаченка по насильницькому втягуванню України в нову московську імперію, невизначену позицію Президента Леоніда Кучми, схожу на загравання із запродами. Ухвалено звернення до громадськості області із закликом бути пильними і рішучими в діях проти зради Української незалежності, яка готується колишніми і нинішніми комуністичними функціонерами. (УЦС).

Підготувала Наталя Дарченко

ХВИЛЯ ПРОТЕСТУ ПРОТИ МПА

У Львові відбулося засідання Проводу Львівської обласної організації Конгресу, на якому було розглянуто ситуацію, що склалася після підписання Верховною Радою України постанови про вступ до МПА. Прийнято відповідну заяву, в якій засуджується це рішення і міститься заклик до всіх національно-державницьких сил Львівщини висловити рішучий протест з цього приводу.

Аналогічне звернення ухвалила й Президія бльоку національно-патріотичних сил Львівщини, яка закликала громадян до найрішучіших протестів з приводу втягування України в імперське ярмо.

З цієї ж причини у Львові 7 березня на майдані біля пам'ятника Тарасові Шевченку відбулося багатолюдне віче, на якому присутні заявили рішучий протест проти приєднання України до МПА. У виступах промовців, серед яких голова бльоку національно-патріотичних сил Львівщини, голова обласного Товариства політв'язнів і репресованих, член обласного Проводу Конгресу Українських Націоналістів Петро Франко, голова Львівської обласної організації Конгресу Іван Губка, голова обласної Співки політв'язнів України Ярослав Малицький, заступник голови обласної організації Соціал-національної партії України Ярослав Якимів, підкреслювалося небезпеку, яку несе для України приєднання до МПА.

На мітингу ухвалено резолюцію, у якій вимагається відставку голови Верховної Ради Олександра Ткаченка, виведення російських військ з території України, негайне денонсування угоди про вступ до МПА. Накреслено низку заходів щодо ініціювання протестів громадських організацій. Зокрема, на підприємствах, в установах, за місцем проживання створюються надзвичайні комітети захисту нації і держави, висловлюються протести Верховній Раді, Президентові України, Конституційному суду України з приводу грубого порушення Конституції України і права громадян жити у власній державі. А в разі продовження подібної антинаціональної політики люди вдаватимуться до найрішучіших акцій протесту, таких, як масові виїзди до Києва для пікетування Верховної Ради, пікетування

місцевих органів державної влади, оголошення передстрайкової готовності, а також у разі потреби – ставатимуть на захист України зі зброєю в руках.

Віче одностайно ухвалило пропозиції блоку національно-патріотичних сил Львівщини. Наступного тижня передбачено пікетування сесії Львівської міської ради з вимогою ухвалити відповідні заяви та звернення на адресу Верховної Ради України. (УЦІС).

Юрій Антоняк

КОМЕНТАРІ З ВУЛИЦІ

Костянтин Усенко, інженер:

Українці пройшли крізь колоніальне пекло російської імперії і тюрми ССРСР. Невже знову повернемось туди завдяки нашим «вождям» – Ткаченку, Кучмі та Пустовойтенкові? Це ж перший крок до відновлення ССРСР. Нас чекає національна катастрофа, якщо й далі будемо байдуже спостерігати за діями наших правителів.

Андрій Писаренко, агроном:

Те, що Кучма, Пустовойтенко, Ткаченко, Вітренко і Симоненко впрягли Україну в МПА, показало всім, хто є хто, і що вони принесуть українцям, якщо хтось з них буде обраний восени Президентом.

Пані Ганна, лікар:

Думаю це не те питання, яким нині повинен займатися такий поважний орган, як Верховна Рада. Дивно: обранці народу, а й галки не мають, що народ хвилює і цікавить. Хіба МПА – першочергове питання? В країні справжній геноцид щодо пенсіонерів, а вони – про МПА...

Євген Дудар, письменник:

Ткаченко почепив зашморг на шию Україні, а разом з тим – і своїм нащадкам. Але краще, якби він був почав з себе.

Степан Руденко, слюсар:

Знаєте, я не поважаю ні комуністів, ні рухівців. Але скажу: якщо вже стільки ми розбудовуємо свою державу, то варто це й далі продовжувати, а не бігати по колу. Адже МПА – це також не надовго, бо ж інші її учасники вже тікають з неї.

За матеріалами УНІАН підготував Орест Бойко

«Україна, зорганізована в державу, базовану на національному почутті, відповідно глибокому бажанню всього народу керуватися самим собою, стане нескорухим опорою миру, що його шукає весь світ».

Гетьман Павло Скоропадський

ФРАКЦІЇ В ПАРЛЯМЕНТІ

За словами голови ВРУ, кількісний склад фракцій парламенту сьогодні становить: комуністи – 122, Рух – 30, Рух-Перший – 16, соціалісти – 24, «зелені» – 26, народні демократи – 56, «Громада» – 23 (було 42), соціал-демократи – 24, прогресивні соціалісти – 14, «селяни» – 15, «Реформи-центр» – 13, «Незалежні» – 147, депутатська група «Відродження регіонів» – 26. Всього в парламенті представлено 448 депутатів.

Оголошено про створення нової фракції «Батьківщина». Як повідомив Олександр Ткаченко, до складу фракції увійшли 23 депутати (переважно колишні члени «Громади», Патріотичної партії України, партії «Всеукраїнське об'єднання християн» та позапартійні).

Основою діяльності депутатської фракції «Батьківщина» у Верховній Раді буде підтримка української державності та ідеї соціал-демократії. сказав під час виступу в парламенті член фракції «Батьківщина» Олег Білорус.

В оприлюдненій О. Білорусом заяві фракції підкреслюється, що «нинішні економічні реформи є антигуманними, антиморальними, вони ведуть до вимирання і приниження мільйонів громадян».

Як наголошується в документі, фракція «Батьківщина» боротиметься за створення в Україні демократичного громадянського суспільства, соціальну справедливість і добробут народу. (УЦІС).

Підготував Ярослав Ярошенко

*Мирослав ПАНЧУК,
Львів*

ФУТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

1. Відомо чимало визначень української національної ідеї. Тут хочемо звернути увагу на футурологічний підхід до національної ідеї, як дороговказу нації у її поході в майбутнє. Такий підхід має важливе значення при прогнозуванні та плануванні стратегій українського націоналізму в процесах національної революції і державотворення.

2. Головною метою усіх поколінь нації були і є самовияв і самоствердження своїх творчих сил, які досягали високих вершин у періоди власної державності, знаходили свій неповторний вияв у творіннях наших великих мислителів, майстрів усіх мистецтв і ремесел, підносили націю на все нові висоти розвитку і збагачили скарбницю національної та світової культури. Тому в системі цілей нації, що визначають її життєдіяльність на довготерміновий період, практично – на всі часи означена універсальна ідея займас місце генеральної цілі з найвищим пріоритетом.

3. Історія організованого українського націоналізму ХХ ст. дає нам чимало свідчень про те, що керівники цього руху, зокрема УВО, а згодом ОУН-УПА-УГВР, постійно присвячували велику увагу стратегії національно-визвольної боротьби в Україні та політичній підтримки її на міжнародній арені. Ще на зорі зародження організованого націоналістичного руху Микола Міхновський вказав на революційну боротьбу як єдиний шлях визволення української нації.

Стратегію української національної революції творили і втілювали на практиці провідники ОУН Євген Коновалець, Степан Бандера, Ярослав Стецько, чільний діяч ОУН Петро Федун-Полтава та інші; воєнні проблеми визвольної боротьби опрацьовував полк. Михайло Колодзінський-«Гузар», найвидатнішим військово-політичним стратегом визвольної боротьби ОУН-УПА і збройного підпілля в Україні був Головний Командир УПА ген. Роман Шухевич -«Тарас Чупринка». Поруч з ними над формуванням стратегії національно-визвольної боротьби працював провідний актив українського національного руху, що знайшло своє відображення у постановах і матеріалах Великих Зборів і конференцій, маніфестах, деклараціях та інших документах революційної ОУН.

4. В основу формування стратегії національних змагань як у минулому – на етапі політичної та збройної визвольної боротьби ОУН-УПА – так і на сучасному етапі змагань за владу української нації та остаточне створення УССД український революційний націоналізм покладав і покладає українську ідею, принципи революційної боротьби, орієнтацію на власні сили нації, установку на ведення боротьби за всяких умов, що заіснували б в Україні та навколо неї, згуртування здорових сил суспільства навколо національної Ідеї, співпрацю з дружніми народами геополітичного регіону і світу.

5. В наш час традиційні емпірико-інтуїтивні методи розробки стратегії життєдіяльності суспільства недостатні для їх всебічного обґрунтування. Ускладнення соціальних процесів, необхідність врахування багатьох, часто важко прогнозованих факторів впливу, вимагає системного підходу до планування стратегії, заснованого на наукових методах. Це зумовило, по-перше, виділення стратегічних досліджень в окремий вид діяльності, а, по-друге, виникнення численних центрів та інститутів стратегічних досліджень при державних установах, партіях, різнопрофільних підприємствах та у вигляді приватних фірм. Створення подібного центру в системі Конгресу, як і кожного іншого, вимагає належного ідеологічного, інформаційного, методичного, організаційно-економічного і технічного забезпечення. Перший з вищеназваних видів забезпечення базується на ідеології українського націоналізму. Оскільки опрацювання оптимальної стратегії вимагає попереднього прогнозування можливих її варіантів (з метою вибору найкращого), то природно, щоб важливим інструментом стратегічних досліджень стали методи і системи сучасного наукового прогнозування.

6. Однією з найбільш ефективних у соціальному прогнозуванні є метода програмного дерева цілей, яка дозволяє представити і дослідити у вигляді ієрархічної системи всю сукупність головної стратегічної мети разом із взаємопов'язаними і підпорядкованими їй цілями і завданнями. В прогностичній макросистемі, яку становить собою програмове дерево цілей українського націоналізму, головною метою стратегії останнього є здійснення національної ідеї, що формулюється як «забезпечення вільного, всебічного розвитку і повного самовияву творчих духових сил нації, утвердження її могутності і слави, багатства і добробуту в умовах державного життя, запевнення гідного місця і плодотворного співжиття у колі волюблених народів світу» (ІХ ВЗ ОУН. «Матеріяли і постанови», 1997, ст. 82). Це – мета розвитку, послідовне осягання якої на все вищих і вищих рівнях розраховане на довгий час; така постановка питання в даній прогнозуючій системі відображає футурологічний підхід до національної ідеї. Постановка означеної генеральної мети вимагає досягнення низки ієрархічно підпорядкованих їй пріоритетних цілей, а саме: завершення національної революції, остаточної по-

будови УССД, відродження української нації. У свою чергу в підсистемах цілей «Революція», «Держава», «Нація» на нижчих рівнях ієрархії прогнозується вирішення ряду стратегічних завдань, потрібних для досягнення цілей вищого рівня і, завдяки цьому, генеральної мети. Для визначення значущості (ваги) стратегій, які запроєктовані таким чином з різних комбінацій цілей, підцілей і завдань, шляхом експертних оцінок визначаються їх прогнозовані параметри (ймовірність, час досягнення чи звершення, витрати та ін.), що дає можливість шляхом порівняння стратегій вибрати оптимальну. Природньо, що із застосуванням методи дерева цілей можна будувати і аналізувати сітьові структури різної складності й обсягу. Поруч з цією методою у стратегічному дослідженні можна використовувати й інші способи та системи з багатого арсеналу сучасної науки прогнозування і соціологічних студій.

7. Відповідно до поставлених завдань у структурі Інституту стратегічних досліджень при Конгресі Українських Націоналістів бачаться такі відділи: інформаційного забезпечення, який нагромаджує базу даних на звичайних (інформаційні карти, анкети, досє та ін.) і машинних носіях інформації: методичний (займається адаптацією існуючих і розробкою нових методів і систем генерування стратегії); аналітичний (проводить системну аналізу об'єктів стратегічних досліджень); математичного (програмного) забезпечення, котрий здійснює обробку вхідної стратегічної інформації, що надійшла з аналітичного відділу, з допомогою комп'ютера; розробки стратегії (має своїм завданням системну інтерпретацію отриманих варіантів стратегії і видачу рекомендацій для вибору оптимального варіанту стратегії, що за своїми параметрами найкраще відповідає умовам поставленої задачі. (УЦІС).

*Дмитро БІЛИЙ,
кандидат історичних наук,
завідувач катедрою історії та українознавства
Донецького інституту внутрішніх справ*

УКРАЇНА ТА КУБАНЬ – ПЕРСПЕКТИВА ВЗАЄМОВІДНОСИН В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ

Одним з підходів до прогнозування можливих варіантів розвитку України і сусідніх держав є дослідження окремих регіонів, виявлення особливостей їх розвитку і тої ролі, яку вони відігравали протягом певних історичних періодів.

На наш погляд, одним з таких регіонів, щоправда, який перебував за межами політичних кордонів України, є Кубань, значення якої в українській історії було надзвичайно важливим. Вважаючи, що в майбутньому ця роля буде стрімко зростати, ми спробуємо дати стислий огляд значення «кубанського питання» в минулому, і, спираючись на певні історичні закономірності, накреслити можливі варіанти розвитку взаємовідносин Кубані й України.

Специфіка геополітичного, етнічного і економічного становища Кубані завжди обумовлювала неординарне значення цього регіону. Намагання закріпити

контролю над Кубанню породило так зване «кубанське питання», яке залишалося актуальним протягом тривалого історичного періоду, різко загострюючись у часи політичних катаклізмів.

Вже в I тис. до Христа Кубань відіграє досить значну роль. Займаючи природне становище посередника між Сходом і Заходом, вона відіграє роль своєрідної «брами народів», через яку спочатку індоєвропейські, а потім і тюркські народи пересувалися на простори Східної і Центральної Європи.

Невипадково, що нова могутня держава у Східній Європі – Київська Русь – починає наполегливо претендувати на Кубань. Переможні походи на головного суперника Руси на східному напрямі – Хозарський каганат і Північний Кавказ князя Святослава в 964–966 рр. створюють підстави для утворення там Тмуторокнянського князівства.

Вже в XVII–XVIII ст. знову починається активізація українського впливу на Кубань. Найбільш активна частина українського етносу на той час – запорожці, починають засновувати на Тамані мисливські та рибальські поселення, активно використовуючи свої військові бази на Кубані під час морських походів. Все це дало підстави Війську Запорізькому вважати річки Єю та Кубань кордонами своїх володінь на південному сході.

В 1792 р. Військо Запорізьке, трансформоване в Чорноморське козацьке військо, добивається офіційного дозволу використати Кубань для свого нового розташування. Це поклало початок масовому переселенню українців на Північний Кавказ, яке продовжувалося більше сторіччя. Фактично це стало продовженням природного процесу поступового і неухильного просування українського етносу до Чорного моря і Кавказу, яке почалося ще з часів Київської Руси.

Виходячи зі своїх розрахунків, імперія використала українське козацтво, яке ідеально підходило до колонізації кубанських земель. Але в той же час це призвело до утворення на Кубані надзвичайно стійкої української домінанти і ввело цей регіон до українських етнічних кордонів.

У 1792–1794 рр. на Кубань переселилося не просто 18 тис. українців. Це було Військо – організація зі своїми усталеними структурами й ідеологією. Чорноморці швидко адаптувалися до нових умов, але не втратили своєї національної ідентичності і культури – головних підстав власної самосвідомості. Життя в умовах постійної небезпеки і тяжка праця обумовили міцну консолідацію українського населення Кубані, глибоке почуття корпоративності і взаємодопомоги. Наступні хвилі переселенців з України, вливаючись у чорноморські козацькі структури, переймалися почуттями національної солідарності, що забезпечувало стійкий імунітет до всіх спроб російщення.

В цілому до 1917 р. українці Кубані вже досягли рівня, необхідного для повного сприймання ідей української національно-демократичної революції. Лише трагічний збіг обставин не дозволив нащадкам запорожців у повній мірі взяти участь в боротьбі за незалежну Україну. А тим часом тисячі кубанців воювали у лавах Армії УНР.

Зміст подій 1917–1920 років на Кубані фактично зводився до боротьби місцевого (в переважній більшості українського) населення за збереження своєї державності і возз'єднання з тими формами державності, які існували в той час в Україні – УНР і Гетьманатом. Окрім цілком зрозумілих почуттів національної єдності, між українцями Кубані та населенням решти українських земель існував цілий ряд об'єктивних економічних і геополітичних причин для державного

об'єднання Кубані й УНР. Більшість українців Кубані завжди дивилася на Україну як на свою велику Батьківщину і не могла собі уявити, що Кубань і Україна будуть існувати окремо. Подібні настрої серед українців Кубані досить виразно існують і сьогодні. До того ж кубанці розуміли, що без такого могутнього союзника, як незалежна Україна, Кубані не вдасться вистояти у нерівній боротьбі з численними ворогами, відстояти свої економічні й національні інтереси.

Падіння Кубанської Народньої Республіки і встановлення на Кубані советської влади зумовили те, що для української більшості здійснення українізації стало втіленням національної ідеї – головної ідеологічної підстави для об'єднання. До 1925 р. українізація в станицях і містах Кубані проходила стихійно. Наслідки були досить красномовними. На квітень 1925 р. в Кубанській окрузі вже діяло 150 шкіл, або 20% від усіх шкіл округи з 317 класами, в яких викладало 305 вчителів та навчалось 13.770 дітей. Діяв український педагогічний технікум у станиці Полтавській.

У 1929-1933 рр. відбувається масштабний наступ на українців Кубані з метою остаточно закріпити там советсько-російський вплив. Окрім денаціоналізації місцевого населення, вираженого в насильницькому російщенні, був проведений геноцид за допомогою штучно утвореного голодомору.

Перепис 1926 р. свідчив, що кількість українців у Кубанській окрузі Північно-кавказького краю складала 1.110.325 чоловік або 73%. В цілому на Північному Кавказі українці складали 3 млн. 107 тис. чоловік або 37.1%. Навіть за приблизними підрахунками, від спровокованого голоду на Кубані загинуло від 25 до 50 відсотків населення.

20 грудня 1932 р. виходить директива, яка регламентувала порядок заселення спустошених кубанських станиць новими переселенцями. Обов'язковою умовою було, що серед поселенців 45 і 20 відсотків мали становити, відповідно, комуністи і комсомольці. Окремо наголошувалося, що до їхнього складу не повинні були входити мешканці України та Північного Кавказу. Нових переселенців переселяли в центрах станиць, а корінних мешканців відселяли на околиці.

Що стосується українізації і національної приналежності українців Кубані, то це питання було вирішено на найвищому рівні. 14 грудня 1932 р. з'являється постанова ЦК ВКП(б) за підписом Сталіна і Молотова, в якій заборонялося проведення українізації на Кубані. Коротко пояснювалося, що «населення Кубані не є українським».

Протягом 1933 р. перейшли на російську мову викладання всі україномовні навчальні заклади, багатьох викладачів Краснодарського інституту і педагогічних технікумів було репресовано. Під час проведення паспортизації всі українці були записані росіянами.

Таким чином московське керівництво радикально вирішило «кубанське питання». Заможні селяни були перетворені на безправних працівників державних сільськогосподарських підприємств, повністю залежних від московського центру, козацтво, як стан і як окреме корпоративне об'єднання, знищене, в регіоні була створена активна російська громада. Українці Кубані втратили всі національні права. Здавалося, що Кубань остаточно перетворилася на надійну російську базу. Багато в чому такі сподівання відповідали дійсності. Але сучасна ситуація на Кубані свідчить, що в 1929-1933 рр. Москва одержала «піррову перемогу».

Не говорячи про колгоспну систему, яка неспроможна ефективно охопити і 10% кубанського сільськогосподарського потенціалу, був закладений підірваний механізм взагалі під українську присутність на Кубані. Знищення добре орга-

нізованої, войовничої козацької громади і перетворення кубанців на затероризоване, роз'єднане населення утворило сприятливий ґрунт для швидкого поглинання цього регіону іншими поселенцями. Спроби відновити кубанське козацтво на сучасному етапі, як правило, не мають під собою необхідної традиційної та соціальної основи: кубанське козацтво було українським за своєю культурою і свідомістю. Зараз, коли на Кубані продовжує існувати антиукраїнська політика ігнорування національно-культурних потреб українців, справжнє відродження козацтва неможливе.

Насамперед треба зрозуміти певну подвійність сучасної ситуації в Краснодарському краї. З одного боку, там досить активно діє шовіністично налаштована російська інтелігенція, яка блокує відродження української національної самосвідомості, включно до заперечення наявності українців на Кубані, в цьому її активно підтримує міцна комуністична номенклатура, яка контролює всі ключові посади в місцевій адміністрації. Населення в більшості мешкає в сільських місцевостях і є досить аполітичним. Але поступове послаблення московського центру, перманентна політична криза в Російській федерації, хижацьке використання кубанських ресурсів, близькість вибухової Чеченії, стрімке зростання неконтрольованих міграційних процесів рано чи пізно поставлять Кубань перед необхідністю пошуків власних варіантів самозбереження. Поки що Краснодарський край досить сильно залежить від Москви, але все більше надії на її допомогу і захист власне кубанських регіональних інтересів йдуть на спад.

Майбутнє Кубані залежить і від розвитку ситуації на Кавказі. Кавказ, фактично, втрачений для Російської федерації, поступово буде еволюціонувати до ісламського фундаменталізму. Невідомо, хто буде відігравати роллю загальнокавказького ісламського лідера, але він незабаром з'явиться, і Кубань стане головною метою його експансії.

Гіпотетична перемога комуністів в Росії, спроба силою припинити прискорення дезінтеграції в державі може призвести до глобального катаклізму на «пост-російському просторі». Без сумніву, в умовах дестабілізації ситуації в Росії на Кубані може виникнути щось на зразок незалежної держави, підґрунтям якої буде псевдокозацька ідеологія. Подібна держава обов'язково буде існувати і на Дону... Якщо Україна в цей час буде сама зберігати стабільність (а шансів це зробити більше, ніж у Росії), то автоматично наша держава стане ідеальним союзником як для Кубані, так і для Дону. Але це можливе лише при наявності політичної волі та рішучості в захисті національних інтересів з боку українського уряду. Пам'ятаймо, що якби в 1918 р. Україна спромоглася перехопити ініціативу білої армії у військовій допомозі антисоветському повстанню на Кубані, то хід боротьби самої України за незалежність, як і доля самої Кубані, склалися б по-іншому. Фактично може відтворитися ситуація 1917-1920 рр. з певними корективами.

У цьому плані дуже важливу роль повинно зіграти українське населення Кубані, яке і зараз складає значну частину серед мешканців цього регіону. Кубанські українці зберігають свою мову і стійкі почуття національної приналежності – активна роль українського уряду і громадськості зі сприяння відродження їхньої національної свідомості буде мати важливі наслідки.

Україна стоїть перед новим етапом своєї історії, її доля буде залежати від того, наскільки сильним буде прагнення до власної активної ролі в геополітичному просторі – й «кубанське питання» знову стане ключовим у цьому виборі. (УЦІС).

ПРОБЛЕМИ ЗАКАРПАТТЯ І УГОРЩИНИ

Закарпатська обласна організація Конгресу Українських Націоналістів неодноразово зверталася до найвищих державних установ з приводу угорської агресії 1939-44 років і пропонувала Угорщині офіційно вибачитися перед Україною та Закарпаттям за цю агресію. Обласна організація Конгресу виступає також за встановлення меморіальної таблиці чи пам'ятного знака в колишньому концтаборі у Вор'юлопоші в Угорщині, де окупанти катували українських патріотів – Карпатських Січовиків, членів «Просвіти» – та проти встановлення на Верецькому перевалі угорського пам'ятного знака.

Усі ці вимоги обґрунтовані й підтримані переважною більшістю політичних партій і товариств українського патріотичного спрямування краю. Угорська сторона не тільки зігнорувала вимоги Конгресу, Української Народньої Ради Закарпаття (УНРЗ) та інших політичних угруповань, численної громадськості, але й продовжує настирливо вимагати відкриття пам'ятника на Верецькому перевалі.

10-11 лютого 1999 року в Ужгороді відбулося засідання змішаної Українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин. Українську делегацію очолював голова Державного комітету України у справах національностей та міграцій Микола Рудько. Угорську делегацію – голова Відомства у справах закордонних угорців Тібор Сабо. У прийнятих ухвалях комісії на наполегливі звернення угорської сторони і з метою запобігання загостренню етнічної ситуації в Закарпатті, покращення добросусідських відносин між Україною та Угорщиною рекомендовано повернутися до розгляду питання про встановлення пам'ятного знака на Верецькому перевалі і зробити це у рамках відзначення 1000-ліття Угорської держави і 2000-ліття Християнства.

Наступним кроком була негайна реакція УНРЗ, яка виступила у пресі із протестом з приводу продовження угорської агресії в Закарпатті. Заяву підписали 10 політичних партій і громадських організацій, які входять до УНРЗ. Закарпатська Обласна організація Конгресу Українських Націоналістів хоч і не входить до складу УНРЗ, також залишається на попередніх позиціях, викладених раніше. Метою відкриття пам'ятника на Верецькому перевалі, на думку членів Конгресу, є спроба зірвати урочистості з нагоди 60-річчя Карпатської України та небажання визнати законні вимоги української громадськості Закарпатського краю щодо вибачення за етноцид у часи окупації 1939-44 років.

З приводу здійснення колишньої ідеї відновлення роботи зі встановлення пам'ятника на Верецькому перевалі, пресова-служба Обласної державної адміністрації виступила з роз'ясненням своєї позиції. Наголошується, зокрема, що така акція сприяла б примиренню, очищенню від старих гріхів. Посилаються при цьому на постанову І з'їзду народніх комітетів Закарпатської України, який 26 листопада 1944 року в Мукачеві задекларував, що «мадяри являються одвічними ворогами народу Закарпатської України». Отож виходить, що комуністи 45 років могли жити з таким рішенням, а тепер необхідно його переглянути. І як це не парадоксально, шляхом саме надання можливості угорцям «помітити» свою колишню територію нібито в ім'я злагоди і миру. Свій крок українці вже зробили, отже скасувати таке рішення першого з'їзду НКЗУ 1944 року можуть тільки

самі угорці, вибачившись перед Закарпаттям за незаконну окупацію та етноцид 1939-1944 років. І тепер не йдеться про права національних меншин, яких закарпатські угорці мають більш ніж досить, а про своєрідне зазіхання на територіальну цілісність України.

60-РІЧЧЯ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ

У Львові 6 березня 1999 року в приміщенні Інституту народознавства академії наук України відбулася конференція «Братня взаємодія Галичини, Буковини і Закарпаття у 1938-39 роках», присвячена 60-літтю проголошення самостійності Карпатської України 1939 року. Конференція організована науковим відділом ОУН-бандерівців, Конгресом Українських Націоналістів, Молодіжним Конгресом Українських Націоналістів. Було зачитано кілька доповідей, зокрема члена Проводу Львівської обласної організації Конгресу, кандидата історичних наук Григорія Дем'яна, молодого дослідника Володимира Ветровича та ін. Промовці висвітлювали шлях Карпатської України до незалежності, підкреслили ролі президента Августина Волошина, ОУН та її провідних діячів в Карпато-Українській державі, а також її оборонців. Говорилося про підступну діяльність польських шовіністів і їхню ганебну ролі у розстрілах карпатських січовиків та знищенні Карпато-Української держави. Конференція ухвалила резолюцію та звернення до громадськості. (УЦІС).

Юрій Антоняк

ДО СПРАВ І ПОДІЙ В УКРАЇНІ

У ХХІ СТОЛІТТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЗМЕНШИТЬСЯ ДО 42 МІЛЬЙОНІВ

Саме стільки нас, за прогнозами Інституту економіки Національної академії наук України, житиме у 2026 році (з нинішніх 50 з половиною мільйонів). При цьому нація помітно постаріється: частка громадян, старших за 60 років, зростає з 20 до 25%. **Час бити на сполох:** осінь нації – то не лише «осінь життя», це провісник збоїв у роботі всього суспільного організму.

Передусім постраждає система соціального захисту населення, адже кількість працездатних громадян – платників податків істотно зменшиться. Чи зможе один працюючий прогодувати пенсіонерів і на додаток власних дітей?

Хоч як дивно, але такі питання хвилюють нині хіба що демографів. Можно-владді звикли жити сьогоденням і не дуже полюбують зазирати в прийдешнє. До такого висновку доходиш, розмовляючи з завідувачем відділом демографії та відтворення трудових ресурсів Інституту економіки НАН України проф. Валентиною Стещенко.

– В СССР відтворення населення розуміли як баянс між смертністю і народжуваністю, – розповідає пані Валентина. – Якісні демографічні показники

(здоров'я населення, середня тривалість життя, соціально-економічні характеристики) не завжди брали до уваги. Тому демографічна політика обмежувалася заходами, спрямованими на підтримання сім'ї.

Насправді на відтворенні населення так чи інакше позначаються будь-які зміни в економіці. Народжуваність, для прикладу, непрямо залежить від того, на яких засадах побудовано в державі податкову, житлову політику, політику приватизації, політику доходів. Важливий і рівень пенсійного забезпечення. Адже, що відбувається сьогодні: людям середнього віку доводиться утримувати не тільки своїх дітей, але й власних батьків, а інколи ще й бабусь з дідусями, що значно погіршує матеріальні передумови для дітонародження.

– **З огляду на це, які демографічні перспективи чекатимуть нас у XXI столітті?**

– До 2026 року в Україні триватиме депопуляція населення, тобто смертність переважатиме народжуваність. Населення старішатиме, а водночас зростатиме демографічне навантаження на працездатних громадян. При чому серед «утриманців» збільшиться частка літніх людей і зменшиться частка дітей. Образно кажучи, нові покоління «проїдатимуть» демографічний капітал, нагромаджений предками.

– **Наскільки я знаю, депопуляція спостерігається і в багатших країнах...**

– Це тенденція загальносвітова. Та в Україні на її тлі відбувається різке погіршення якісних показників – скорочується середня тривалість життя і погіршується здоров'я населення. Це дає підстави говорити про демографічну кризу.

За тривалістю життя Україна стоїть на рівні Тунісу, Марокко і Таджикистану, тобто десь на 120 місці у світі. За період з 1989 до 1995 року тривалість життя чоловіків скоротилася на 4.9 року, а жінок – на 2.6. У 1996-97 роках спостерігалася незначне зростання цих показників, але тут, імовірно, втрутився «природний відбір» (найслабші на цей час померли, залишилися тільки міцні й порівняно здорові). Нині народжуваність компенсує смертність лише на 59%.

– **Але в пресі вже з'являються обнадійливі прогнози про майбутній стрибок народжуваності. Що це, демографічний парадокс?**

– Я жодних передумов для цього не бачу. До речі, особливих демографічних «стрибків» у нас не спостерігалось і в ті часи, коли ковбаса була дешева, а контрацептиви – дефіцитні. Зазвичай вибух дітородної активності наставав після якихось надзвичайних подій як компенсація величезних людських втрат, приміром, унаслідок воєн. Найвищий рівень народжуваності в Україні було зафіксовано в 1949 році.

Нині навіть сільське населення, яке завжди вирізнялося вищою дітородною активністю, скопіювало «міський» стереотип: одна сім'я – одна дитина. Якщо 10 років тому сільська жінка за все своє життя могла народити в середньому від 2.4 до 2.5 дитини, то тепер цей показник знизився до 1.7. (УІЦС).

МИТНИКИ ПОВЕРТАЮТЬ ДУХОВНІ СКАРБИ УКРАЇНИ

В Києво-Печерській лаврі відбулась небуденна подія – урочиста передача Державною митною службою двох з половиною тисяч старовинних ікон, монет, манускриптів та інших подібних предметів Всеукраїнському фондові відродження видатних пам'яток історико-архітектурної спадщини ім. Олеса Гончара.

У ній взяли участь заступники голови Державної митної служби Олександр Єгоров та Володимир Копач, голова правління фонду Петро Тронько, голова

Національної комісії з питань повернення в Україну культурних цінностей Олександр Федорук. Ці культурні та історичні реліквії мають прикрасити Михайлівський золотoverхий та Успенський собори в Києві та інші храми України.

Передані унікальні твори мистецтва, художні колекції, ікони митники вилучили у контрабандистів, що прагнули за будь-яку ціну вивезти за кордон і продати західнім «тіньовим» шанувальникам прекрасного.

Як відзначив перший заступник голови Державної митної служби Олександр Єгоров, частина вилучених старовинних експонатів буде розпродаватися на аукціонах, аби фонд імені Олеся Гончара мав кошти для відбудови українських святинь, за винятком духовних скарбів – ікон, хрестів. Біблій та інших предметів релігійного вжитку. Такі речі не продаються. (УЦІС).

ВІДКРИТТЯ ПАМ'ЯТНИКА М. ГРУШЕВСЬКОМУ НА МОРОЗИ

Він стоїть у новозбудованому сквері біля Будинку вчителя, де на початку століття була Центральна Рада. Саме там видатний український історик, засновник Української держави та її перший президент підписував перші універсали незалежної України.

Здобувши незалежність, Україна та її столиця Київ привертають заслужену забуту пам'ять про свого великого вченого, патріота і державного діяча – Михайла Грушевського.

Одна з краших вулиць Києва, де розташовані державні установи України – Верховна Рада і Кабінет міністрів – носить його ім'я. На будинку ч. 35 по вул. Володимирській, де колись знаходилися наукові установи Михайла Грушевського, відкрито меморіальну таблицю. А створений Міжнародний фонд імені Грушевського займається поверненням великої творчої спадщини цієї людини українському народові а, зокрема видання 11-томної «Історії України-Руси».

Згідно з постановою Кабінету міністрів України від 31 січня 1995 року «Про спорудження в Києві пам'ятника М. Грушевському» та з метою увічнення пам'яті державного і громадського діяча, видатного українського історика, голова Київської міської державної адміністрації Олександр Омельченко підписав у 1997 році розпорядження про спорудження в Києві пам'ятника М. Грушевському. Замовником пам'ятника виступило Управління охорони пам'яток та історичного середовища Києва на чолі з Русланом Кухаренком, а підрядником – Українська спеціалізована наукова реставраційна проєктно-будівельно-виробнича корпорація «Укрреставрація». Давно сперечалися спеціалісти, де буде розташований пам'ятник. Та більш логічним, історичним місцем розташування обрали все ж таки колишній будинок Центральної Ради на вул. Володимирській. Архітектор М. Кислий та скульптор В. Чепелик виконали статую з бронзи, на постаменті з українського сірого граніту. Тут не в'януть квіти – як данина любови вдячних нащадків. (УЦІС).

СЛОВНИК СИМВОЛІЗУЄ СОБОРНІСТЬ

Не знаю, може й дещо перебільшив у своїй оцінці доктор філологічних наук з Інституту української мови проф. Павло Гриценко, назвавши вихід у світ чотиритомного «Нового тлумачного словника української мови» переломним днем у нашій лексикографії. На презентації, яка відбулася з цієї нагоди в Українському фонді культури, на адресу видавництва «Аконіт» (директор Дмитро Якунін),

упорядників словника доктора філологічних наук Василя Яременка і кандидата філологічних наук Оксани Сліпушко, інших співтворців цієї фундаментальної праці – наукового редактора Леоніда Андрієвського, президента підприємства «Амтек» Олександра Аматуні тощо – пролунало й чимало інших компліментів. Але зауваження Павла Гриценка вразили своєю конкретністю і влучністю.

На відміну від не тільки багато (і справедливо!) критикованого 11-томника, але й славетного «Словаря» Бориса Грінченка словник Василя Яременка і Оксани Сліпушко великою мірою працює на соборність України. Його ви не впіймаєте на штучному витісненні або спиханні на мовні задвірки так званої регіональної лексики – попри обмежену кількість слів (42 тисячі) передано все багатство і поліфонію української мови. На думку П. Гриценка, досягненням словника є і його часова глибина. Відновлено багато чого з того, що з ідеологічних чи ще якихось міркувань було вилучено з живої української літературної мови. Останній 11 том попереднього тлумачного словника, зазначив професор, вийшов у 1980 році. Групу науковців, яка працювала над ним, тоді, просто кажучи, розігнали. Тим часом робота над тлумачними словниками, як і, скажімо, над енциклопедією, має бути процесом безперервним. Майже 20-річний розрив між виходом 11-томника і нинішньою презентацією інакше, як злочином проти української мови, не назвеш.

Про вагу нового словника (не в буквальному сенсі, бо якраз за форматом і фізичною масою він виявився оптимальним і зручним) говорили проф. Федір Погребенник, мистецтвознавець Юрій Біличко, головний редактор «Вечірнього Києва» Віталій Карпенко. Останній, зосередившись на практичному значенні 4-томника для українських журналістів, наголосив на необхідності перевидати «Новий тлумачний» уже найближчим часом і значно більшим тиражем.

Вдалим завершальним акордом презентації, що, безумовно, стала подією в житті української інтелігенції був чудовий вінок українських пісень у виконанні відомого нашого співака Григорія Гаркуші (партія фортепіано – Людмила Гаркуша).

Залишається повідомити читачам контактні телефони видавництва «Аконіт» (268-91-80 і 268-90-91) і його адресу в Києві (вул. Боженка, 79), куди варто звертатися з питань, пов'язаних з «Новим тлумачним словником української мови» (УЦІС).

СТІЙКИЙ І НЕПОСТУПЛИВИЙ

У Будинку письменників України відбулась презентація книжки Бориса Антоненка-Давидовича (1899-1984) «Нашацьки прадідів», до якої увійшли здебільшого не публіковані раніше твори: однойменний роман, що є частиною трилогії «Січ-Мати», повість-есе «Що живе й по смерті», публіцистика, спогади, листи.

Як зауважила Лариса Копань, директор Видавничого дому «КМ Академія», що випустив книжку, це перший крок до відзначення столітнього ювілею письменника, що припадає на серпень 1999 року. Хоча майбутній ювілей – то, звісно, швидше привід. А насправді ця книжка, як і ті, що прийдуть слідом за нею (а вони вже готуються), визрівала давно і все одно мала б з'явитися: уже за самою логікою того активного процесу, який спостерігаємо нині – процесу збирання в єдине ціле надбань української літератури ХХ століття, аби постала вона зрештою в усій повноті.

Ключове поняття у цьому процесі – «повернення». Повернення в річище рідної літератури заборонених раніше творів і цілих творчих доробків та імен, заповнення прикрих порожнин і прогалин на теренах українського письменства. У попередні роки вже прийшли і стали на свої місця майже всі репресовані в 1930 роки літератори, і повному виданню їхньої спадщини уже ніхто не чинить перешкод. Потрібні тільки зусилля, аби розшукати, добути з державних і приватних архівів усе, що збереглося, впорядкувати, а далі – далі, зрозуміло, шукати грошей на видання.

Щодо Антоненка-Давидовича, то велика частка цієї роботи вже здійснена. Літературознавець Леонід Бойко, який був знайомий з письменником особисто і здавна займався дослідженням його творчості, не тільки впорядкував матеріали до книжки «Нашадки прадідів», але й написав коментарі до її розділів. Взагалі над цим виданням з великою любов'ю і старанням працювали всі, хто був причетний до його підготовки і випуску. Фінансову підтримку надала Фундація ім. Івана Багряного.

Як постать у літературному процесі й громадському житті України Борис Антоненко-Давидович іще не вивершений – зокрема не поставлена крапка в бібліографії ним написаного. Дослідники ще розшукують і збирають його спадщину, komponують спогади про нього, аналізують творчість, прагнучи оцінити його місце в українській історії минулої доби. Але головне – він уже впевнено йде до читача книжками, які за життя свого був би щасливий бачити. (УЦІС).

*Василь ШЕПЕТЮК,
кандидат філософських наук,
доцент Тернопільського педагогічного університету;*

*Іван ГАВДИДА,
голова Тернопільської обласної
організації Конгресу Українських Націоналістів*

УКРАЇНЬСЬКА ДІЯСПОРА ВІД МИНУЛОГО ДО СЬОГОДЕННЯ

Українці, попри свою непросту долю, займають чільне місце не тільки в Європі, але й у світі. Їх працелюбність, інтелектуальні здібності, моральні цінності завжди викликали повагу збоку інших народів. Це пояснюється насамперед тим, що українська спільнота, якби драматично не складалася її історія, практично ніколи не прагнула відгороджуватись від останніх, а навпаки, часто ділилася з ними своїм досвідом.

Українці як етнічне утворення складаються не лише з автохтонів, тобто тих, що одвічно проживають на етнічних українських землях. До них відноситься ще й діаспора, тобто ті українці, які волею долі опинилися за межами українських споконвічних територій і які в чисельному вимірі становлять близько третину в усьому українському етносі.

Оскільки діаспорні українці мають досить високий чисельний показник, то він і обумовлює відповідні якісні наслідки щодо визначення місця і ролі діаспори як в житті української спільноти, так і в житті інших народів. Звідси виходить, що всебічне осмислення української історії мусить теж враховувати й обставину вивчення історії діаспори. На превеликий жаль, доводиться констатувати, що ще в недалекому минулому при вивченні вітчизняної історії інтерес до ролі в ній діаспори був мізерним, за виключенням хіба діяльності так званих «прогресивних» емігрантських організацій, переважно лівого політичного спектру, обласканих офіційною совєтською історіографією через певні ідеологічні орієнтири. Ось чому зараз так актуальним виглядає питання про необхідність наукового, а не заідеологізованого вивчення історії української діаспори. Відрадно, що кілька останніх років над даним питанням творчо працює колектив науковців з катедри українознавства Тернопільської академії народного господарства, який під керівництвом професора Богдана Лановика підготував і видав у формі навчального посібника чергову розвідку з історії української діаспори¹.

Науковці-українознавці з Тернополя, досліджуючи історію української еміграції, у своєму викладі проблеми вивчення опирались на певні методологічні засади. Вони передусім намагалися, як видно із структури книги, чітко визначити глибинну сутність еміграційних процесів, викласти своє розуміння понять «еміграція», «діаспора» у співставленні з процесами життєдіяльності автохтонного населення, що постійно проживало і продовжує проживати на тій чи іншій території. Автори посібника стверджують, що еміграція – це переселення, вимушене чи добровільне переміщення людей із своєї країни в іншу, з економічних, політичних або релігійних причин, а також, що емігрант – це особа, яка виселяється, і яка добровільно або примусово залишила Батьківщину і виїхала в іншу країну на постійне, чи тривале проживання (ст. 13). На нашу думку, дане визначення поняття «еміграція» пояснює не лише суть явища, погоджуючись із загальноновизнаним твердженням, що «еміграція» – це переселення, а «емігранти» – це переселенці, але й визначає характер, мотивацію, а також сфери переселень. Таким чином, окремо виділяються вимушена і добровільна, тривала і тимчасова, економічна, політична і релігійна еміграції. Запропонована тернопільськими авторами класифікація видів еміграції впливає з аналізу причинно-наслідкової детермінації досліджуваного ними явища. Власне, адоптуючи поняття «еміграція» до з'ясування феномена української еміграції, дослідники теж послуговуються і таким широко вживаним зараз терміном, як «діаспора». Зокрема вони пишуть, що термін «українська діаспора» є узагальнюючим стосовно тієї частини українства, яке перебувало за межами України (ст. 16). При цьому вони посилаються на таких наукових авторитетів, як Володимир Кубійович та Василь Маркусь. Адже на думку останніх термін «діаспора» охоплює не лише процес емігрування з України, але й стан поселення українців поза її межами. Отже, еміграція бачиться як елемент життя діаспори поруч із життям постійно проживаючих в інших країнах українців, як нащадків емігрантів, так і автохтонного українського населення. Останнє стосується українців, що постійно проживають у прикордонних з Україною державах.

¹ Див.: «Українська еміграція: Від минувшини до сьогодення». Навч. посібник (Богдан Лановик, Михайло Траф'як, Роман Матейко та ін.: За ред. професора Богдана Лановика. – Тернопіль: «Чарівниця», 1999, 512 ст.

У запропонованій книзі тернопільських авторів є намагання прослідити певні, якщо так можна висловитись, географічно-територіальні напрямки поселень української діаспори. Мова власне йде про Західню і Східню діаспори. Поділ на два протилежні напрямки у формуванні діаспори пояснюється потребами українського населення та політичними обставинами, що визначили два широкі потоки еміграційних процесів із західніх українських земель – на Захід до Європи і до Америки і зі східних земель – на Схід до Росії, насамперед до Сибіру, а також Казакстану та на Кавказ. В посібнику стверджується, що Східня діаспора перебуває в межах поселення українців, які проживають на теренах колишнього СРСР, а Західня – поза його межами. В принципі з таким підходом можна погодитись. Правда, як ми вважаємо, доцільно в подальшому дослідженні історії української діаспори спробувати вичленувати в рамках як Західньої, так і Східньої діаспор, ще й окремі внутрішні географічно-територіальні потоки. Зокрема, заслуговує на окремішнє вичленування в якості автономного географічно-територіального потоку українська діаспора, яка проживає на теренах колишньої Югославії. Варто було б з нашої точки зору назвати умовно цей потік південно-західнім діаспорним потоком. Теж потребує уточнення в географічно-територіальній характеристиці й та українська діаспора, що живе в Австралії, адже Австралія розташована географічно не на Заході, а на Далекому Сході світу. Хоча й треба зауважити, що українська діаспора в Австралії в цивілізаційно-культурному пляні без сумніву є складовою частиною Західньої діаспори. Нарешті, та й стосовно Східньої діаспори в даному контексті варто дещо уточнити. Зокрема, виникає сумнів щодо прилучення української діаспори в країнах Балтії до Східньої діаспори. Те ж саме стосується і українців, що проживають в Молдові. Тому авторам книги в подальшій роботі над дослідженням історії української еміграції при означенні різних напрямків і потоків еміграційних процесів варто чітко розмежувати географічно-територіальні й цивілізаційно-культурні фактори їх обумовленості.

Науковці з катедри українознавства Тернопільської академії народного господарства аналізують історію української еміграції в досить широкому часовому діапазоні, починаючи з перших століть нової ери і аж до кінця двадцятого століття. Це дало їм змогу відслідкувати певні закономірності й тенденції становлення вітчизняної еміграції на різних відтинках української історії при виокремленні її особливостей в ті чи інші історичні епохи. Зокрема, характеризуючи особливості еміграційних процесів епохи Київської Русі, дослідники стверджують, що переміщення руського населення в нові землі здійснювалося двома шляхами: шляхом військової експансії і шляхом торговельно-господарських зв'язків. Пізніше з'явився ще один шлях – шлях християнізації, або іншими словами – шлях конфесійного проникання в прикордонні території Київської Русі. Чітко в книзі означені напрямки еміграційних процесів тієї історичної епохи – освоєння Тмуторокані, Берестейщини і Привольсько-Окських земель, розташованих на північному сході від стародавнього Києва. Підкреслюючи, що Таманський півострів, а також Берестейщина – це етнічні русько-українські території, автори книги тим самим відкидають намагання деяких колишніх російських і сучасних істориків довести ніби то історичні права Росії на ці території. Від себе додамо й окремих білоруських істориків, що займаються вивченням історичного минулого Берестейщини. Посібник «Історія української еміграції», пояснюючи особливості переміщення українців в часи Галицько-Волинської та Литовсько-Руської

держав, наголошує на автохтонності коренів історичного минулого українського населення Молдови. Важливо й те, що в книзі наголошується, що Україна не запустіла повністю після татарської навали, що йде всупереч поглядам окремих представників російської, польської, а також української історіографії. Це питання архипринципове. Адже йдеться про контраргументи щодо версії про консолідуючу роль російського етносу на теренах Східної Європи. Русь не була первинною державою російського народу. Хоча Василь Ключевський пробував довести, що татарський погром завершив запустіння України, а основна маса її населення емігрувала на Захід до Галичини та на Північ – до Суздальщини, він не звернув уваги на ту обставину, яку відмітив Михайло Грушевський, що українське населення призвичаїлося під час чужинецьких нападів рятуватися від ворога в лісах, болотах, а коли минала небезпека, повертатися додому. Інша справа – еміграція боярства, яке у зв'язку з занепадом державного життя в Києві дійсно переміщувалося на Московщину.

Тернопільські дослідники теж закликають читачів своєї книги уважніше придивитись до еміграційних процесів, що мали місце впродовж багатьох століть в Криму. Зокрема, ними наводиться факт з богемської хроніки про знахідку святим Кирилом в Корсуні Євангелія, писаного руськими літерами, а також із Статуту Кафи 1316 року про руську церкву за мурами міста (ст. 50). Далі мовиться про українських невольників-бранців в Кримському ханстві – васалі Туреччини.

В часи панування Великого Литовського князівства, говориться в посібнику, основне вістря української еміграції було спрямоване в Московському напрямку, що зумовлювалося загостренням протиборства за Україну між Литвою і Московою та спустошливими набігами татаро-турецьких орд. На початку XVI століття починається освоєння нижньодонських степів. На прикордонні з українськими землями території Московії переміщуються українські козаки. Москва претендувала на те, аби мати в обороні від татар Запорізьку Січ. Отже, роблять автори посібника висновок, що козацтво сприяло зміцненню і розширенню московської держави. Концентруючи увагу на еміграції українців до Московії на межі середньовічної і нової історії, тернопільські автори не пропустили поза увагою і української еміграції, так би мовити, західного спрямування. Окрім торгівлі й династичних шлюбів привертають вони увагу і до таких каналів західної еміграції, як залучення українських козаків на правах найму до військових сил європейських держав для виконання певних збройних операцій, зокрема на боці австрійських імператорів і французьких королів. Також в книзі стверджується, що специфічним явищем української еміграції на Захід був постійний виїзд молоді на навчання в європейські університети, у зв'язку з чим згадуються Юрій Котермак-Дрогобич та Павло Русин з Кросна.

Багато місця в посібнику відведено характеристиці української еміграції в часи козацько-гетьманської держави. Підкреслюється, що починаючи з XVI-XVII століть центр еміграційних процесів переміщується в Подніпров'я і Причорномор'я. Переселенці, які тікають з панської неволі, змушені долати шалений опір осілого і кочового населення. Християнство та іслам протистоять одне одному. Такі історичні події, як селянсько-козацькі повстання, українська революція 1648-1657 років. Переяславська угода, а згодом Руїна та спроби гетьмана Івана Мазепи звільнитися з-під московського протекторату. Гетьманщина і нарешті зруйнування Запорізької Січі 1775 року розгортаються завдяки безпосереднього відношення до них козацтва, унікальної суспільної сили. Швидкі зміни в гео-

політичній ситуації щодо України обумовлювали на думку авторів посібника вимушений рух населення у більш спокійні місця проживання.

Еміграція, як вони пишуть, була різною за характером: самовільною, в основному через селянські втечі, добровільною; легальною, регульованою урядом, примусовою. Після завоювання Росією території Північного Причорномор'я, що особливо проявилось в часи царювання Катерини II, вживалися запобіжні заходи, щоб недопустити до повороту українців на Крим і в причорноморські степи. Натомість, українців переселяли на Кубань з метою створення буферного щита проти войовничих народів Північного Кавказу.

Окремо висвітлена в посібнику тема заселення Слобідської України, а далі – Дону і Поволжя. Цей напрямок тогочасної української еміграції оцінюється тернопільськими дослідниками як промислово-добичницький. Згадується ними й основна причина даного напрямку – польсько-шляхетська навала і татаро-турецькі набіги. Не відкидаючи участі російського населення в колонізації цих нових регіонів, автори дослідження переконливо доводять домінуючу роль всетаки української колонізації, оскільки російський переселенський потік на відміну від масового українського – цивільного, був представлений переважно військими служилими людьми.

Вказують тернопільські науковці ще й на такий напрямок тогочасної української еміграції, як переселення на Північний Схід і до Сибіру, особливо після Переяславської угоди. Інкорпорація України в російську імперію прискорила ці процеси. В загальному вирі еміграційної хвилі досить помітно виявилась переселенська дорога до Москви багатьох діячів української культури. Автори дослідження зазначають, що в ті часи географія еміграції суттєво розширилась. Окремо доводиться згадувати про заселення Сибіру, яке часто відбувалося за рахунок українців-каторжан, репресованих царським режимом.

Вказується в «історії української еміграції» і на появу організованої політичної еміграції України, викликаної Полтавською катастрофою. Перші політичні емігранти називалися мазепинцями. До речі, мазепинська політична еміграція в Європі проіснувала з 1709 року – від часу Полтавської катастрофи, до 1759 року – часу смерті Григора Орлика, останнього великого мазепинця, що мешкав у Франції. З нашої точки зору авторам посібника стосовно мазепинської політичної еміграції слід було би глибше з'ясувати питання про причини заневання в середині XVIII століття цієї політичної еміграції.

Окремий розділ рецензованої книги розглядає також українську еміграцію доби Бездержав'я. В даному розділі вказується на специфіку умов, в яких здійснювалась еміграція. Суттєво вплинули на еміграцію територіальне розчленування України між двома імперіями російською та австрійською – різними за своїм ладом, промислові революції і пов'язані з ними процеси урбанізації і пролетаризації сільського населення, і нарешті перенаселення та нестача землі, що особливо проявилось в Галичині.

Аналізуються в книзі певні особливості Східньої української діаспори: втиснення української еміграції виключно в кордони Російської імперії, на відміну від Західньої діаспори, переважна більшість еміграційних потоків в основному за рахунок селян, відсутність у східніх емігрантів, на відміну від західніх власних національно-культурних інституцій.

Щодо характеристики Західньої діаспори, то як зазначається в книзі, вона різнилась від Східньої полідержавним розгортанням в країні як центральної,

Західньої, Південно-Східньої Європи, а також до США, Канади і, нарешті, – країн Латинської Америки. Західня еміграція була переважно трудовою, оскільки спричинялась економічними проблемами краю. Основний потік емігрантів помітно проявився на переломі XIX–XX століть, коли зросли можливості комунікаційних зв'язків між Новим і Старим Світами. Дану еміграцію часто активізували війни і пов'язані з ними ухилення молодих людей від військової служби.

Досить ґрунтовно описано в книзі переміщення українців в масштабі Європейської частини Росії, на Кавказі, Уралі, Підросійській Азії. Північній та Латинській Америці, Центральній та Західній Європі. Дещо менше – на Балканах та Прибалтиці. Тема української еміграції на Балканах і Прибалтиці потребує через свою специфіку окремого дослідження.

Але чи не найбільше уваги приділяє книга тернопільських авторів саме історії української еміграції XX століття. В якій ними виділяються два етапи – перший, що зв'язаний з міжвоєнною еміграцією (1917–1939) і другий, що зв'язаний з переміщенням українців у роки Другої світової війни та в повоєнні роки. З'ясовуючи дане питання дослідники відводять багато місця оцінці ролі в національно-визвольних змаганнях української політичної еміграції, що мала дві хвилі – першу під час і після Першої світової війни, і другу – в кінці та після Другої світової війни. Описуючи західний вектор міжвоєнної української еміграції, дослідники виділяють Віденський, Празький та Берлінський центри, а також еміграційний потік з Великої України до Польщі в часи советизації. Тут мова йде про Європейський континент. Цікавим на нашу думку є з'ясування долі українських емігрантів в Болгарії і Румунії і, нарешті, в Югославії. Завершується опис Європейського еміграційного регіону характеристикою життя українських політичних емігрантів у Франції – зокрема, таких видатних особистостей, як Симон Петлюра і Володимир Винниченко. Не обминули своєю увагою автори книги і опис американського еміграційного регіону.

Окремо в книзі характеризується особливості Східнього напрямку української еміграції та її території розміщення в умовах сталінського тоталітарного режиму. Зокрема звернена увага на прояви так званої промислової еміграції в індустріальні центри Советського Союзу, залишення рідної землі, потерпілими від голодоморів і колективізацій людьми і, нарешті, на примусові депортації українського етносу з окремих українських споконвічних територій, а також етапування репресованих в райони ГУЛАґу та місця спецпоселень. Слід погодитись з висновком авторів книги, що переміщення людей з України на східні терени Советського Союзу набуло масового характеру на переломі 20–30 років, що тоді переважали насильницькі методи переселення аж до масових депортацій (ст. 307). Переселенцями, окрім політв'язнів, ставали розкуркулені. Нові райони заселення українців виявились малопридатними для нормального життя.

Осмислюючи історичне місце української діаспори в період Другої світової війни та повоєнний період, тернопільські дослідники намагались розкрити весь драматизм перебігу подій, зв'язаних з боротьбою за виживання. Пояснюючи наслідки третьої хвилі еміграції, автори книги намагались показати розмаїття політичних та ідейних течій українського емігрантського світу на Заході, починаючи від правих радикальних, націоналістичних, і кінчаючи лівими – прокомуністичними. Хоча з нашої точки зору варто було би більше зупинитись на порівняльній аналізі українських емігрантських організацій, особливо політичних, та їх провідників. Напевно, в подальшому дослідженні проблеми доцільно

ще не пропустити поза увагою і такого специфічного явища, як четверта хвиля української еміграції. Йдеться про виїзд за кордон з політичних мотивів українських дисидентів в 70-80 роки брежнєвського застою.

Не дивлячись на деякі вузькі місця, неточні формулювання, повторення тощо, книга «Історія української еміграції» науковців з Тернопільської академії народного господарства є великим і солідним, науково-педагогічним виданням. В якому широкий загал зацікавлених читачів від студентів і науковців до пересічних громадян знайде багато для себе цікавої і потрібної інформації. Вихід у світ книги даної проблематики – вагома подія не лише в науково-педагогічному, але й культурно-освітньому житті України.

Відрадно, що це видання завдяки зусиллям видавництва «Чарівниця» вийшло на добромудому поліграфічному рівні, зі смаком художньо оформлене. Істотно збагачують книгу поміщені у тексті 125 ілюстрацій.

*Віктор ПОГ,
Голова Молодіжного Конгресу Українських Націоналістів*

МОЛОДІЖНИЙ НАЦІОНАЛІСТИЧНИЙ РУХ: МИНУЛЕ, СУЧАСНІСТЬ, ПЕРСПЕКТИВИ

В річницю створення Організації Українських Націоналістів цікаво й доцільно озирнутися в минуле українського націоналістичного руху, проаналізувати нинішній стан і спробувати окреслити перспективи українського націоналізму. Особливо цікавим і повчальним є аспект саме участі молодого покоління в національно-визвольній боротьбі українців.

Коли звернемо уважний погляд на початки творення і становлення ОУН, то зауважимо, що Організація була створена на базі декількох націоналістичних угруповань і далеко не останню роль в процесі постання та утвердження ОУН відіграли молодіжні організації, зокрема СУНМ, Пласт. Як біля витоків, так і в часи безпосередньої організованої боротьби молодь в ОУН була найбільш динамічною та пробоювою силою.

27-річний командир Корпусу Січових Стрільців полковник Євген Коновалець, 24-річний Степан Бандера на чолі Крайової Екзекутиви ОУН, юні Білас і Данилишин, як символи нескореної України, 18-річний Микола Лемик, як месник за народні кривди, 29-річний Ярослав Стецько – прем'єр Українського Державного Правління... Натхненні й озброєні працями Дмитра Донцова, ідеологією українського революційного націоналізму, молоді українці масово поповнювали лави УВО, ОУН, а пізніше УПА. Як в ідеологічній, так і в організаційній роботі попереду була молодь. Чи не в цьому і полягала значна частина успіху Організації?

Пригадаймо недавні часи українського відродження. Кінець 80 років. Творяться масові молодіжні організації як регіонального, так і загальноукраїнського рівня. СНУМ, СУМ, ОУМ «Спадщина», «Товариство Лева», «Вертеп», УСС, Студентське Братство, Пласт, «Сокіл». Ці та інші молодіжні спілки, що стояли

на засадах українського націоналізму, також стали в авангарді революційної боротьби. Вони набули масовості й популярності, провели велику пропагандивну, політичну та вишкільну роботу, дали підготовлені кадри для націоналістичних партій та організацій, в тому числі й керівні.

Молодь радо сприймала нові радикальні ідеї. Підносила і намагалася вирішити національні та соціальні проблеми, мала реальний і вагомий вплив на політичне життя країни.

Думаю, що не помилюся, коли зазначу, що вершковим піком молодіжної, а зокрема студентської активності була широкомаштабна і багатоплянна акція студентського голодування в жовтні 1990 року.

Після грудневого референдуму в 1991 році молодіжний патріотичний рух дещо пішов на спад. Для цього було декілька причин, на деяких з них варто застановитися:

- 1) багатьом здалося, що головна мета боротьби вже досягнута, згас революційний запал;
- 2) багато лідерів молодіжного націоналістичного руху пішли безпосередньо до «великої політики», створивши (а то й очоливши) нові політичні партії (зокрема УНА, СНПУ), взявши участь у розбудові та поповнивши лави Конгресу Українських Націоналістів, ДСУ, УКРП тощо;
- 3) в багатьох молодіжних організаціях відбулися розколи, зумовлені насамперед розходженнями в керівництві щодо ідеологічних засад та методів діяльності (наприклад СНУМ, СУМ);
- 4) значна частина молодіжного активу дістала змогу реалізувати свої можливості в інших сферах суспільного життя (зокрема в бізнесі), відійшла від активної політичної діяльності;
- 5) незадовільна державна політика в молодіжній галузі, перманентна економічна криза, розпорошеність молодіжних сил, розчарування в провідниках і загальна суспільна апатія та пасивність в політичному пляні не сприяли зміцненню та поширенню молодіжних структур, значна частина яких фактично припинила своє існування, або ж залишилася де-факто лише в особах керівників практично неіснуючих організацій чи існуючих лише «на папері».

Тому, коли період початку 90 років можна схарактеризувати як час молодіжних національно-патріотичних спілок, то останнім часом певного поширення набули і молодіжні організації ліберально-демократичного спрямування. Практично всі вони є лише «придатками» до політичних партій відповідного ґатунку чи певних «клянів». Спонукаючим моментом для їх лідерів та членства є насамперед можливість зробити кар'єру та матеріальне зацікавлення.

Велику роль в космополітизації та денаціоналізації української молоді відіграли засоби масової дезінформації, комплексна пропаганда т. зв. «загальнолюдських цінностей», розкладницька американізація, культ споживацтва, нігілізму та наживи.

Сьогодні абсолютна більшість молодіжних організацій, що мають політичне спрямування, незалежно від ідеологічного забарвлення, є прямо або опосередково залежними від політичних партій, партійно заангажованими. Говорити сьогодні про масовий і незалежний молодіжний рух в Україні є проблематичним.

Слід зазначити, що останнім часом мають місце спроби створити надструктури над молодіжними організаціями, «парасолькові» організації, що, за задумом де-

яких державних діячів мали б об'єднати й унапрямувати молодіжні спілки. Особливо активним і показовим у цьому огляді є УНКМО, який, при виразному домінуванні «лівих» сил в його керівництві, має пряме фінансування з бюджету і вважає себе єдиним представником молодіжного руху і виразником інтересів молоді. З іншого боку, на подібну роль претендує і Молодіжний Парлямент. Конфлікт між цими двома структурами неухитно розгортається.

Після останніх парламентських виборів, на яких, як би нам це боляче не було усвідомлювати, націоналістичні партії програли, в молодіжному націоналістичному русі вже почалися позитивні зміни:

1. Створено Молодіжний Конгрес Українських Націоналістів, що вже став вагомим чинником в молодіжному рухові, провів ряд резонансних акцій, розбудував структури в більшості регіонів України.

2. Створено Блок Молодіжних Патріотичних Організацій, до якого вже ввійшли Молодіжний Конгрес, СУМ, Ліга Української Молоді, ОУМ «Спадщина», «Патріот України», НПОМО, ТУСМ ім. М. Міхновського, «Молоді республіканці». Творяться регіональні структури Блоку. Твориться єдине молодіжне націоналістичне середовище, вишколюються нові кадри.

3. Значно зросла активність молодих націоналістів у розробці ідейно-теоретичних аспектів. Попри великий брак журналів та газет, що висвітлюють ці теми, молодь друкує свої праці у виданнях, які, на жаль, виходять вкрай обмеженим накладом («Шлях перемоги», «Українські проблеми», «Гроно», «Сніп», «Наступ», «Молодий націоналіст»), проводяться молодіжні науково-теоретичні конференції та семінари. Високий рівень публікацій і доповідей говорить про те, що росте нове покоління ідеологів українського націоналізму.

4. Спостерігається процес «омолодження» керівних кадрів націоналістичних партій, чий погляд звернений не в минуле, а в майбутнє.

На порозі третього тисячоліття перспектива українського націоналізму значною мірою залежить від ролі молоді, яка бере і візьме участь в націоналістичному русі. Тут варто згадати слова доктора Дмитра Донцова: «Яка є роль молоді в революційно-визвольнім русі? Ця роль велика або мала, або жодна. Залежно, яка гаряча буде її віра в нашу Правду. Іншими словами, чи будуть серед тієї молоді переважати люди одного характеру й однієї ідеї чи ні».

Перспектива полягає в тому, чи вдасться зцементувати єдине молоде націоналістичне середовище, людей одної Ідеї, одного світогляду, однієї віри, чи вдасться створити активну і динамічну молоду силу. Молодь – майбутнє нації і воно буде таким, яким ми захочемо його створити. Якщо українська молодь не зможе чи не захоче створити майбутнє для себе, його (майбутнє) вкотре створять чужинці, але не для нас.

Необхідними моментами в розбудові та утвердженні молодіжних націоналістичних організацій та націоналістичного руху загалом на мою думку є:

- 1) вироблення єдиної ідеологічно-світоглядкової платформи, розробка сучасної концепції українського націоналізму, що ґрунтується на працях Миколи Міхновського, Дмитра Донцова, Степана Бандери, Юрія Липи, Миколи Сціборського, Ярослава Стецька з виразним акцентуванням соціального, месіянстичного та геополітичного аспектів;

- 2) активна та різноманітна масово диференційована пропаганда націоналістичних ідей серед найширшого загалу;

- 3) підбір і вишкіл молодого членства. формування і зміцнення провідного фахового активу Організації;
- 4) утворення і забезпечення високого функціонального рівня дієвої розгалуженої організаційної сітки на місцях і власної розвинутої інфраструктури;
- 5) задіяння найактивнішого. найперспективнішого елементу української молоді до праці та вишколу в Організації згідно інтересів, фаху, здібностей;
- 6) залучення найширшого молодіжного загалу до сфери впливу і діяльності Організації;
- 7) створення Координаційної Ради націоналістичних партій та організацій з перспективою постання дієвого Національного Фронту як міцного блоку націоналістичних сил.

Перспективу мають молоді та активні. Виховання і вишкіл нової генерації українських націоналістів, жертвних. вольових. високоосвічених молодих патріотів – провідників юнацтва, суспільна активізація молодого покоління і його залучення до чинної боротьби за волю і владу Української Нації, за силу і велич Української Держави є одним із найголовніших завдань сьогодення.

Минулого не буде. буде майбутнє. Нашому поколінню випала Історична Місія на грані двох епох і на межі двох світів підняти з руїн Велику Українську Державу. Будьмо готові виконати її!

Ми на своїй землі! Ми переможемо!

ІДЕОЛОГІЧНА ПЛЯТФОРМА

Молодіжного Конгресу Українських Націоналістів

Молодіжний Конгрес Українських Націоналістів стоїть на ідеологічних засадах українського націоналізму і є складовою частиною українського націоналістичного руху.

1. Український революційний націоналізм є чинний ідеалістичний світогляд і організований суспільно-політичний рух, який виростає з підвалин духовости українського народу як синтеза уявлень і вартостей, створених ним у процесі історичного буття.

2. Український націоналізм має автентичний характер і не наслідує жодних чужих взірців.

3. Український націоналізм стоїть на засадах традиціоналізму і поборює комунізм, космополітизм, лібералізм та інші соціальні доктрини, що нав'язують народам світу будь-які «універсальні» моделі суспільного устрою, не визнаючи їхнього права будувати своє життя згідно власних потреб і уявлень.

4. Український націоналізм не догматизує жодних схем суспільного устрою, з огляду на що не є ані «правим», ані «лівим».

5. В центрі світоглядних засад українського націоналізму лежить Ідея Нації – візія найвищого розвою всіх її духових та фізичних сил.

6. Нація є найвищою органічною формою існування народнього організму, яка на ґрунті спільного пережиття історичної долі та невпинного стремління здійснитися в повноті силовій натури характеризується усвідомленням власної окремішности і спільною волею її складових жити на своїй етнічній території самостійним життям у власній національній державі, виходячи з усвідомлення Національної Ідеї.

7. Творцем і носієм Національної Ідеї виступає провідна верства – національна еліта, політична воля якої відображає кореневі інтереси всього народу.

8. Нація є самотутня єдність минулих, сучасних і майбутніх поколінь співвітчизників, органічно пов'язаних спільною історією, культурою та історичною Місією.

9. Сенсом існування кожного народу є його власне покликання, історична Місія, яка виконується через здійснення Національної Ідеї.

10. Головним чинником реалізації Національної Ідеї є націоналістичний рух – натхненна націоналістичним світоглядом соціально-політична сила, що постає з духової та суспільної природи народу як відповідь на його найістотніші потреби. і діє під кермом його провідної верстви.

11. Український націоналістичний рух є всенароднім, інтегральним та власно-підметним.

Всенародність його полягає в тому, що він заступає добро народу як цілості, без огляду на будь-які класові, регіональні, партійні чи інші вузькогрупові або індивідуально-егоїстичні інтереси.

Інтегральність його означає, що він прагне охоплювати народне життя у всіх його виявах, або згуртувати всі здорові складники народу для здійснення Національної Ідеї.

Власнопідметність українського націоналістичного руху випливає з того, що він спирається у своїй політиці на власні сили українського народу і засадничо відкидає орієнтацію на будь-які зовнішні потуги, які ведуть до узалежнення України від їхніх цілей.

12. Умовою і засобом здійснення українським народом свого покликання є власна Національна Держава як форма організованого буття, яка з'єднує всі його складники в одну цілу систему, що забезпечує найбільш сприятливі умови для всебічного розвитку його духових і фізичних сил.

13. Національною є та держава, яка відповідає істоті, виражає інтереси й об'єктивізує волю свого народу – етнічного господаря, спираючись і орієнтуючись у своїй політиці на його продуктивні верстви.

Україна стане Національною Державою лише тоді, коли в ній буде встановлено народоправний лад, заснований на засадах національної солідарності, соціальної справедливості, правового порядку та особистої відповідальності. Національна солідарність означає єдність і взаємодопомогу на основі усвідомлення тотожності вищих цілей Нації і сенсу життя окремої людини.

Соціальна справедливість передбачає відповідність прав і винагород кожного члена суспільства його обов'язкам і внескові у загальнонаціональну справу.

Правовий порядок ґрунтується на справедливості, силі та сталості закону, обов'язковому для всіх.

Особиста відповідальність обумовить тріумф ідеалу людини-громадянина над тоталітарним нівелюванням особистості та егоїстичним самовідчуженням індивіда.

15. Фізичною передумовою нормального життя і здорового розвитку народу український націоналізм визнає поширення Української Національної Держави на всі його етнографічні терени, які становлять нероздільну єдність його духового світу і безумовне домінування у власному геополітичному просторі.

16. Сучасний український націоналістичний рух виступає живим спадкоємцем героїчних змагань кращих синів Руси-України і відчуває історичну відповідальність за долю Батьківщини тепер і в майбутньому.

ХТО Ж ЗА НАС СКАЖЕ СЛОВО?

Кожному і всім загалом відомо, що Росія оголосила себе спадкоємницею ССРСР, що світове співтовариство, в тому числі й Україна, визнало це і що Росія (РФ) зайняла по ССРСР всі позиції в міжнародних організаціях. Сталося так тому, що ССРСР був лише різновидом російської імперії. Але тут, власне, виринають питання відповідальності Росії з титулу спадкоємництва за борги і злочини, вчинені ССРСР, відповідальності правової, матеріальної і моральної. Кошти спадкоємництва мусить сплатити спадкоємець. Так було завжди і так мусить бути! Для прикладу, ФРН, яка не оголошувала себе спадкоємницею гітлерівського «третього райху», досі сплачує кошти потерпілим за часів панування нацизму. Зрештою, не тільки ФРН... Досі не зробила цього тільки Росія, навіть в моральному вимірі, хоч деякі уряди колишніх «народних демократій» вже виступили з такою вимогою. Україна ж, яка найбільше потерпіла матеріально і морально, «дипломатично» відмовчується.

Тому тут хочемо порушити три питання боргів Росії супроти України:

- 1) Чорнобиль.
- 2) Депортовані народи.
- 3) Репресовані люди.

Весь світ вже знає, що Чорнобильська АЕС, як і вся атомна енергетика, підлягала в 1986 році Москві, була у віданні Москви, була власністю Москви. Забулися про це тільки наші правителі.

Весь світ знає, що чорнобильська трагедія 1986 року не була нещасним випадком, а запланованим експериментом, від проведення якого відмовилися всі директори АЕС в РФ. Згодився на це лише директор Чорнобильської АЕС на наказ Москви. Отож відомо, хто був автором трагедії і хто винний у цій трагедії, ім'я який – Чорнобиль: тодішній власник Чорнобильської АЕС – Росія, спадкоємець ССРСР. Чому ж тоді Уряд України досі не зажадав від Росії покриття коштів, спричинених вибухом на Чорнобильській АЕС в 1986 році? Ба, сама Росія на міжнародних конференціях в справі ЧАЕС просто відвертає голову, неначе її це зовсім не стосується. Який уряд у світі поводитися б, як наш, в подібній ситуації? Кожний уряд кожної країни в подібній ситуації давно вже виніс би питання на міжнародний форум з міжнародним судом включно. А наш Уряд мовчить, якби не його святим обов'язком є боронити своїх громадян і свою Країну. Мабуть, боїться образити «стратегічного» партнера?

Від кількох років стоїть в Україні питання повернення депортованих народів. Тим часом навіть під час останньої візити Президента Л. Кучми в Нідерляндії і розмов з представниками Європейського Союзу це питання було порушуване, але... з претенсіями до України!

Поминаючи той факт, що в самому Європейському Союзі чимало подібних нерозв'язаних питань, треба сказати, що такі претенсії до України зовсім не об'єдані, бо Україна і так робить все від неї залежне для повернення депортованих народів. Але тут важливим є дещо інше. Запитаймо «оборонців» прав людини: хто депортував народи з території України, тоді – УССР? Україна їх висилала по-

за межі УССР в глибину ССРСР? Ні, депортувала народи і окремих людей Москва, Росія – спадкоємниця ССРСР. Депортація плянувалася в столиці Росії/ССРСР; проводив депортацію уряд ССРСР своїми каральними органами. Україна сама була жертвою депортації – мільйони українців вивезено в «оддальоніє края ССРСР». Як бачимо, знов таки злочинець відомий і він повинен компенсувати повернення – людям і народам. Адреса винуватця відома – Росія, Кремль. А наш Уряд мовчить, хоч кримські татари давно вже так ставили питання. Чому Уряд України мовчить? Це питання, як і багато інших, залишається без відповіді.

Мільйони українців за вісімдесят років большевицької окупації було без суду репресовано і вислано з Рідних Земель на тяжкі роботи. Мільйони загинуло в «необъятной» тайзі і тундрі; мільйони українців своєю тяжкою працею збагатили Росію десятками міст, тисячами заводів, шахт і т.д. і т.д. ... І ніхто досі не упом'янувся за них ані словом. Мільйони досі живуть по «широкой стране» Росії без права на повернення в Україну. Ну, не має Уряд України коштів на їх повернення!

Ми тут не торкнулись політв'язнів, а лише людей репресованих без жодного суду тільки рішенням уряду і компартії Росії/ССРСР, що в міжнародному праві визнано за злочин проти людства і що не підлягає продавленню (простроченню). Тому ФРН виплачує відшкодування всім тим, хто був примусово вивезений на роботи до Німеччини в роки гітлерівського панування, виплачує навіть нащадкам репресованих. За нас же нема кому потурбуватися. Мовчить Президент України, мовчить Уряд України і МЗС, мовчить ВР. Куди і до кого звернутися, щоб нас почули, коли навіть Всеукраїнське Товариство Політв'язнів і Репресованих разом з «Меморіалом» мовчать? Що то воно – страх перед «старшим» братом, чи рабська натура? Де в світі ще зустріти таке ганебне ставлення уряду до трагедії своїх громадян? На превеликий жаль і сором, тільки в нас!

А може, хоч пан міністр фінансів підрахує, скільки Росія винна Україні й українцям, громадянам України за скоєні нею злочини, за трагедію ЧАЕС, за каторжний труд наш?

А Москва – навіть не вибачилась, наче її це не стосується...

Будемо мовчати далі?

«Засадкою московської імперіальної політики і стратегії є роз'єднувати поневолені народи, ізолювати національно-визвольні змагання кожного народу, розправлятися з кожним народом зокрема, не допускаючи до створення одностайного фронту всіх уярмлених нею народів. Крім того, Москва завжди створювала внутрішні конфлікти в поневоленому народі, щоб тим легше зламати його... Большевики бояться визнати сам факт, що існують національно-визвольні змагання уярмлених ними народів і намагаються їх підтягнути під фальшиві поняття внутрішньої клясової боротьби, або агентурних дій чужосторонніх сил».

Степанн Бандера: «Перспективи української національно-визвольної революції, 1958, стор. 70-71.

СПОГАД ПРО ГІМНАЗІЙНУ ЮНІСТЬ

Переглядаючи старі фотографії з юнацьких літ, згадую воєнні роки на Холмщині. Тоді батьки вчителювали в селі Березно, яке лежить при залізниці, що веде від Холма на схід до Буга. Село було повністю українське, за винятком декількох польських родин, поселених на розпарцельованому панському маєтку. За селом був вітряк, з іншого боку сіножаті – торфовиська, за ними березові ліси. Недалеко на південь село Плаваничі, куди люди з Березна ходили до церкви, тому що церкву в Березні знищили поляки в 1938 році.

Великою подією для українського населення Холмщини було відкриття в Холмі української гімназії. Спочатку очолював її професор Федір Вовк, потім директором став філолог проф. д-р Михайло Білик, а відтак викладач географії Теодор Ставничий. Більшість викладачів були галичани. були також емігранти-наддніпрянці та декілька місцевих холмщаків.

Української літератури вчили нас колишній січовий стрілець, відомий поет Олесь Бабій, автор гімну ОУН «Родились ми великої години», а також професор Павлусевич з Коломиї. Історію викладали Мирон Кордуба, професор Варшавського університету, член Наукового Товариства ім. Тараса Шевченка, член Академії наук у Берліні та Празі, а також Антін Макаренко з Наддніпрянщини. Математику викладав місцевий холмщак проф. Юрій Васильчук. Латину та старогрецьку мову – проф. Кузик та Микола Олійник. Біологію – Цар, хімію – Малик, фізкультуру – М. Форостенко, малювання – Анастазієвський, співи – Білий, диригував великим гімназійним хором. Був ще греко-католицький катихет з Чину Отців Василян та православний священник о. Барщевський.

В 1940 році в цьому навчальному закладі навчалось 900 хлопців і дівчат. Крім навчання, учні Холмської гімназії проводили урочисті академії, вечори, присвячені українським національним святкам і пам'ятним дням – Дням проголошення Державності і Соборності України, Дням Пам'яті Героїв Крут. Дневі Пам'яті Героїв Базару, Шевченківським пам'ятним дням.

Кожного дня перед навчанням всі класи шикувались в шкільній каплиці і разом співали «Боже великий, єдиний», після чого розходилися по класах на першу лекцію. В парку, що біля гімназії, на шкільному стадіоні восени та напровесні проводились спортивні змагання з легкої атлетики. Ми мали можливість бувати в українському драматичному театрі, яким керував Ободзінський. Ставили українську класику: «Наталку Полтавку», «Назара Стодолю», «Невольника», «Циганку Азу» тощо. З цими п'єсами театр виїздив на гастролі по селах.

На початку війни із советами гімназійний будинок нам забрали, щоб там примістити військовий шпиталь. Заняття проводились в приміщенні Технічної школи та інших пристосованих для навчання будинках. Літом 1942 р. Український допомоговий комітет zorganizував екскурсію учнів з Холмщини і Підляшшя до Галичини. Разом з однокласником Романом Свистуном ми одержали дозвіл, але спізнилися на поїзд і наздоганяли групу наступним. В Раві Руській мали пересісти на львівський поїзд. Там на привокзальному майдані німці зробили облаву і нас двох, чотирнадцятирічних хлопців, разом з пасажирами-чоловіками змусили під дощем дві години на товарній станції вантажити на залізничні вагони дрова, котячи їх руками з землі по лагах.

У Львові ночували в бурсі на Руській вулиці і наступного дня всіх розділили на менші групи, які роз'їхались в різні повіти Галичини. Я. разом ще з трьома хлопцями з Білої Підляської потрапив до Тернополя, а відтак до Скалату, а звідти до села Вікно. Жив у різних сім'ях по декілька днів, гарно нас приймали, знайомили з Медоборами, ходили до Гримайлова, рідного села Івана Пулюя, видатного українського фізика. Літом 1943 р. я провів місяць у таборі праці в Селі Савині, що на північ від Холма. Там проводили меліорацію і нас використовували на земляних роботах. Тоді вивчив «Декалог» і від цього часу під матрацом ховав підпільний часопис «Ідея і чин» та носив круглі хлібини, загорнуті в цупкий папір, до гестапівської тюрми на вул. Колійовій, для ув'язненого Івана Білого.

Переглядаючи фотографії, згадую однокласників та однокласників. Це Басейко Ніна, Біланюк Ольга, Гавришук Христина, Галушак Оксана, Дзядко Ніна, Зелик, Івашкевич, Кисіль Євгенія, Крамарчук Анна, Ковалюк Марія, Яшук Лариса, Струк Оксана, Турянська Галина, Урбанюк Анна, сестри Лідія та Ярослава Штик, та хлопці: Биковський Володимир, Гавура Петро, Костецький Анатолій. Купчинський Ярема, Ладизинський Ярополк, Лесюк Микола, Максим'як, Одешук Володимир, Павлюк, Паранюк, Пінзул Юрій, Погорєцький Роман, Румак Володимир, Сагайдаківський Микола, Сай Теодор, Свистун Роман, Тимчук Олексій, Хомин Зиновій та інші.

Які долі цих людей? Де вони тепер?

Учні Холмської гімназії сьогодні розкидані по всьому світі, більшість із них – заслужені діячі науки і культури України та зарубіжжя: медики, фармацевти, вчителі, педагоги вищої школи тощо.

Всі ми тепер із влчачністю згадуємо своїх наставників, які дали нам основу для творчої діяльності, згадуємо їхню посвяти для української молоді, їхнє щире бажання віддати всі сили для добра України.

Наша держава, як відомо, в зовнішній політиці дотримується принципу непорушення існуючих кордонів. Це не повинно бути перешкодою для вимог до наших сусідів визнання за українцями, що опинилися поза межами своєї держави, таких прав, якими користуються меншини в Україні. Адже Україна, незважаючи на труднощі перехідного періоду, матеріально допомагає депортованим советами кримським татарам повернутися на батьківщину, до Криму.

Водночас забуваємо про сотні тисяч наших земляків, які насильно були вивезені з одвічних українських земель – Лемківщини, Холмщини та Підляшшя, де дотепер руйнуються пам'ятники нашої культури, а між ними і ті, що збереглися ще з княжих часів.

Жертви операції «Вісла» повинні одержати відшкодування. Справа українського народу для державних діячів України повинна бути пріоритетною. Україна повинна вимагати від Польської Республіки визнати злочином виселення українців з рідних земель, а депортованим громадянам надати статус репресованих, відшкодувати моральні та матеріальні збитки, дати право повернутися на рідні землі, віддати українцям церкви, які перетворили на костели.

«Не можна безслідно поховати ту силу, що вулканила Україну століттями, сходила кров'ю, вкривалась могилами, потім знову вставала».

Євген Свєрстюк

ПОВЕРТАЮЧИСЬ ДО ОПУБЛІКОВАНОГО

Побачили світ матеріали II Міжнародної конференції істориків: «Українсько-польські відносини в 1918-1947 роках». Публікація появилась під назвою: «Україна – Польща: важкі питання».

Як буває в таких випадках, матеріали збірника дещо скореговані до того, що Автори говорили на семінарі, а зокрема дискусанти. Деякі заяви і «твердження» референтів і дискусантів в збірнику просто не знайшлися. Може воно і добре, хоч?

Сам факт відбуття Семінару і публікація його матеріалів є подією самою в собі, яку годі переоцінити. Треба віддати належне людям, які спромоглися на zorganizовання Семінару, залучити науковців і провести його на належному науковому рівні; вдалося також не допустити до мітингування, хоч деякі дискусанти пробували йти в цьому напрямку, хочби як др А. Гіза. Відчувалось також, що «польська сторона» в якійсь мірі трактувала «українську сторону» дещо, делікатно кажучи, з гури патшонц.

Треба підкреслити що українські історики були на висоті завдання. якщо йдеться про мериторичну сторону рефератів і дискусії. Жодне твердження і питання не було без удокументованої відповіді. І проф. В. Філяр мусів обіцяти вивчити документи, представлені українськими істориками, хоч треба сумніватись, щоб він не знав, нпр. інструкції Уряду РП в справі посилення акції «Вахляж» 1942 року, виконавчих розпоряджень Уряду РП в справі проведення акції «Бужа». Проф. посилався на документи КГБ в Луцьку, між іншим на справу ком. «Рудого», а дивним якось сталося, що не зауважив, чи йому не дали актів про співпрацю поляків з окупаційною владою німецькою і советською проти українського визвольного руху.

Українським історикам бракувало, що виразно відчувалось, дослідження польських архівних документів, хоч багато вже зробили. І ще бракувало політично-державного вироблення в підході до порушуваних справ, в цьому польські історики мали перевагу.

Польській стороні забракло (?) політичної відваги, а науковці повинні її мати (!), визнати, що Польща окупувала ЗУЗ шляхом завоювання і поділу на спілку з Советською Росією. Покликування на те, що частину українських земель передала Польщі Рада Амбасадорів, не витримує критики і здорового глузду, бо тоді треба визнати «законним» поділ Польщі в XVIII ст., тим більше, що король С. Понятовський «добровільно» зрікся корони на користь цариці Росії. Треба не забувати, що від істориків залежатиме чого будуть вчити в школах нашу молодь, що будуть пропагувати і як буде формувати громадську думку мас-медія. До доробку Семінару треба буде ще не раз повертатися, а сьогодні хочемо зосередитись на кінцевому документі:

УЗГОДЖЕННЯ І РОЗБІЖНОСТІ

I. Політика II РП щодо українців у міжвоєнному періоді. Доповідачі доц. М. Кучерепа та проф. А. Айнекель.

На ст. 227 читаємо:

– «для української суспільности болісною справою було нищення близько 180 православних храмів на Холмщині». А на Підляшші й навіть Волині не мало місця нищення храмів; а заміна церков на костели – це не нищення церков? Справді, після війни частина церков не діяла, бо люди ще не повернулися з біженств, але чи це має бути приводом до оправдання видання розпорядження про нищення їх? Щось тут не зовсім чесно написано».

Шкода, що не подано, де і коли мало місце те, що частина польської католицької ієрархії протестувала проти акції нищення церков, або заміну їх на костели? Факти річ вперта! На ст. 228 написано.

– «Борючись за державну незалежність, український самостійницький рух неодноразово діяв методами антиправними, чому противилась частина українського суспільства».

На милість Божу, всякий самостійницький рух в цілому колоніальному світі діяв «антиправними методами», бо боровся проти права завойовників. Для національно-самостійницького руху всіх окупованих народів антиправною була окупація їхньої землі чужими, навіть як вони були сусідами. Для Прусії, чи Росії антиправними були самостійницькі рухи польські, які боролись за відродження РП. Як люди забувають власну історію, але історики не повинні цього робити.

II. Розвиток українського незалежницького руху в Західній Україні в 1939-1947 роках. Виникнення УПА». Доповідачі: проф. В. Сергійчук і проф. В. Філяр.

На ст. 228 читаємо, що після агресії СРСР на Польщу в 1939 році, «поляки Волині і Східню Галичину вважали приналежними до польської держави, а українські націоналісти оголосили своє право утворення на цих теренах незалежної Української Держави».

По-перше, українські націоналісти в 1939 році, перед і після, голосили своє право на створення УССД, а не тільки на ЗУЗ. По-друге, виходить, що приналежність ЗУЗ до польської держави вважали поляки, а «право на утворення української держави» оголосили тільки українські націоналісти. Цим, в якійсь мірі, віддається належне націоналістам за їх принциповість і рішучість, але рівночасно вштовхується людям думку, що українці як нація, на відміну від поляків, не хотіли «утворення Української Держави». З одної сторони виступають поляки, а з другої тільки українські націоналісти. Кому мають служити такі вже не історичні, а політичні науки?

На цій же сторінці далі читаємо, що керівництво ОУН зв'язалося в ГТ з німцями і вважало, що під німецьким протекторатом можна буде утворити незалежну Україну. Де, шановні професори, вичитали ви щось подібного, в яких документах ОУН записано про таке? Націоналісти боролись за УССД проти всіх завойовників, використовуючи ситуацію, яка в даний час заіснувала на даній території. В якому документі, шановні професори, ви вичитали, що ОУН уважала, що під німецьким протекторатом утворить незалежну Україну? Де Ви вичитали, що націоналісти хотіли німецького протекторату для України?

Справді, «багато тисяч націоналістів були знищені» німцями, але чи тільки «рядових»? Це просто неправда, яка веде до неправдивих висновків взагалі. А Легенда, Орлик, Олена Теліга, Ольжич, Максимчук, Тур, і тисячі діячів середньої ланки?

На ст. 230 читаємо, що від III НВЗ ОУН під керівництвом Ст. Бандери **відійшла** від інтегрального націоналізму (підкреслення моє). Цікаво, коли українські

націоналісти, а бандерівці зокрема, називали свій рух «інтегральним» і що воно означає? Як відомо, це визначення видумано в США в шістдесятих роках нашого століття, і, як підкреслював один з польських дискусійців на Семінарі, не можна сучасних визначень стосувати притомно до подій тамтих літ, тим більше в так важких документах. Це просто вставлено на догоду В. Філяра, який свою доповідь в основному будував з позиції прокурора.

Можна внести поправку, що Р. Шухевич був Головою Бюра Проводу ОУН, а не Проводу ОУН. З правової точки це має істотне значення.

Не треба стверджувати, що першою українською військовою формацією була утворена на Волині «Поліська Січ», бо «ПС» Т. Бульби була «Українською міліцією», а військовою формацією був створений в липні 1941 року Перший курінь українського війська ім. Холодного Яру в Рівному; сам проф. В. Сергійчук свого часу писав про це в журналі «Військо України».

III. Польське підпілля в Західній Україні (на території, що входила до складу II РП) в 1939-45 роках». Доповідачі: доц. І. Ілюшин та др Г. Піскунович.

В 2-й точці цього документу читаємо:

«Головною метою польського підпілля була **боротьба** за незалежність (підкреслення моє) цієї території в межах Речі Посполитої».

Якщо це не друкарська помилка, то постає питання, що воно означає? За яку «незалежність» Західної України (Кресуф Вихідній) боролось польське підпілля в межах РП? Ніде й ніколи такого завдання польське підпілля не ставило, а навпаки – всякі дискусії про будь-яку автономію українцям в РП після війни в межах РП, а такі дискусії в середовищах польського політичного світу велися, були абсолютно диспозиційними органами відкидані. Боротьба йшла просто про належність Західної України до польської держави.

Справді, на III Конференції ОУН задекларувала розв'язку українсько-польських проблем мирним шляхом, але багато раніше, бо вже восени 1941 року ОУН-Бандери виступила з ініціативою провести переговори про розв'язання польсько-українських питань, наслідком чого відбулися зустрічі представників АК і ОУН. Що ці зустрічі не дали бажаних наслідків і чому, треба було б хоч одним словом згадати.

Для тих, хто не знає, пригадуємо, що Семінар польських і українських істориків відбувся 22-24 травня 1997 року в палаці Культури у Варшаві. Ми ще вернемося до цього дуже цікавого Семінару й до збірника матеріалів: «Україна-Польща: важкі питання», бо в ході його праць було розглянуто кілька істотних питань, було поминено теж кілька істотних питань; було сказано і записано кілька істотних перевертень фактів, або просто покликуюлося на советські пропагандивні публікації. На нашу думку, про це все повинна знати громадськість Польщі й України, а не лише замкнене коло науковців і лідерів кількох політичних партій, бо тоді це буде тільки матеріалом для наступних дослідників історії польсько-українських стосунків, і нічим більше.

Травень, 1998 року

В попередній статті ми зупинились на кінцевому документі, випрацьованому вченими істориками на II Міжнародньому Семінарі «Українсько-польські відносини в 1918-1947 роках». Сьогодні хочемо віднести до окремих виступів і дискусій.

Доцент М. Кучерепа, як здається, не зовсім ще позбувся советського толку історії. Бо що таке «вітчизняна наука» – українська чи советська? Не можна погодитись із твердженням, що «польські власті допустилися помилок в міжвоєнному часі». Це не були помилки, а цілеспрямована політика, здійснювана зі всією рішучістю силовими методами і, за його висловом, «ліберальною програмою співпраці, розробленою Г. Юзевським», – шляхом пацифікацій і дозволом на святкування академій з нагоди Шевченківських днів, при рівночасній забороні «Просвіти» і «Сільського Господаря».

Пан М. Кучерепа доводить, що «Діяльність ОУН та інших підпільних партій (яких? – моє) часто перекреслювали досягнуті порозуміння». Про які «порозуміння» йдеться, адже в таких питаннях не можна не доказувати до кінця, хіба що нема що доказати.

«Католицькі єпископи в 1929 році зажадали повернення близько 700 церков, які були переобладнані на православні святині». – пише М. Кучерепа. Тут неточності виникають з того, що до тих «700» костелів католицький клір зараховував і церкви унійні (греко-католицькі), в тому і собор на Даниловій Гірці в Холмі. Пам'ятаймо – чимало з них були раніше православними святинями. До 1929 р. Уряд РП видав розпорядження про закриття 250 православних церков, а на Холмщині і Підляшші «спальоно, збужоно люб замкненто 195 церкві». Продовжуючи своє думання М. Кучерепа пише, що Уряд РП не висловив своєї чіткої позиції до ревіндикації, що дало можливість українським націоналістам з Галичини (звідки це знаємо?) провести заходи на захист Православної Церкви на Волині. Чи розпорядження Уряду РП про закриття 250 церков і переобладнання частини з них на костели було до 1929 року з ініціативи католицьких єпископів, чи самого Уряду РП – яка різниця? Прочитаймо «Розпорядження Міністра Рільництва і Дібр Паньстових» з дня 21 серпня 1922 і подібні з 1919 року і все стає дуже зрозумілим. А боронили своїх церков і самі Волиняки, їхні послы, їхні адвокаты. між іншим знаний в Луцьку адв. Ващук. а також послы з Галичини і то греко-католики, які націоналістами не були.

Для статистичної правди треба нагадати, що в II РП українське населення становило десь 15%, а не «третину» всього населення. Третину становили всі національні меншини Польщі. Др А. Пачковський доводить, що в міжвоєнному часі РП однаково трактувала всі національні меншини. Отож – ні. На ЗУЗ діяли вільно, нпр., всі німецькі релігійні, господарчі й освітні товариства, і то фінансовані в основному Німеччиною і жодних труднощів їм влада не чинила аж до початку війни, а українським таки чинила.

Також неправдою є, що «дії антицерковні» були спрямовані проти Москви, бо чому тоді нищено або закривано якраз церкви українцям? Ці «дзялання» були на користь Москві, яка виступала в «обороні» православ'я в РП.

А. Пачковський оправдував дії Уряду II РП по відношенню до українців тим, що, мовляв, «така політика велась майже в усій Європі», з чим не можна не погодитись, тільки тоді треба признати таке право другій стороні, чого пан професор не зробив. Ну і Православна Церква в Польщі отримала автокефалію від своєї Церкви-Матері Вселенського Патріархату 13.11.1924 року, а не в 1948 році. 1948 року Московський патріарх долучився до цього.

Дещо дивним було твердження Т. Старака, що в СРСР «церква не існувала». Існувала і то зі всіма структурами, крім однієї – патріарха, як особи від 1924 до 1942 року. Безперечно, що РПЦ діяла в рамках визначених ВКПб/НКВД, але

діяла і брала, між іншим, дуже активну участь в ліквідації УАПЦ і УГКЦ на спілку з НКВД. Писав про це свого часу митр. Філарет.

Не зовсім зрозуміло про що йшлося Т. Старакові, коли він говорив, що «спроби поширення автокефалії на Холмщині й Волині сприймалися польською державою як антидержавні». Отож, автокефалія Православній Церкві в Польщі, надана в 1924 році, розповсюджувалася на всю РП і окремого впровадження її на Волині і Холмщині не було потреби. Уряд РП якраз підтримував надання ПЦ автокефалії з політичних мотивів, а саме – вирвати ПЦ з під впливу ворожої РП Москви і мати свій вплив на її діяльність. Уряд РП виділив на поладження справ автокефалії 12 тис. злотих. (Ми можемо шкодувати, що сьогоднішній Уряд України не розуміє ваги автокефалії Церкви для державотворення і нічого не робить в цьому напрямку).

Не можна погодитись з дискусантами, які доводили, що УНР опералася виключно на Центральні держави. Проголошення 22 січня 1918 року Незалежності УНР було без будь-якого оперття на будь-яку чужу державу. Пізніший союз з ЦД був вимушений, бо Антанта всеціло підтримувала Росію. Такий був час – польські легіони також були створені при одній з ЦД – Австрії; Рада Регенційна Королівства Польського була створена за згодою німців. І що з того? Не забуваймо, що коли УНР викривалася в боях з білою і червоною Москвою, яка воювала зброєю західних альянтів, Польща мала хоч якийсь час на становлення своєї державності, армії і зв'язків з Заходом. Трагедія України була в політичній оцінці її тодішніх лідерів, які вірили в соціалістичні науки, принесені з Росії, і ради них розпустили свою армію і зволікали з проголошенням Незалежності десять місяців.

Кілька учасників порушували питання Ризького трактату з 1921 року. Коли слухалось виводів, зокрема А. Скіпке, то видавалось, що вони не читали того Трактату. Адже відомо, що мирні переговори між Польщею і Советською Росією розпочались вже тоді, коли Польща й Україна були в союзі й разом вели війну проти Росії. До цих мирних розмов не була допущена Україна. Парафування договору dokonали представників РП і РФСР, без участі представника від України. Від Росії парафував договір А. Йоффе. Т. зв. «українську» советську делегацію привезли під кінець праць на виразне жадання польської сторони, але представники УСРР відразу увійшли до складу делегації Росії і як окрема делегація не виступали, і Трактату не підписували, адже УСРР не була самостійною державою, не була суб'єктом міжнародного права. «Вірчі грамоти», про які згадує А. Скіпке, були написані в Москві, як і від БССР, делегації якої навіть не було. Тому Артикул I Трактату звучить так:

«Обе укладайонце се строни...», власне, дві сторони: польська і російська, а не чотири, як мало б бути за логікою А. Скіпка. Цікаво звучить підписна сигнатура на Трактаті:

«Жонд РФСРР в своїм іменю і з уповажнення жонду БСРР ораз жонду УСРР».

В Ризі справді була українська делегація від УНР і ЗУНР – А. Левицький і К. Левицький, але їх до участі в переговорах не допустили. Була це явна зрада Польщею України, що не вийшло на добре й Польщі. Самого С. Петлюру було властиво арештовано, хоч не ув'язнено. І було це тоді, коли українські й білоруські війська вели вже успішний наступ проти російських військ.

Непорозумінням треба визнати заяву А. Скіпка, що Ризьким Трактатом Україна вперше дістала міжнародне визнання. Адже Берестейський трактат з Центральними Державами був підписаний в лютому 1918 року; Рада Регенційна

Королівства Польського визнала Незалежність України в жовтні 1918 року і першим амбасадором Польщі в Україні був тоді Станіслав Ванькович: РФССР перестала визнавати УНР незалежною державою 24.12.1918 року; (через 20 років так поступила і з Польщею). УНР визнала Аргентина, Ватикан і інші держави – разом таки не мало і все це сталося перед підписанням Ризького трактату. Тяжко зрозуміти інтенцію А. Скішпека, хоч...

А. Скішпек закинув українцям, що вони «хотіли, щоб їм за незалежність хтось заплатив», та кинув питання: «що зробили українці, щоб використати цю воєнну ситуацію для зміцнення своєї державності?», нащо др М. Клімецький відповів, що: «зробили все, що можна було зробити в тій складній ситуації, в якій вони опинилися».

Річ зрозуміла, що кожна сторона намагалася дещо підфарбувати чи оправдати політику свого уряду чи політичного проводу, так було і з висвітлюванням політики Уряду II РП по відношенню до українців. Але іноді деякі висловлювання були виразно викривлені, бо нпр., УНДО ніколи, всупереч того, що деякі дискусанти говорили, не відрікалося від ідеї Української Незалежної і Соборної Держави. Зрештою, лідери УНДО в тяжкий для України час пристали до визвольних змагань і увійшли до УГВР. Це теж про щось свідчить.

Волинське Українське Об'єднання (ВУО) було створене при підтримці урядових кіл Польщі для «визволення Волині з-під впливу Галичини», і ніколи на Волині не було «автентичною силою», якою хотіли його бачити дехто з виступаючих. ВУО відіграло свою позитивну роль для українства опосередковано, бо через ВУО можна було дещо зробити на культурній ниві. Треба звернути увагу, що низові ланки ВУО, чи «Рідної Хати», були властиво поза впливом керівництва ВУО.

Неправдою є, що пацифікації були тільки в 1930 році. Вони почалися в 1919 році армією ген. Галлера в Галичині; був же розстріл маніфестації в Колках на Волині в 1935 році і ще багато інших.

Дуже туманно говорив д-р А. Гіза про якусь поміч поляків у створенні української держави (в писаному тексті пропущено), якої самі українці не хотіли творити, нав'язуючись цим до походу Ю. Пілсудського на Київ в 1920 році. Не треба забувати, що однією з важливих причин поразки цієї виправи було намагання повернути стан посідання польської магнатерії в Україні.

На запитання, скільки українців воювало в рядах РККА проти Польщі, можна відповісти таким же: скільки поляків воювало проти української держави в рядах РККА, Чекз; скільки поляків було у ВКПб і які там займали посади? Адже в найтрагічніших 1928-1938 роках для України генеральним секретарем КПБУ був Станіслав Коссіор.

Тільки, що дасть таке витикання один одному?

А. Гіза помахав також брошурою В. Поліщука, але швидко покинув залю, мабуть сам засоромився своїм мітінговим рухом.

Договіри проф. В. Філяр була повна самозаперечень і часто в тоні прокурора.

Глаголячи про «співпрацю» бандерівців з німцями тут же сам пише: «1.9.1941 року штаб-квартира німецької групи армії „Південь“ дала наказ арештувати і передати у розпорядження львівської СД усіх агентів Бандери, діючих в похідних групах». То як то, арештували бандерівців за співпрацю з собою (німцями)?

Не зовсім точно сказав В. Філяр, як і інші, про початки розмов ОУН-Б з ЗВЗ/АК, бо вони розпочалися вже в жовтні 1941 році і то з ініціативи, власне, ОУН-Б. Йшлося саме про спільну, чи хочби скоординовану, співпрацю між українським

і польським визвольними рухами, щоб уникнути взаємної боротьби. Але польська сторона пропозицію української відкинула, хоч розмови з перервами тяглися аж до закінчення війни, коли долю і України і Польщі рішив Сталін за тихою згодою західних союзників.

Про рух Тараса Бульби В. Філяр сказав, ставлячи його з ніг на голову. Т. Бульба – Максим Боровець, створив Українську Міліцію «Поліська Січ» вже в липні 1941 року був її окружним командантом в Сарнах. Похід на Олевськ з Сарнів (!) він кілька разів узгіднював з німецьким командуванням в Рівному, про що сам виразно пише в своїх спогадах. Тоді «ПС» не вживала назви «УПА», це сталося через рік і то тільки на його пропагандивних фотографіях, які були виготовлені у Варшаві, де він перебував 1942 року.

Згадуючи про Броніслава Ходоровського, який мав бути посередником між Т. Бульбою і польським підпіллям на Волині, В. Філяр пише, що «переговори не відбулися». А чому? А тому, що пан Ян Камінський, який мав репрезентувати польську підпільну організацію і з яким контактувався Б. Ходоровський, співпрацював з агентом НКВД з групи ген. Медведєва М. Кузнєцовим. Дивне, що А. Філяр не вчитав цього в мемуарах Т. Бульби, ані в архівах КГБ на Волині.

Велись розмови польської сторони з Т. Бульбою в 1942 році у Варшаві, але з огляду на «безпеченства» змусили Лівонського зрезигнувати з дальших розмов¹.

Радше пропагандивним висловом треба вважати його твердження про якийсь «саможонд українські в Райскомісаріяті Україна», висловом антиукраїнським, бо напевно сам пан професор знає скільки в тому «саможондзє українським» було, нпр. москалів, поляків та інших. Йдучи за цією думкою, те ГГ треба було б назвати «паньством польським».

Ставив В. Філяр на одну площину всі партії, які мали в назві «українська», як ОУН, КПЗУ та інші, бо вони змагали «до відірвання ЗУЗ від РП і створення Української держави». Воно дещо не так, бо КПЗУ змагала до включення ЗУЗ до складу СРСР і в програмі КПЗУ не було жодної мови про створення Незалежної Української держави, а сама КПЗУ була тільки секцією КПП, хоч керувана Москвою через КПБУ, точніше – через Закердот².

Дивним було, що жоден польський історик «не знав», що вже в 1943 році УПА вигнала німців з багатьох міст, як Горохів, Сарни, Колки, Камінь-Кашинський, Любешів, Радивілів і інших, про що говорив проф. В. Сергійчук. «Не знали» також про наслідки акції «Вакляж», про що мимоходом згадав проф. Р. Тожецький, а коли в дискусії згадав про це В. Ханас (в публікації пропущено), то В. Філяр був здивованим, якби не знав, що в інструкції Уряду РП про посилення саботажевої акції було написано: «оседнзаць терени родзенне польське». А був це рік 1942.

Проф. Ч. Гжеляк намагався виправдати колонізацію «Кресув Виходніх» тим, що, мовляв, «оседніцтво не базувало на зємях українських хлопув». Це, на жаль, велика історична помилка в думанні польських істориків, і не тільки істориків. Запитаймо: на чийй землі базовано поміщиків? Так, а чию землю тим поміщикам надавали польські королі (і московські царі) – німецьку? Чию землю передано осадникам на підставі порозуміння РП з Ватиканом з 6.7.1938 року про т. зв. «поунійне добра з пшиналєжносцями» – московську? Парцеляція маєтків

¹ Ліновські – «Казімеж Ванах».

² Закердот – «закордонний отдел КПБУ».

магнатів і передача землі осадникам відбувалась на Мазовшу, чи на українській землі українських селян? Ось таке ще покутує політичне мислення в деяких дослідників історії, геть витягнуте з XVII століття.

Тут належить для ясності питання виразно сказати, що всі польські осадни на Волині офіційно називались колоніями, а не селами, як зрештою чеські чи німецькі.

Витягував дехто стару байку про роззброювання оунівцями польського війська у вересні 1939 року. Можливо, що десь такий випадок і був. Але загалом відомо, що ПУН після підписання договору Рібентроп-Молотов видав наказ, про відкликання всіх повстанчих акцій. Робили це передусім комуністичні боївки, про що згадав Данило Шумук, член КПЗУ, який тепер проживає в Канаді.

Дивним було також, що ніхто не згадав, скільки українців загинуло у війні Польщі з Німеччиною 1939 року як солдати Війська Польського, а загинуло їх релятивно більше ніж самих поляків¹.

Приймаючи сказане д-ром Р. Бухалом, треба зауважити, що Тарас Бульба був отаманом не тільки з номінації, але і по своїй природі, а отже і по самономінації. І так діяв. На жаль, Україні Бог отаманів не жалів. Він співпрацював то з німцями, то підписав «мирний» договір з НКВД, то знов з німцями, а в березні 1943 року підпорядкувався Климові Савурові, заховуючи організаційну окремішність своєї Поліської Січі. Влітку 1943 року почав творити Українську Національно-Револьюційну Армію (УНРА). Але час вимагав положити кінець отаманщині, що і сталося. Очевидно Т. Бульба має своє місце в розвитку національного визвольного українського руху на Поліссі, тому належить все розмістити у властивому часі й терені.

Не була УПА також «інтернаціональною», хоч в її рядах були і поляки, і росіяни, і чехи, і жида, а навіть комі. Адже тому, що в польському війську служили українці, білоруси, жида, німці... військо польське не було інтернаціональне, було військом польським без жодних додатків. Ці люди вважали своїм обов'язком боронити Край, в якому жили. Натомість при УПА були національні військові відділи різних народів, поневолених Москвою – десь хіба сімнадцять і то вже від весни 1943 року. У тяжкий час Україна дала їм можливість організуватись і воювати проти спільного ворога – Москви і Берліна.

Закінчення буде

«А в сусідстві було так. Жінка згаданого Петра Рожака вийшла зі стодоли з глечиком молока в руках. Посипалися по ній стріли. Тяжко її ранили за те, що нібито несла молоко бандерівцям. Від ран за кілька годин вона й померла. Наш тато, як військо відійшло з села, зробили її труну, але казали люди, що поклали туди фрагменти спаленого тіла».

Володимир Сергійчук: «Трагедія українців Польщі», стор. 388, Тернопіль, 1997.

¹ Українське населення в II РП становило десь 15% всього населення країни, число загиблих жовнірів-українців сягнуло 22% всіх загиблих жовнірів ВП в війні з німцями 1939 року.

Король Данило Галицький

В УКРАЇНІ ВІДЗНАЧАЮТЬ СІМДЕСЯТИЛІТТЯ ОУН

До річниці ОУН

(УЦІС) 31 січня 1999 року в Тернополі в кінотеатрі «Україна» відбулися урочисті збори з нагоди 70 річниці ОУН. Відкрив урочистості хор «Заграва». Зі вступним словом до присутніх звернувся голова Тернопільської обласної організації Конгресу Українських Націоналістів Іван Гавдида. Серед промовців і член Молодіжного Конгресу Сергій Волоцюга.

Учасники зборів мали можливість подивитися на фільм «Страчені світанки», присвячений жакливім подіям 1930 років – розкуркулення, колективізація, насильницьке вивезення українців на Сибір, «сексотство», звірства НКВД і знищення українських патріотів.

Урочистості на Житомирщині

У Новограді-Волинському, що на Житомирщині, з нагоди 70-річчя створення ОУН відбулася конференція. З першочерговими завданнями, які стоять сьогодні перед націоналістами, ознайомив присутніх голова Конгресу Житомирщини Олександр Муравицький. Він наголосив, що одним з основних завдань українських націоналістів і усіх національно свідомих громадян – не допустити, щоб ліва більшість комуно-соціалістів у Верховній Раді втягнула Україну в МПА країн СНД. Це буде крах державності України, за яку поклали свої голови тисячі героїчних борців ОУН. Необхідно закликати всіх національно свідомих громадян, організації державницького спрямування взяти участь у пікетуванні урядових структур на знак протесту щодо винесення на розгляд ВРУ питання про вступ України до МПА.

Голова секретаріату Обласної організації Конгресу Сергій Бабич ознайомив присутніх з діяльністю членів ОУН на Житомирщині в роки Другої світової війни. Повідомлення про ці невідомі широкому загалові факти сприймалися з величезною увагою. Наприкінці конференції багатолітній політв'язень С. Бабич наголосив, що після завершення збройної боротьби членство ОУН, яке вціліло в цій боротьбі і не опинилось у концтаборах, перейшло у глибоке підпілля. Будь-які спроби націоналістів активізувати народ, відновити активну діяльність ОУН ліквідовувались в зародку. КГБ добре знало, яка політична течія є для них найбільшою небезпекою. У результаті основний тягар продовження боротьби перейшов на закордонні частини ОУН. Боротьба ОУН продовжувалась, але вже в інших формах. В часи перебудови та демократизації ОУН, щоб не налякати імперіалістичні кола та з інших причин, не змогла очолити визвольний рух. Але, як і в 1942 році створила УПА, так і в наш час створила Конгрес Українських Націоналістів – організацію, призначення якої – розбудити український народ і повести його на здобуття справжньої Української держави.

Славетна дата ОУН

30 січня 1999 року в Новограді-Волинському на Житомирщині відбулась конференція з нагоди 70-річчя ОУН. Конференція проходила в міському палаці культури, у прикрашеній національною символікою та портретами провідних членів ОУН Євгена Коновальця, Степана Бандери, Ярослава Стецька, Романа Шухевича залі. Урочисто почалась конференція з виконання «Маршу українських націоналістів». Хвилиною мовчання вшанували присутні полеглих борців ОУН за волю України. Змістовною була розповідь ветеранів, членів ОУН, про героїчні подвиги в роки Другої світової війни. Голова Молодіжного Конгресу Житомирщини О. Захарчук ознайомив присутніх з основними постановами Великих Зборів ОУН. Цікавим був виступ і голови Молодіжного Конгресу Новоград-Волинська Олександра Трохимчука. У виконанні молодих націоналістів Новоград-Волинська пролунали вірші, присвячені Провідникові ОУН Степанові Бандері. Досить цікаво був сприйнятий і виступ місцевої поетеси Ніни Петрук.

Одещина відзначає 70 років ОУН

Одеська обласна організація Конгресу Українських Націоналістів провела в дні 30 січня 1999 року науково-практичну конференцію на тему «70 років ОУН – історія чи програма дій?»

У роботі конференції взяли участь студенти і професори, учні старших класів і поети, депутати міської ради, представники національно-демократичних партій і організацій. З основною доповіддю на тему «ОУН не тільки історія, ОУН – це сьогодення, ОУН – це майбутнє України» виступив голова Одеської обласної організації Конгресу Українських Націоналістів Михайло Перегінчук.

Усі промовці, а їх було більше десятка, наголошували, що ОУН – це не просто явище, це закономірність.

Про геноцид українців детально розповів голова Обласної організації Братства ОУН-УПА Ярослав Тауцький, який зробив висновок, що для оборони і захисту українців необхідною була ОУН, а потім ОУН-УПА, завдяки яким була збережена українська нація. Цікаво виступили члени Молодіжного Конгресу: В. Юсов – «Багатонаціональний склад УПА», Богдан Перегінчук – «Молодь в ОУН». Голова Обласної організації Ліги українських жінок Аліна Пляченко розповіла про життєвий шлях і героїчний подвиг Євгена Коновальця. Досить цікавим був виступ багатолітнього в'язня брежнєвських таборів поета О. Різниківіа, а учениця ІІ класу О. Тимчук прочитала вірш «Україно моя».

Сучасному станові політичної й економічної кризи в Україні та шляхам її подолання присвятили свої доповіді проф. В. Гарбарчук і проф. В. Волович. Багато хто з промовців звернув увагу на реальну загрозу з боку лівих, вносилися пропозиції щодо згуртування демократичних сил. Від депутатів міської ради виступила Наталя Чайчук як єдина представниця у міській раді від демократичних сил. Вона доповіла, що сьогодні міська рада майже не приймає рішень, які йшли б на користь України.

Закінчив конференцію голова політичної ради Обласної організації Конгресу Валерій Рудюк. Він зупинився на перспективах розвитку націоналізму, на його ідеях не тільки в Україні, але й в усьому світі.

Учасники конференції прийняли ряд звернень до громадськості міста, до керівників області й міста з приводу засудження вступу Одеси до асоціації міст

СНД, а також проти передачі будівель муніципалітету у власність УПЦ Московського Патріярхату.

Звідси витоки українського героїзму

«В житті й історії кожного народу і кожної нації є дати, місця і герої, які стають символами, віхами і дороговказами для майбутніх поколінь. Крути, Конотоп, Базар, Берестечко – ці події і ці місця стали для нас, українців, символами і дороговказами, стали для нас вічною пам'яттю. Крутяни навіки вписали себе золотими літерами в Пантеон українських героїв», – наголосив голова Молодіжного Конгресу Українських Націоналістів Віктор Рог на мітингу з нагоди роковин Крутянського чину 29 січня 1999 року на Арсенальній площі в Києві.

«І хто б що не казав, але Крути – це не поразка, Крути – це перемога, перемога духу, перемога юних. звитяжних сердець, які своєю смертю ступили крок у безсмертя. Сьогодні українці, щоб перемогти, повинні згадати слова Провідника Організації Українських Націоналістів полковника Євгена Коновальця: «У вогні перетоплюється залізо у сталь, у боротьбі перетворюється народ у націю! Сьогодні українці, як і колись, знову повинні навчитись вбивати і вбивати в собі страх і байдужість. вбивати в собі зневіру, пасивність і малоросійство».

І настане той день, коли на цій площі замість ганебної таблиці заколотникам буде таблиця героям України – Євгенові Коновальцю і Симонові Петлюрі, коли на місці, де стоїть ще й досі ця агресивна залізняка (гармата), постане пам'ятник Героям Крут.

Настане час. коли постане та Україна, збудована нами, їх послідовниками, про яку вони мріяли, за яку боролися і за яку загинули. Наближаймо його!»

Організатори урочистости – молодь

Річниця битви під Крутами були присвячені урочисті збори 29 січня у Будинку культури «Березіль» у Тернополі. Організаторами цього заходу виступили молодіжні організації державницького спрямування Тернопільщини на чолі з Молодіжним Конгресом Українських Націоналістів. Перед присутніми виступив заступник голови Молодіжного Конгресу Олег Симчишин, від «Тризубу» слово мав Юрій Сиротюк. Захід зібрав багато молоді зі шкіл, професійно-технічних училищ, коледжів, власне, ровесників загиблих під Крутами українських юнаків. *(Підготувала Лариса Ружинська).*

Київські новини

2 лютого 1999 року Конгрес Українських Націоналістів провів пікетування Верховної Ради України з вимогою до депутатів не допустити входження України до Міжпарламентської асамблеї країн СНД. На плякатах були написи: «Ні – МПА», «Геть московських холуїв з Верховної Ради», «Холуй не може без ярма, тому він тягне в МПА», «МПА – Московська Провокація та Агресія». *(Ярослав Ярошенко).*

Новини Черкащини

Голова Черкаської Обласної організації Конгресу Українських Націоналістів Володимир Малярчук та голова Обласної організації Ліги українських жінок Віра Борушевська відвідали 30 січня 1999 року м. Звенигородку, де відбулися

збори місцевої організації Конгресу. На зборах йшлося про урочисті події, які нещодавно відзначили українці – 90-ліття від дня народження Степана Бандери, 70-річчя ОУН, 80-річчя Злуки. Обговорювалася також ситуація щодо майбутніх виборів Президента України і діяльність Конгресу. Було обрано голову осередку – Павла Мартиненка.

Патріотичні сили Черкащини беруть активну участь у передвиборчій кампанії Президента України, яка розпочалася не так давно. Так, 26 січня відбувся перший «круглий стіл», на якому зібралися представники місцевих осередків Конгресу, Руху, НДП, ДемПУ, СДПУ(о), Ліберальної партії, Партії праці, УРП, РХП. Метою круглого столу була спроба визначити, який Президент потрібен нині Україні. На сьогодні серед прийнятних кандидатур для вище названих партій є Геннадій Удовенко, Віктор Ющенко, Валерій Пустовойтенко, Євген Марчук, Леонід Кучма. Вимоги до Президента, що їх висувають національно-патріотичні сили, такі: ця людина, насамперед, мусить працювати на українську націю, на Українську державу, тобто бути патріотом. І бути рішучим щодо проведення радикальних змін як в економічному, так і в суспільно-політичному житті. Серед сподівань, які покладаються на майбутнього Президента – що він посприє єднанню і зміцненню Української Церкви (адже нинішній Президент є прихильником Московського Патріярхату).

13 лютого плянується провести другий етап «круглого столу» «Президентські вибори-99», на якому буде обговорено спільну плятформу для утворення бльоку національно-патріотичних сил на майбутніх президентських виборах і визначення спільного кандидата.

Методи номенклатури

З ініціативи Криворізької міської організації Конгресу Українських Націоналістів 24 грудня 1999 року відбулося пікетування приміщення Тернівського районного виконавчого комітету м. Кривого Рогу. Громадяни вимагали негайної реєстрації і надання приміщення парафіянам Свято-Миколаївської церкви УПЦ Київського Патріярхату, забезпечення приміщенням Криворізької міської організації суспільної служби України, погашення заборгованості з виплати зарплат пенсій, стипендій.

З цього приводу Районна прокуратура викликала 29 січня 1999 року голову Тернівської районної організації Конгресу Українських Націоналістів Зиновію Самбовську для письмового пояснення щодо скарги голови Тернівської районної ради Станіслава Стриженка щодо пікету. Тим самим колишня советська партноменклатура продемонструвала ігнорування ст. 39 Конституції України та вірність кагебістським методам залякування політично активних громадян.

Тернівській районній прокуратурі Кривого Рогу слід би здійснити розслідування щодо чотирирічного гальмування Тернівською владою реєстрації релігійної громади Свято-Миколаївської церкви УПЦ КП, законності проведення несанкціонованого мітингу комуністів у День незалежності України 24 серпня 1999 року, законності семимісячної невиклати заробітної платні працівникам Північного гірничо-збагачувального комбінату тощо.

«Запорізька Січ» обрала отамана

24 січня 1999 року відбулася щорічна Козацька рада громадської організації Військо Запорізьке Низове «Запорозька Січ». Рада заслухала звіт Кошового

отамана Анатолія Яроша та обрала його отаманом на новий, уже четвертий, річний термін. Така стабільність з виборами кошового отамана «Запорізької Січі» пов'язана з тим, що ця організація від самого початку свого заснування зорієнтована на програму національно-патріотичних сил Запоріжжя і має чітку ідеологічну орієнтацію. Значна частина членів Запорізької організації Конгресу Українських Націоналістів входить до керівних органів «Запорізької Січі». Саме тому Запорізьке козацтво взяло собі на озброєння одну із заповідей ОУН: «Здобудеш Українську Державу або загинеш у боротьбі за неї!»

Студенти виборюють свої права

Криворізька міська організація Конгресу Українських Націоналістів висловлює щире подяку студентам 15 навчальних закладів міста, які взяли участь у Всеукраїнській акції студентської солідарності щодо збору підписів за відновлення студентських пільг на проїзд у автотранспорті міжміського сполучення. Такі пільги було відмінено 1 листопада 1998 року.

Зусиллями криворізьких студентів зібрано 2.149 підписів під вимогою студентів. Це – друге місце в Україні після Києва. У підписній кампанії взяли участь студенти технічного університету, економічного і педагогічного інститутів, автотранспортного, гірничого, індустріального та політехнічного технікумів, медичних училищ.

Як відомо, студентська акція, ініційована Молодіжним Конгресом Українських Націоналістів, завершилася пікетуванням 17 грудня 1998 року Кабінету міністрів України, результатом чого стало відновлення студентських пільг на проїзд у міському, залізничному та автобусному транспорті на період всього навчального року – з 1 вересня до кінця червня, а не з 15 жовтня до 15 травня, як було раніше.

Незабутні канікули

На запрошення Львівської обласної організації Молодіжного Конгресу Українських Націоналістів понад 50 школярів з 25 шкіл Саксаганського, Тернівського, Жовтневого, Держинського, Центральноміського районів Кривого Рогу з 6 по 10 січня перебували на Різдвяних святах в сільських родинях Мостиського і Городоцького районів Львівської області. Таїнство Святої вечері, магічність Вертепу, щедрість різдвяних колядувань, урочистість святкового Богослужіння, величність церковного співу, повага до рідної мови назавжди запам'ятаються криворізьким школярам.

Прийом дітей організували голова Львівської обласної організації Молодіжного Конгресу, студент університету Володимир Мороз та голова і заступник голови Мостиської районної організації Молодіжного Конгресу одинадцятикласниці Марта Чех і Марта Багрій. Криворізьку делегацію очолила викладач Криворізького державного педагогічного інституту, голова Криворізької міської організації Конгресу Українських Націоналістів Валентина Кривда.

Підготувала Наталя Дарченко

Іван ПАСЕМКО,
науковий працівник Інституту Українознавства
Київського національного університету
ім. Тараса Шевченка

ВІШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТИ СПІВЦЯ УПА

*«І тому я сьогодні так вперто їду
В бій останній, тяжкий, завзятий.
Мамо, мамо! Повір, переможем – прийду
Днем великим щасливого свята!»*

Скільки тих українських матерів чекали на повернення своїх синів і дочок у роки Другої світової війни, а потім усі повосенні десятиліття вірили в повернення своїх дітей, виплакуючи море гірких материнських сліз надій і сподівань.

*«Ти тепер з льону нитки прядеш край вікна
І так часто в вікно поглядаєш:
Може я появлюся під ним на снігах,
Приблудавши з далекого краю».*

Це знову строфа з послання Петра Василенка «Матері». свій рідний ненці у селі Війтовцях Яготинського району, що нині адміністративно належить до Київської області, а тоді це була Полтавщина. Не повернувся Петро Василенко (Волош, Полтавець, Гетьманець), поклав своє молоде життя за українську ідею, за нашу Незалежність у героїчних лавах Української Повстанської Армії 21 травня 1946 року. І можливо, ми ніколи не довідалися б про героїчне життя цього юнака з Полтавщини, якби не пошукова, навіть жертвна діяльність знаного українського поета, теж вихідця з Полтавщини, а нині львів'янина Миколи Петренка та його побратима Миколи Дубаса.

1996 року промайнуло вже п'ятдесят років від дня загибелі поета-борця і 75 років від дня його народження. Саме до цих пам'ятних дат стараннями згаданих Миколи Петренка та Миколи Дубаса – перший із них колишній оstarбайтер, загнаний фашистами до Німеччини у шістнадцятирічному віці, а потім советськими «визволителями» запроторений на п'ятирічну каторгу в далекосхідні концтабори за колючим дротом, – і вийшла ця маленька збірка Петра Василенка «Мої повстанські марші».

Наприкінці передминулого року (12.12.1997 р.) в Будинку літераторів Спілки письменників України відбулася запізнiла презентація цього видання. Урочисте дійство зібрало до залі засідань велику кількість киян, львів'ян, яготинців, серед яких чи не найбільше було саме ветеранів війни – учасників героїчних походів УПА. Урочистість коротким вступним словом відкрив голова Ради Спілки письменників України, лауреат премії Григорія Сковороди Юрій Мушкетик. Він відзначив героїзм і боротьбу яготинського юнака, що за свободу України поклав своє життя на Закерзонні, на тих історичних землях, які в часи Володимира Великого і Данила Галицького входили до складу Київської Русі та Галицько-Волинської держави. Потім головуючий передав слово Миколі Петренкові, який докладно зупинився на життєписі Петра Василенка. Петро Волош-Василенко народився 1921 року в селі Війтовцях Яготинського району на Полтавщині.

Батько Василя, освічена і патріотично настроєна людина, прагнув оддати найстаршого сина до Київського медінституту. Але вже 1936 року батька заарештували посіпаки НКВС і відправили на десятирічне заслання до Сибіру, де він і був розстріляний. Під час війни Петро, зв'язавшись з українським визвольним самостійницьким рухом, вступив до лав УПА. Доля закинула його в Надсяння, до того краю, де особливо кипіло все у повоєнні літа, коли в Закерзонні з підтримкою Москви Варшава здійснювала злочинну акцію «Вісла». В одному із боїв з польсько-большевицькими військами Петро Василенко поліг смертю хоробрих.

На вечорі, присвяченому Петрові Василенку та презентації його посмертно виданої збірки «Мої повстанські марші», виступили науковець Федір Погребенник, ветеран УПА Василь Кук, народний депутат України Григорій Дем'ян, поети Микола Самійленко, Олександр Дробаха, Василь Юхимович, письменник Євген Дудар, заступник голови Яготинської державної адміністрації С. Кулинич.

Автор цих рядків, виступаючи на вечорі-презентації, акцентував увагу на тому, що боротьба за українську Незалежність була всенародною. І географія українських борців була найрізноманітніша, про що свідчить хоча б особа самого Петра Василенка. Красномовним свідченням тієї всенародньої боротьби може послужити і доля вихідця з Вінниччини Данила Гончаренка, якого на Дрогобиччині називали Данком. В одному з нічних боїв він загинув на північних схилах Карпат, неподалік знаних бойківських сіл Зимівок та Орова, що нині адміністративно належать до Сколівського району Львівської області.

На завершення вечора-презентації гурт художньої самодіяльності земляків Петра Василенка із Яготинщини виступив перед присутніми з прекрасним концертом, у якому прозвучало немало героїчних пісень періоду боротьби УПА з московською чумою на західноукраїнських землях.

Правда, востаннє багатьох українських інтелігентів, українську громадськість подивувала позиція тижневика «Літературна Україна», яка замість інформації про вечір-презентацію подала репліку якогось Анатолія Криворотька «Не православному...», де вилито чимало бруду проти Миколи Петренка та Миколи Дубаса, які в згаданій збірці Петра Василенка дозволили собі помістити в ювілейний рік Володимира Сосюри послання «Володимирі Сосюри». Якщо вже мовити правду, то ювілейний рік В. Сосюри 1998! Та, зрештою, у цьому посланні Петра Василенка – одна гірка правда.

Кожного року в Угринові Старому збирається багато людей з усього світу, щоб відзначити день уродин і смерті Провідника ОУН Степана Бандери.

*Мисткиня Полагна Пожоджук, дочка Юри (1916-1996),
і письменник Григорій Мацерук, син Гната (1954-1981), в космацькій ноші.*

З фотоархіву Дмитра Пожоджука.

Євген СВЕРСТЮК

Шевченкові метаморфози

...Коли
Ми діждемося Вашінгтона
З новим і праведним законом?
А діждемось-таки колись.

Тарас Шевченко

Коли в столиці Америки з'явився пам'ятник з таким «антисовєтським» написом (1964), спеціальні служби зацікавилися, чи справді у Шевченка, поета середини ХІХ століття, могли бути такі слова?

Виявилось, були в Шевченка й такі слова. Виявилось, що в Шевченка є такі думки, про які совєтське шевченкознавство не знає, бо воно заспокоїлося на цитатах, які можна підтасувати до офіційної пропаганди.

Отже, ті ентузіясти, що відкривають українському поєтові пам'ятники на інших континентах, виходить, знають якогось іншого Шевченка, крім «революціонера-демократа», адаптованого до потреб ідеології. Наприклад, на пам'ятнику роботи славєтного Олександра Архипєнка в Парижі Шевченко – пророк з указуючим перстом. Фантастичне Шевченкове життя, така само неймовірна його творчість – не вкладаються в рамки ідеологічно заангажованої уяви. Найзручніше було уявити його борцем проти самодержавного деспотизму і показувати в селянському одязі як захисника «своєї кляси», щоб потім показати, як революція вирішила всі проблеми, і залишилося побудувати поєтові пам'ятник у так званій столиці так званої Української соціалістичної республіки.

Отже, правдивого Шевченка і не пробували зрозуміти. Одна з метаморфоз Шевченкового життя припадає на його кінець. Після смерті царя Миколи І поєт, відбувши десять років заслання, повертається до Петербургу. Невдовзі стає академіком живопису і на хвилі еuforia стає бажаним гостем в аристократів столиці. Його козацька натура бунтується проти цієї ролі, він демонстративно одягає селянську шапку, кожух – він демонструє перед вищим світом свою приналежність до закріпаченого селянського стану. Фотографія тих років так припала до смаку багатьом, у тому числі й тим, що й досі в кріпацтві. Доказ цьому – купюра в сто гривень, її прийняли за чисту монету. При цьому забувається, що Шевченко ніколи не відповідав тому дідусеві. Адже він повертався з заслання 44-річним парубком і робив кроки до одруження з молодою дівчиною.

Отже, масмо на одних пам'ятниках молодого національного поєта, на інших – зажуреного селянина. А пам'ятників Шевченкові в світі – сотні і сотні.

Але то ще не все, контрасти зовнішности можна було б примирити. Найбільші непорозуміння пішли від тлумачення творів Шевченкових. Завдяки його величезній популярності, кожна політична сила пам'ятала, що його треба зробити своїм (бо всі мали підстави любити поєта любови і віри). Він справді був непримирним до всякого рабства. Поєт був борцем проти царського самодержавства.

Український патріотизм у нього поєднувався з солідарністю до інших народів у їхній боротьбі за волю. Нарешті, поет про все розмовляє з Богом і часто Йому від серця докоряє за допуст неправди, і посиляє свою

*«Думу аж до Бога,
Його розпитати,
Чи довго ще на цім світі
Катам панувати».*

Те, що українські патріоти визнали його своїм апостолом, було природним. Народники і пізніші революціонери бачили в ньому поета боротьби за визволення – не без підстав. Але найгірше те, що прилучення поета до своєї програми поєднувалося з партійними вимогами: бути тільки з ними

Коли большевицька ідеологія стала офіційною, а гасло «хто не з нами, той проти нас» стало імперативним, тоді довелося «підганяти» поета під їхню класову програму. З усією утилітарною прямою пропаганда використала Шевченка для зміцнення основ імперії, яку назвали Шевченковими словами «сім'єю вольною, новою».

Большевизм нетерпимий. Він не міг прийняти Шевченка з його Богом, з його любов'ю і молитвою. І тут було чи не найбільше насильство, яке будь-коли робилося з поетом, було пушено в хід засоби грубої фальсифікації. Поета перекладали на свою «новомову». Справу полегшувало те, що ідеологічна система виробила свою тотальну мову і перекладала на неї всю культуру та історію. «В усі слова ми взуємось», – як писав Павло Тичина.

Шевченків портрет викривлено в бік ненависти. На нього надіто маску матеріяліста, атеїста і борця з «українським буржуазним націоналізмом». І було заборонено торкатися маски. І заборонено називати її маскою.

І то був уже інший Шевченко, якого народ не впізнавав. Шевченко двоївся в очах, як підроблений. Цікаво, що фальшовано і замовчувано було тільки окремі твори, а всі інші було фальшиво прочитано і витлумачено фальшивою мовою класової боротьби і соціологічного примітиву. Але мсти досягнуто: Шевченко став відчуженим від Бога і від народу. Він став рупором чужих ненависницьких ідей. Найдивніше те, що він, вічний дисидент, став ручним і привілейованим поетом «під захистом держави». Йому будували пам'ятники, йому присвячували мітинги, і тільки в анекдотах просвічувалася правда, наприклад, про влаштування Шевченківського вечора «на честь товариша Сталіна».

Не можна сказати, що ніхто не спростовував тієї грубої містифікації. Були сміливі виступи (належно покарані), були цілі книги за кордоном. Але практично вони були доступними для тих, що й самі знали, тільки мовчали, або тих, що служили владі і думали одне, а говорили інше.

Примусовий для чотирьох поколінь спектакль, нарешті закінчено. Але стереотипи мислення людям дорожчі, ніж відкриття правди. Всі знають, що випрямлений хребет кращий, ніж викривлений. Але навіть після болісної операції він легко повертається у викривлену позицію.

Шевченко, який своєю любов'ю єднав націю, у порізненому світі довірливо поблискує в уламках кривих дзеркал, втрачаючи ореол суворого «пророка і обличителя жестоких людей неситих».

Але з'являються тепер нові книги – нові прочитання в умовах свободи. І з'являється надія на те, що великий поет, який для багатьох поколінь прояснював дух і букву вічного Слова Божого, промовлятиме і далі до серця шукачів Істини і Краси.

Ще раз про викрадені зі Львова для Адольфа Гітлера рисунки Альбрехта Дюрера – і не тільки...

У дні 2 лютого 1999 року до Львівської картинної галереї надійшов факс від п. Тобі Фолкнера з телевізійної студії Carlton, в якому було прохання зв'язати його з львівською бібліотекою, з якої під час війни була вивезена колекція рисунків німецького художника XV-XVI ст. Альбрехта Дюрера. Про цей ганебний факт пограбування бібліотеки (тепер Львівської-наукової бібліотеки ім. Стефаника) вже не раз писали лондонські газети («Обсервер» – 21.4.1991; «The Art Newspaper» ч. 40, липень 1991; ч. 47, квітень 1995 і ін.), зокрема описувалася доля рисунків, які в результаті різних перипетій опинилися в музеях Великої Британії.

Телестудія Carlton зацікавилася цією справою і, як наслідок, я була запрошена нею до м. Бірмінгему, де в галереї Барбер-Інституту зберігає геть один з ранніх рисунків славного маляра «чоловік з веслом». Плянувалися переговори з директором Інституту, а також телефільм про цю візиту, зустріч і мої враження від дюрерівського оригіналу. Все йшло добре, фільмування продовжувалося майже цілий день у різних місцях міста, якби не факт, що в останню хвилину пан директор Інституту не забажав прийняти ні мене, ані тележурналістів. (На жаль, від деякого нервування я не записала собі його прізвища). Нам сказали, що це тому, що він не любить телевізії. Як директор одної з більших бібліотек Європи, признаюся, що мене здивував такий глибоко особистий стосунок до обов'язків. Але не будемо злопам'ятні. Пізніше, на запитання тележурналістки, чи я дуже засмучена тим фактом нечемності, я відповіла, що в такій ситуації мене рятує почуття гумору. Мабуть, шановний директор зовсім не орієнтується, що собою являє Львів. Тому я обіцяла, що при першій нагоді ми його з радістю приймемо і покажемо наші мистецькі багатства.

Але вернімося до рисунків Дюрера і їх історії. У 1823 році князь Генріх Любомирський підписав угоду з графом Оссолінським про те, що перший з них передає до бібліотеки графа (згодом – публічна бібліотека ім. Оссолінських у Львові) частину своєї мистецької колекції, в тому числі придбані його сім'єю (вважається, що від родини Габсбургів) рисунки Дюрера. В цій угоді є такі слова: «Предмети, які раз до цієї бібліотеки були внесені, не мають бути ніким зрушені з місця, ні відірвані від неї, але на вічні часи в ній залишатимуться». У свою чергу граф Оссолінський склав заповіт, в якому говориться: «Усі мої друковані книги, рукописи, збірки рисунків, карт, медалей, образів, скульптур, дослівно все щодо творчості і мистецтва відноситься, а після моєї смерті в моїй власності знаходиться, на створення Публічної бібліотеки в столичному місті Галичини Львові передаю і призначаю».

Про рисунки Дюрера з Львівської колекції стало добре відомо, зокрема в Німеччині, після презентації їх у 1929 р. на виставці в Нюрнберзі. Мабуть цей факт, а також патріотичні почуття до славного німецького художника були причиною для загарбницьких плянів Гітлера стосовно Львівської колекції вже в перші дні після захоплення Львова. Та не довго він натішився нею. Не допомогло і те, що

сховали її в найглибших надрах соляної шахти поблизу Зальцбурга. Однак, не повернулися рисунки і до Львова. Знайдені американцями їх передали якомусь нащадкові Любомирських, який обіцяв, що поверне їх до Львова, а згодом, що подарує їх художній галереї у Вашингтоні. Він обдурих усіх і немаючи жодного права на спадщину, всю колекцію розпродав по світах і гарно прожив собі до кінця свого життя на французькій Рів'єрі.

Рисунки Дюрера з Львівської колекції попали різними шляхами у різні приватні музейні збірки. За даними, які вдалося нам роздобути, у Великій Британії зберігається 5 рисунків з Львівської колекції. Крім рисунку в Бірмінгемі, в музеї Бойманса фон Бенінгена зберігаються рисунки «коня» і «Мадонни», куплені на аукціоні в 1955 р.; в Британському національному музеї є рисунок «Викрадення Європи», отриманий від одного з колекціонерів. Від приватних колекціонерів походять також портрети імператорів Карла і Сігізмунда, які мають бути в Куртальд-Інституті.

Про повернення пограбованих цінностей, що здійснені під час війни, постійно говориться на найвищих міжнародних форумах. Вже в 1943 р. була прийнята Декларація урядами майже всього світу, про необхідність повернення мистецьких творів на їх законне місце говорилося на Нюрнберзькому процесі у 1945 р. Згідно з Конвенцією Генеральної Асамблеї ЮНЕСКО – 1978 р., Віденської – 1983 р., Резолюції ЮНЕСКО – 1985 р., Конвенції ЮНІДРУА в Римі – 1995 р. і численних форумів (у тому числі й у Києві 1996 р.) – пограбовані речі мають бути повернені туди, звідкіля їх пограбовано. Очевидно, для позитивного вирішення цієї проблеми, треба присвятити максимум зусиль, насамперед державним урядовим чинникам. Наша ситуація ускладнюється ще тим, що більш активною в цьому питанні є, на жаль, польська сторона.

Останнім часом у польській культурологічній і політичній пресі широкого розголосу набули і гарячкове дискутуються дві зв'язані зі Львовом проблеми, а саме: кому слід повернути вивезені зі Львова в липні 1941 року двадцять рисунків А. Дюрера, які після війни незаконно були продані найпрестижнішим музеєм світу, а також – питання повернення німецької сторони т. зв. Пруської бібліотеки, яка була вивезена з Берліна і зараз зберігається у Кракові, з одночасною «реституцією» польській стороні залишків збірок колишнього львівського «Оссолінеуму» із фондів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України.

При ознайомленні з низкою статей на цю тему впадає в око явна тенденційність обґрунтування аргументів польської сторони. Наприклад, при розгляді першої проблеми автори найбільш авторитетних, здавалось би, статей, а саме – віце-директор Вроцлавського «Оссолінеуму» д-р. Доброслава Плятт і лондонський журналіст Міхал Кульчицький на диво в унісон дату викрадення німцями даних рисунків зі Львова визначають вересень 1939 року, а не, як було фактично, липень 1941 року. «Вже два дні після зайняття Львова німцями в 1939 році, – пише М. Кульчицький, – тут був діючий з уповноваження Германа Герінга Кай Мюльман (...) Пішов прямо до музею по колекцію «Дюрерів». Директорові музею вручив акт конфіскації».

Для чого авторові потрібно було наголошувати саме на цій явно неправдивій даті вивезення рисунків, а саме – 1939 р.? Адже, як відомо, в 1939 році німецька армія Львова не займала. Тоді тут прийшла Червона Армія і було проголошене возз'єднання західноукраїнських земель з СРСР з усіма політичними і державно-правовими актами. Серед них і – створення філіялу Академії наук у Львові, і

об'єднання в єдину бібліотеку Академії наук понад 80 бібліотек Львова, в тому числі і «Оссолінеуму».

Відповідь на це питання знаходимо у статті п. Доброслави Плятт, де наведення дати 1939 р., як дати вивезення рисунків А. Дюрера зі Львова є головним аргументом обстоювання їх приналежності польській стороні, оскільки, мовляв, були реквізовані з польського музею ще до того, як відбулася зміна їх власника. На цій основі авторка з категоричністю констатує: «Якщо, отже, виникає питання, хто є правним власником колекції, викраденої з польського музею, то відповідь є тільки одна: Заклад Народовий ім. Оссолінських у Вроцлаві, який виступає з вимогою повернення давніх збірок „Оссолінеуму“, які все ще залишаються у Львові».

Отож, наведення неправдивої дати вивезення німцями колекції Дюрерів зі Львова (1939, а не 1941 р.) необхідно було авторам згаданих статей для того, щоби приписати їх приналежність польській, а не українській державі і таким чином вимагати їх повернення до Вроцлава, де сьогодні знаходиться новоутворений Інститут «Оссолінеум» та заперечити законність їх повернення до Львова. Як стверджують документи, вивезення рисунків Дюрера зі Львова відбулося у липні 1941 р.²

Безапеляційним є також твердження п. Плятт, яке вона наводить для підсилення власної аргументації, а саме про те, що «Оссолінеум» був виключно польською інституцією, оскільки «утримувався з маєтків польських родин» і що міська влада Львова «ніколи не видавала коштів на його утримання». Отож, українська сторона не може, на її думку, претендувати на будь-які його матеріали і збірки.

У цій справі зазначимо, що кому, як кому, але віще-директорів Інституту мала б бути відомою і та частина документації, яка вказує не тільки на безпосередню причетність української сторони до заснування Закладу Оссолінських на початку XIX ст., але і до його дальшої історії. Хоча б те, що під петицією до австрійського цісаря з проханням про дозвіл на відкриття у Львові Закладу, який плянувався як публічна установа, поставили свої підписи українські вчені, зокрема барон фон Неустерн – М. Гарасевич і відомі Василяніські діячі Гриневецький і Кампаневич. В 1827 році, після переведення графом Оссолінським бібліотеки з Відня до Львова, обов'язки куратора Закладу виконував професор Микола Михалевич, який організував комісію для реалізації будови бібліотеки³. З перших днів функціонування Закладу у ньому нагромаджувались архівні матеріали й історичні пам'ятки також і переважно з українських земель, зокрема Львівщини і Галичини, Волині і Поділля, Брацлавщини і Причорномор'я та інших з маєтків великих землевласників. Ці матеріали є неоціненними для вивчення української історії. Поступали і матеріали з ліквідованих цісарем Йосифом II українських монастирів Галичини.

Для утримання Закладу, графиня Ворцельова подарувала три українські села – Злотники, Гайворонні і Брикулю на Тернопільщині, прибутки яких складали поважну частку його бюджету⁴. Як свідчать архівні матеріали, у фондах Оссолінеуму зберігаються фундації Копистянського, Неруновича, жертводавцями були також А. Петрушевич, М. Драгоманов, І. Франко, І. Белей, А. Б. Антонович та інші діячі української культури. Важливе значення мало систематичне виділення дотацій закладові Оссолінських з бюджету Львова (що, як не дивно, заперечується польською стороною) і лобювання його інтересів Галицьким сеймом тощо. Нагадуємо також замовчуваний польською стороною факт про те, що граф

Оссолінський окремим рядком свого заповіту заповів збірки новоутвореного ним Закладу саме Львову, як столичному містові Галичини.

І врешті, при об'єктивному погляді на справу Оссолінеуму— польській стороні, очевидно, варто б згадати і про позитивні дії української наукової громадськості щодо збереження його фондів після розпаду польської держави в 1939 році і приєднання Західної України до УРСР, коли створення Академії наук у Львові і включення збірок «Оссолінеуму» до академічної бібліотеки стало своєрідним гарантом їх тодішнього існування. В час фашистської окупації Львова зберігався статус єдності фондів «Оссолінеуму» з іншими науковими бібліотеками, що входили у Львівську «*Stadtbibliothek*». Отож, не випадково, коли виявилось, що придбані британським і американськими музеями та рядом приватних осіб рисунки Дюрера були вивезені німцями зі Львова, то стало питання про їх законне повернення установі, звідки вони були загарбані, а саме – відділу мистецтв Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України⁵.

Тепер, щодо розгляду польськими публіцистами і діячами культури другої, із згаданих на початку проблем, які сьогодні є предметом гарячих дискусій, а саме: повернення німецькій стороні «Пруської бібліотеки», а польській стороні залишків збірок «Оссолінеуму» зі Львова. Стосовно цього привертає увагу стаття Яна Новака-Йозьоровського під заголовком «Як віддати Пруську бібліотеку, як повернути збірки «Оссолінеуму»? Важливим у цій статті є не тільки зрівноважений її тон, прагнення автора спокійно розібратися у цих складних справах, але і те, що їх вирішення автор не ставить у взаємозалежність і підкреслює, що не можна відмовляти повернення Пруської бібліотеки, яка в результаті воєнних дій опинилася в Польщі, і водночас вимагати від українців повернення збірок «Оссолінеуму» зі Львова, який нині належить Україні. Автор має власну думку стосовно умов передачі Оссолінських збірок до Польщі взаємину за українські скарби і пам'ятки, які, за його словами, відклались в музеях у понад тридцять міст нинішньої Польської Держави. Крім створення спеціальної комісії наглядати за цим процесом, складеної з представників трьох польських міністерств, Я. Новак-Йозьоровський пропонує відкрити у Вроцлаві виставку українських скарбів – від Євангелія із Софії Київської XI віку до єдиного прижиттєвого портрету Богдана Хмельницького. колекції козацьких шабель і прапорів і т. д., щоб дати можливість українцям побачити це багатство і подумати, чи вони воліють, щоб ці скарби і надалі залишались у Польщі, а чи повернути їх собі взамін на Оссолінські збірки.

І все ж. Треба сказати, що певне здивування викликає сам перелік цих збірок, оскільки, наприклад, багато з перелічених автором Оссолінських цінностей у Львові, таких як медальйони з волоссям Костюшки, Бема, Словацького, чи лопля А. Міцкевича та ін., нині не зберігаються у фондах ЛНБ. Очевидно, ці реліквії були вивезені польською стороною ще навесні 1944 року, коли з дозволу німецького уряду Генеральної губернії Їм було дозволено перевезти до Кракова два вагони найбільших цінностей «Оссолінеуму» – грамоти, нумізмати, рукописну спадщину А. Міцкевича та інших польських письменників, інкунабули та палеотипи, численні гравюри, пам'ятки польської культури, відібрані польськими працівниками колишнього «Оссолінеуму»⁶. В наступні 1946 і 1947 рр. цими ж працівниками підбиралися, відповідно до угоди з Москвою, для передачі польській стороні найцінніші книжкові та рукописні матеріали (понад 220 тисяч із понад 300 тисяч каталогізованих примірників). Запаковані у сотні скринь на ви-

готовлення яких пішло сотні кубометрів лісу, понад тонна цвяхів і дроту, двома величезними партіями були відправлені до Польщі. Уся тара й оплата робітників забезпечувалася українською стороною⁷.

Автор згадує інкунабули, але, як відомо, до Польщі вивезено інкунабули не тільки з бібліотеки Академії наук, але й інших установ, усього 350 примірників із близько 400, які зберігалися у Львові. Каталог інкунабул нашої бібліотеки налічує нині всього 39 примірників. Автор також говорить про «повернення» архівної спадщини великих магнатських родів, забуваючи чисю землею протягом століть володіли ці роди?

Ще одне питання: у переліченому автором списку українських скарбів, якими володіла і володіє польська сторона і які мали б бути повернуті Україні, чомусь відсутні викрадені ще Казимиром II (після його першого наскоку на Львів у 1340 році) скарби галицьких князів – два золоті хрести вагою по 25 кілограмів, золотий трон і корона Данила Галицького, знайдені у 1848 році на Тернопільщині знаменитий збручанський Світовид, залишені після переділу кордонів у Перемишлі одна з найстаріших і найцінніших українських бібліотек і архів Греко-католицької капітули та багато інших. Чи вони вже не підлягають реституції до України? Автор, очевидно, сам розуміє, що справа обміну культурними цінностями надто складна, тому і робить висновок, що, незважаючи на постійне порушування польською стороною цієї проблеми, навіть на найвищому президентському рівні, не слід чекати її швидкого, а тим більше, негайного вирішення, оскільки вона вимагає особливих зусиль, розважного і терпеливого підходу з обох сторін. А від себе додамо – справедливого і рівноправного підходу до її розв'язання.

Примітки

1. В тому числі найбільше в США: Нью-Йоркська галерія Пола Дрея, Художній інститут в Чикаго, музей Нельсон-Аткінс в Канзас-сіті, Метрополітан-музей (Нью-Йорк), Художній музей в Клівленді, Музей красних мистецтв в Бостоні, Бібліотека Пірпонта Морґана в Нью-Йорку.

2. Akt konfiskaty przez Niemców rysunków A. Dürera 1941 r. (Lemberg, 2 juli 1941) // Matwijów M. «Walka o Lwowskie dobra kultury w latach 1945-1948», Wrocław, 1996, s. 29.

3. Trzynadlowski J. «Zakład naukowy im. Ossolińskich», Wrocław 1907, s. 43.

4. «Ustawy Zakładu naukowego im. Ossolińskich», Lwów, 1857, s. 65 та in.

5. Нагадуємо, що саме польська сторона в особі нащадка Любомирських, якому в американській зоні окупації незаконно потрапили в руки рисунки А. Дюрера з легкістю розпродав їх по світах.

6. Процес вивозу добре описаний у статті: Matwijów M. «Lwowskie Ossolineum w Listach Mieczysława Gembarowicza w latach 1943-1946» // Czasopismo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Zesz. 1. Wr.-Wa.-Kr. Wyd-wo PAN, 1992, s. 157-172.

7. Перелік кількості збірок і матеріалів з фондів Львівської наукової бібліотеки АН УССР, добре відомий польській стороні.

«Ідеалом нашого національного життя є наша рідна всенародна хата – Батьківщина, Україна».

Митрополит Андрей Шептицький

«Справа вчителів» Західного регіону України 1949-1951 рр.

За матеріалами таємних архівів ЦК КП(Б)У

Докорінний злам традиційно усталеного в західноукраїнському регіоні соціально-економічного та суспільно-політичного життя, що здійснювався у повоєнні роки під гаслами «соціалістичних перетворень» в контексті ленінської тріади – індустріалізація, колективізація, культурна революція – вимагав належного кадрового забезпечення. При цьому йшлося не про обумовлені потребами розвитку економіки та культури регіону критерії такого кадрового забезпечення, а насамперед про формування такого кадрового корпусу в його всебічних вимірах, який забезпечував би цілковиту економічну і політичну інтеграцію західних областей України з існуючою в усьому СРСР «радянською» соціально-економічною та політичною системою. Тобто, для «освоєння» регіону новому режимові потрібні були кадри, здатні й готові забезпечити становлення тут советського суспільного устрою, який окремі дослідники розглядають як тоталітарно-колективістський. В. Кремінь, Д. Табачник, В. Ткаченко, зокрема, виділяють такі властиві йому характерні риси: «По-перше, адміністративно-бюрократична економіка з жорстокою централізованою системою контролю й управління, що базується на повному владарюванні державної форми власності на засоби виробництва і позбавлення індивіда реальної можливості співволодіння і співуправління цією власністю.

По-друге, псевдодемократична система влади, заснована на диктатурі вождя, який використовує для цього структури єдиної в країні та повністю підконтрольної йому політичної партії, що прикривалася атрибутами демократії.

По-третє, монопольне становище офіційної ідеології, що сповідувало норми та цінності деформованої колективності і визнавало необхідність насильницьких методів у їх утвердження в суспільстві.

По-четверте, ігнорування сутності та прав індивідуума, що виправдовується догматично пояснюючим пріоритетом загальних, колективних інтересів, мав широкий спектр проявів – від одностороннього розвитку людини до беззаконного позбавлення її свободи та фізичного знищення»¹. І хоч у досліджуваній період, після смерті Сталіна партійно-советський режим почав втрачати тоталітарний характер, набуваючи авторитарно-бюрократичного, а згодом формально-бюрократичного змісту, йому завжди внутрішньо притаманною була монополія в економіці, політиці, духовній сфері.

Внесення тоталітарно-колективістського устрою в західноукраїнський регіон вимагало формування тут відповідних економічних, політичних та ідеологічних структур, механізм дії яких був би синхронізований із загальнодержавним режимом і забезпечував би реалізацію генеральної лінії партії.

¹ Кремінь В. Г., Табачник Д. В., Ткаченко В. М. «Україна: альтернативи поступу (критика історичного досвіду)». К., 1996, стт. 313-314.

Торжество соціалістичного ладу в регіоні супроводжувалося фізичним винищенням та духовим спустошенням десятків і сотень тисяч громадян. За 1944-1952 роки тут було заарештовано 104 тис. «бандитів», учасників ОУН-УПА². За ті ж роки у віддалені райони ССРСР було виселено 171.566 «оунівців», у тому числі понад 40 тис. дітей. Найбільше їх не за своєю волею опинилось у Кемеровській області (28.181), Хабаровському краї (26.029), Іркутській області (17.386), Красноярському краї (13.860), Омській області (12.426), Томській області (11.644), Молотовській (Пермській) області (10.677). Тисячі з них загинули на шляху до місць висилки³.

На початок 50 рр. рух опору в західноукраїнському регіоні ціною величезних жертв обох протидіючих сил було подолано, хоча окремі боївки ОУН-УПА продовжували опір аж до середини 50 років. У всі ці роки, коли в краю точилася «братовбивча» війна, вчителі були вимушені виховувати в учнів любов до соціалістичної батьківщини та ненависть до її ворогів. То ж не дивно, що як учителі, так і учні в умовах політичного протистояння виявлялися заручниками суспільно-політичної ситуації в краю, будучи советськими патріотами сьогодні, вони наступного дня перетворювались у «ворогів» советської влади.

Подолання руху опору, поряд з ліквідацією УГКЦ, сприяло й утвердженню колгоспного ладу в регіоні, якому з величезною жертвністю протидіяли ОУН-УПА. Партійну лінію на насильницьку колективізацію тут «забезпечували» 15 тис. спеціалістів сільського господарства, що прибули зі східних областей. На початку 1946 р. в краю нараховувалося 158 колгоспів, а на початку 1948 р. – 1.762. На 1 листопада 1949 р. – уже 6.098. На середину 1951 р. у понад 7 тис. колгоспів було об'єднано понад 95 відсотків селянських господарств. «Добровільне» об'єднання селян у колгоспи супроводжувалося насиллям та беззаконням. «Ворогів» колгоспного ладу репресували, значна частина з них, як і греко-католики та «оунівці», були виселені. Зокрема, лише в 1951 р. із західних областей УССР було виселено до Іркутської області 1.445 куркулів. Таким був черговий крок партійно-советського режиму на шляху до остаточної «радянiзацiї» західноукраїнського регіону.

Таким чином, заборона УГКЦ, насильницьке утвердження колгоспного ладу, звужуючи соціальну базу підпілля ОУН-УПА, обумовили на кінець 40 – початок 50 рр. ліквідацію руху опору в західноукраїнському регіоні. Фізичне винищення, масове виселення «ворогів» советського ладу та здійснювана паралельно з цим соціально-економічна «модернізація» забезпечували «радянiзацiю» суспільно-політичного життя краю і сприяли його більш повній інтеграції в загальносоюзну тоталітарну систему. Ця ж інтеграція, синхронізована з постійним політичним тиском режиму на масову свідомість, марксистсько-ленінським «загартуванням» кадрів і обумовили так довго очікувану зміну політичної ситуації в західних областях УССР на користь тоталітарної системи.

За таких умов партійно-советське керівництво УССР та місцеві органи влади західних областей вдаються до масової політичної «перевірки» всього вчительського корпусу. Не зважаючи на постійні репресії та звільнення з роботи вчителів і працівників освітянських органів, які не викликали політичного довір'я, що практикувалися впродовж всього досліджуваного періоду, до початку 50 рр.,

² Там же, ст. 334.

³ Баран Володимир. «Україна 1950-1960 рр.: еволюція тоталітарної системи». Львів, 1996, стт. 410-411.

місцеве вчителство регіону все ще не стало «опорою» партії в комуністичному вихованні молоді. І звернення до ЦК КП(б)У: «Дайте все-таки нам вчителів перевірених, досвідчених і відданих, тому що молодь треба завойовувати на свій бік», – висловлене на нараді секретарів райкомів партії 8 червня 1950 р. в Києві, є всі підстави розцінювати не як розпач конкретного автора, а як вимушене визнання марності намагань місцевих партійних керівників опертися на наявний контингент учителів. Тому з кінця 40 років постійне, але все ж вибіркове, політичне фільтрування учителів стає масовим, всеохоплюючим.

Ще наприкінці 1948/1949 навчального року в звіті Закарпатського обкому партії ЦК КП(б)У наголошувалось, що «обком вживає всіх заходів, щоб влітку цього 1949 року замінити вчителів, котрі не забезпечують виховання дітей в комуністичному дусі»⁴. А з початком наступного навчального року на педагогічних радах багатьох шкіл, а згодом на січневих учительських конференціях все настирливіше поширювалися думки про «засмічення вчительського середовища» і «антирадянську поведінку вчителів». На конференції вчителів Мізочського району Рівненської області, наприклад, було названо понад 10 випадків неблагонадійності вчителів⁵.

«Турботу» про ідейну переконаність вчителів та студентів, що незабаром мали прийти в школи, проявляли і комсомольські організації. За вказівками ЦК ЛКСМУ в західних областях проводилися збори комсомольського активу вузів і середніх спеціальних навчальних закладів, закриті комсомольські, а потім загальні збори студентів факультетів та вузів, покликані проаналізувати недоліки та намітити заходи покращання ідеологічної роботи серед студентів⁶. Нарада комсомольського активу м. Львова, що відбулася 7 грудня 1949 р., зокрема, зобов'язала всі комсомольські організації навчальних закладів «особливу увагу звернути на посилення рішучої боротьби проти ворожої буржуазно-націоналістичної ідеології і залишками банд оунівського підпілля»⁷. На таких зборах аналізувалась тактика ОУН-УПА щодо комсомолу, викривалась «агентура» підпільників у студентському і викладацькому середовищі з усіма наслідками, які з цього випливали. Якщо, наприклад, в результаті «чистки» за 1947-1949 рр. з навчальних закладів м. Львова було виключено 247 студентів⁸, то лише за березень-квітень 1950 р. – 237. 32 з них були заарештовані органами державної безпеки, 26 – виселені у східні області УРСР, 37 – виїхали в різні міста СРСР, решта перебували під наглядом спеціальних органів і лише 5 з них були поновлені у вузах. Тоді ж на вимогу комсомольської організації 7 студентів – прибічників оунівського підпілля, було виключено з Дрогобицького учительського інституту⁹.

Тоталітарна система, як справедливо відзначають окремі дослідники¹⁰, не могла існувати без «підсистеми страху», в тому числі страху перед «буржуазно-націоналістичною загрозою». Розмитість критеріїв національного і націоналістичного дозволяла у будь-який момент створювати атмосферу «націоналістичної загрози»,

⁴ Центральний Державний Архів Громадських Об'єднань України (далі – ЦДАГО України), ф. 1, оп. 70, спр. 1881, арк. 182.

⁵ Там же, ф. 7, оп. 6, спр. 1876, арк. 5.

⁶ Там же, арк. 100.

⁷ Там же, ф. 1, оп. 24, спр. 225, арк. 194.

⁸ Там же, спр. 15, арк. 1.

⁹ Там же, спр. 199, арк. 106.

¹⁰ Див.: «Історія України». К.: «Альтернативи», 1997, ст. 330.

вважати «націоналізмом» вірність традиціям свого народу, патріотичні почуття. З огляду на це, партійні та комсомольські активісти «виявляли» прояви націоналізму в будь-яких національно спрямованих думках чи діях учителів, студентів, викладачів. «Ворожими», наприклад, були визнані заява студента Станіславівського учительського інституту М. Турчина, що українським є синьо-жовтий прапор та прохання учнів Коломийського педучилища братів Семенюків до вчителя історії розповісти їм про тризуб¹¹. Націоналістами вважали не тільки тих, хто виступав проти комсомолу чи обстоював національну ідею, а й тих, хто не повідомляв про це в комсомольські чи партійні інстанції. Саме на цьому акцентувалася увага учасників зборів комсомольського активу вузів і середніх спеціальних навчальних закладів, що відбулися 16 січня 1950 р. в м. Станіславові. Виступаючи на цих зборах, секретар ЦК ЛКСМУ В. Семичастний застерігав, що ОУН почала змінювати тактику щодо комсомолу. Підпільникам давалася вказівка всіма можливими шляхами проникнути в комсомол. Особливо це стосувалося тих підпільників, що мали перейти на легальну роботу в педвузах та педучилищах, де готувалися кадри майбутніх вчителів¹². З подібною оцінкою тактики підпільників співпадає і заява представника обкому КЦ(б)У на відкритих партійних зборах Рівненського учительського інституту. «Групові дії банд припиняються, але починається боротьба індивідуальна, – говорив він. – Наше завдання – зробити кожную студентську душу більшовицькою»¹³.

Такими оцінками-закликами партійні та комсомольські працівники й активісти намагалися не допустити проникнення підпільників до навчальних закладів, перешкодити реалізації інструкції керівництва ОУН своїм місцевим організаціям та симпатикам. «Нам необхідно, – вказувалось в інструкції, – щоб наші люди були на комсомольських зборах і інформували підпілля про всі питання для прийняття контрзаходів». З цією метою рекомендувалася лінія поведінки при вступі в комсомол: «Якщо вам пропонують вступити в комсомол, сразу не погоджуйтесь, просіть часу подумати. На другу пропозицію оголосіть про свою згоду, але вважайте себе невідготовленими і просіть ще відстрочки. На третю пропозицію погоджуйтесь. Так буде показаний серйозний підхід до вступу в комсомол і забезпечене надійне прикриття»¹⁴. Тому то й згадані збори комсомольського активу в м. Станіславові зобов'язували комсомольські організації «вести рішучу боротьбу з проявами аполітичності та бездієвності, посилити політичну пильність, взяти активну участь в боротьбі із залишками ОУН»¹⁵. Визначивши, що «головна небезпека сьогодні – це буржуазний націоналізм», збори поставили завдання «закрити дорогу в наші вузи носіям буржуазної ідеології», до яких відносили і віруючих юнаків та дівчат¹⁶.

Очищення вищих і середніх спеціальних навчальних закладів від «неблагонадійних» студентів не обминула і викладачів. Тоді ж за політичними мотивами були звільнені з роботи доцент Кременецького учительського інституту С. Сегеда, старші викладачі Дрогобицького учительського інституту М. Коробко та І. Ко-

¹¹ ЦДАГО України, ф. 7, оп. 6, спр. 2247, арк. 38.

¹² Там же, ф. 1, оп. 24, спр. 199, арк. 66.

¹³ Там же, оп. 70, спр. 1854, арк. 94.

¹⁴ Там же, оп. 24, спр. 341, арк. 9.

¹⁵ Там же, ф. 7, оп. 6, спр. 3347, арк. 95.

¹⁶ Там же, арк. 71-72.

цовський, старший викладач Луцького учительського інституту В. Покальчук та багато інших. Місця звільнених і часто репресованих викладачів заповнити не було ким. Доводилося вдаватися до послуг аспірантів та випускників вузів східних областей, які не завжди були здатні забезпечити належний рівень викладання. На початку 1950 р. Кременецький педагогічний інститут подав до Міністерства освіти заявку на заміщення 17 вакантних посад. До інституту були направлені випускники вузів та 7 аспірантів зі східних областей, що викликало невдоволення Тернопільського обкому партії. 13 травня 1950 р. Обком просив ЦК КП(б)У «забезпечити укомплектування Кременецького педагогічного інституту професорсько-викладацькими кадрами не лише за рахунок випускників аспірантури, але й досвідченими, кваліфікованими викладачами з науковими знаннями та ступенями»¹⁷.

Розгорнута у вузах західного регіону кампанія пильности та боротьби проти націоналізму об'єктивно сприяла посиленню русифікації навчальних закладів. У найменших і неспівимих спробах запровадження у навчальних закладах української мови прислані з інших районів СРСР викладачі вбачали все ту ж небезпеку націоналізму. Різкій критиці з боку викладачів-росіян, зокрема, на партійних зборах університету було піддано наказ ректора від 21 січня 1950 р. про виконання через два роки всіма студентами дипломних і курсових робіт українською мовою. Викладач В. Патюлін, виступаючи на зборах, наголошував, що «в університеті мають місце відхилення від політики нашої партії з національного питання, зокрема про мову». Цитуючи В. Леніна про мову та Й. Сталіна про українізацію, В. Патюлін вдався до відвертого політичного шантажу. «Та обставина, що автори наказу (ректор Львівського університету – Авт.) стають у позу захисників і поборників української мови, – продовжував В. Патюлін, – свідчить про те, що вони стоять на позиціях витонченого українського буржуазного націоналізму, боротьба з яким, дякуючи цій ширмі, затруднена»¹⁸.

Не завершилась успіхом і перша спроба Львівського обкому КП(б)У провести заміщення керівних працівників районів вихідцями з місцевого населення. ЦК ВКП(б) вирішив, що завдання на такі заміщення для районів області, поставлені «без врахування політичної і господарської доцільности» і тому бюро Львівського обкому партії «за «пропозицією» ЦК ВКП(б) відмінило своє рішення «як неправильне і політично шкідливе»¹⁹.

Таким чином, як показує аналіз впровадженя 1949 р. учительським активом, більшість якого становили приїжджі в західноукраїнський регіон вчителі, розгорнулася партійними й комсомольськими організаціями «підготовча робота» до загальної акції політичного фільтрування вчителів, студентів та викладачів краю.

З метою отримання «достовірної» інформації про становище в школах у першій половині 1949/1950 навчального року партійними та освітянськими органами проводиться перевірка роботи цілого ряду шкіл регіону. За наслідками перевірки однієї лише школи Міністерство освіти УРСР призвело спеціальну колегію та видало наказ від 27 лютого 1950 р. «Про недоліки в ідейно-виховній роботі Голинської середньої школи Калуського району Станіславівської області». В наказі відзначалося, що комісія міністерства, очолювана інспектором управ-

¹⁷ Там же, ф. 1, оп.24, спр.2742, арк. 6.

¹⁸ Там же, оп. 71, спр. 50, арк. 54.

¹⁹ Там же, оп. 24, спр. 1044, арк. 50.

ління шкіл В. Гопенком, прийшла до «серйозних» та «невтішних» висновків. Закон про загальне обов'язкове навчання в школі не виконувався. Протягом першого півріччя 1949/1950 навчального року 18 учнів, зарахованих до школи, жодного разу не відвідали лекцій. Незадовільним було відвідування школи учнями, особливо в дні релігійних свят 14 січня 1950 р., наприклад, з 703 учнів до школи прийшов лише 31. У школі практично не велася боротьба з проявами українського буржуазного націоналізму, комсомольська організація не була створена²⁰.

Матеріали перевірок шкіл були узагальнені в наказі Міністерства освіти УССР від 4 березня 1950 р. «Про заходи до поліпшення навчально-виховної роботи в школах західних, Ізмаїльської, Чернівецької та Закарпатської областей Української РСР»²¹. У наказі відзначалося, що Міністерство освіти та його органи на місцях незадовільно організували роботу над підвищенням ідейно-політичного і фахового рівня вчителів, мало поширювали серед них досвід роботи передових шкіл УССР та інших союзних республік. Значна кількість вчителів, відзначалось у наказі, викладає основи наук і проводить позакласну і позашкільну роботу з учнями на низькому ідейно-теоретичному і фаховому рівні, недостатньо пов'язує навчальний матеріал з практикою соціалістичного будівництва. Вчителі не ведуть боротьби з проявами буржуазного націоналізму, релігійними забобонами, допускають помилки та перекирення буржуазно-націоналістичного характеру.

Для усунення відзначених недоліків наказувалось: викорінювати формалізм, аполітичність та безідейність у роботі вчителів, рішуче викривати та усувати носіїв буржуазно-націоналістичних перекирень у навчально-виховній роботі та вести непримиренну боротьбу з усіма проявами ворожих впливів на учнів; переглянути до 1 липня 1950 р. і замінити керівних працівників відділів народної освіти і шкіл, які не відповідають призначенню за своїми політичними та діловими якостями²².

Згаданий наказ Міністерства освіти став своєрідним сигналом до початку запланованої партійно-советською владою ревізії всього кадрового корпусу органів народної освіти та шкіл західних областей УССР. Передбачаючи наслідки цієї акції, Міністерство освіти запланувало для «зміцнення» шкіл регіону висококваліфікованими педагогічними кадрами відрядити туди в 1950 р. 6.025 випускників педагогічних навчальних закладів України. Крім того, для тих вчителів, які витримують «перевірку», планувалось влітку 1950 р. організувати курси-семінари підвищення їх кваліфікації. Крізь такі курси-семінари мали пройти 7.395 вчителів. Український науково-дослідний інститут педагогіки, очолюваний С. Х. Чавдаровим, зобов'язаний був терміново розробити і розмножити на допомогу вчителям методичну літературу. Для реалізації наказу відводилося 4 місяці, а вже 15 липня завідувачі обласними відділами освіти зобов'язані були доповісти Міністерству освіти про його виконання²³.

Під кутом зору політичної надійності в усіх західноукраїнських областях згідно з наказом проводилась перевірка особового складу вчителів. У квітні-травні 1950 р. тут працювали спеціальні комісії, очолювані представниками ЦК КП(б)У, які контролювали цю роботу. Відповідну інформацію надавали комі-

²⁰ Там же, ф. 7, оп.6, спр. 1882, арк. 76.

²¹ Там же, арк. 85.

²² Там же.

²³ Там же, арк. 86.

сіям і спеціальні органи. При чому, в рекомендаціях згаданих комісій пропонувалося активізувати роботу органів безпеки: «МДБ (Міністерство Державної Безпеки – Авт.) потрібно перебудувати агентурну роботу. В школах треба мати добру агентуру, тому що вороги основний курс беруть на школу»²⁴. Крім того, впродовж 1949/1950 навчального року бюро Обкомів КП(б)У всіх західних областей УРСР обговорили питання розстановки і роботи з учительськими кадрами. Того ж року ряд обласних центрів регіону відвідали М. Хрущов та Л. Мельников. Все це обумовило всеохоплюючий характер акції з далекосяжними політичними наслідками. Про масштабність цієї акції дає уявлення подана таблиця²⁵.

Область	Всього вчителів	Підлягало заміні	Зв'язок з ОУН	У тому числі з мотивів			
				Скомпромітованих	Куркулів	Релігійність	Інша діяльність
Львівська	6817	130	73	20	3	8	26
Рівненська	5083	158	40	3	5	29	81
Волинська	5507	98	15	14	–	9	60
Тернопільська	7197	439	351	50	38	–	–
Дрогобицька	5877	77	4	–	2	20	51
Чернівецька	4102	48	2	20	5	6	15
Закарпатська	5492	58	3	30	4	4	17
Станіславівська	6747	521	129	4	2	8	378
Всього	46822	1529	617	141	59	84	628

Серед представлених до звільнення було 1.129 місцевих вчителів, 400 – тих, що прибули із східних областей, 84 були комсомольцями, 1.137 вчителів мали педагогічний стаж менше 5 років²⁶. Перевіркою ЦК КП(б)У, а вона охопила 735 «справ», було встановлено чимало фактів безпідставного звільнення учителів. Однак, місцеві керівники на такі «помилки» мало реагували. Навпаки, вони підбирали (здебільшого, за допомогою службовців державної безпеки) все нових кандидатів на звільнення і звільняли їх. Так, перевіркою вчителів Лановецького району Тернопільської області, проведеною райкомом КП(б)У і районним відділом служби безпеки, до політично ненадійних було віднесено майже 40 відсотків учителів, при чому, всі вони прибули на роботу в район за направленням Міністерства освіти²⁷. А інспектор цього міністерства В. Гопенко за кілька днів свого перебування в Тлумачькому районі Станіславівської області встиг звільнити з роботи 16 вчителів²⁸. У багатьох випадках до звільнення, призначення та переміщення вчителів долучались і райкоми комсомолу.

Всі матеріали, пов'язані з політичним фільтруванням вчителів, студентів та викладачів навчальних закладів західноукраїнського регіону, з виконанням вка-

²⁴ Там же, ф. 1, оп. 24, спр. 213, арк. 112.

²⁵ Таблиця складена на основі ЦДАГО України, ф. 1, оп. 73, спр. 631, арк. 186-187.

²⁶ Таблиця складена на основі ЦДАГО України, ф. 1, оп. 73, спр. 631, арк. 186-187.

²⁷ Там же, оп. 24, спр. 213, арк. 73.

²⁸ Там же, оп. 73, спр. 631, арк. 195.

зівок М. Хрушова та Л. Мельникова про посилення боротьби проти українського буржуазного націоналізму протягом 1950 р. концентрувались в особливому секторі ЦК КП(б)У, що переконливо свідчило, хто насправді був ініціатором і організатором цієї акції. Партійні органи України, а, отже, і СРСР були переконані, що політична ситуація в краю на початку 50 рр. змінилася на користь тоталітарного режиму, що настала пора рішучого наступу «по всьому фронту». В цьому наступі роля авангарду відводилася вчителям, а тому органи партійно-радянської влади були переконані, що необхідно було переходити від постійного «перетрушування» вчительських кадрів до соціальної селекції нового вчителя, відданого ідеалам соціалізму. Тому-то ще в 1951-1952 роках результативність «виховної» роботи з учителями не влаштовувала партійно-совєтське керівництво, а середовище праці вчителів, як громадське, так і батьківське та учнівське, ще нерідко за інерцією проявляло свою несприйнятність процесу та результатів цієї «селекційної» роботи. Та й вчителі зі східних областей, покликані змінювати це середовище, не проявляли особливої готовності опинитися в ньому. До початку 1951/1952 навчального року плянувалося вислати до регіону 8.345 випускників вузів та вчителів із східних областей, у тому числі 310 членів партії та 5.560 комсомольців²⁹. Вони мали зайняти місця тих вчителів, яких звільнили з роботи внаслідок чистки 1950 р., та зміцнити партійно-комсомольський прошарок педагогічних колективів. Проте 976 випускників вузів, у тому числі 19 з Київського університету, 7 – Одеського університету, 50 – Київського, 22 – Запорізького, 11 – Житомирського педінститутів та ін., за призначенням не прибули. Однією з головних причин неявки випускників за призначенням залишалася суспільно-політична ситуація в краю.

Тим часом місцеве партійно-совєтське керівництво в руслі тієї ж «селекції» продовжувало «доочищення» вчительського корпусу від тих, хто не викликав повної політичної довіри. У Станіславській області, наприклад, впродовж 1952/1953 навчального року із 7.656 вчителів 2.620 були позбавлені можливості працювати в школах. Крім того, тоді ж у 6 районах області із 142 директорів і завідуючих школами було замінено 80, тобто, понад 56 відсотків. У Тисменицькому районі тієї ж області в 1951 р. з 19 керівників шкіл було звільнено 10, у 1952 р. – ще 10 і в 1953 р. – 7. У Львівській області в 1952 р. з 37 завідуючих міськими та районними відділами народної освіти було замінено 33, а на 1952/ 1953 навчальний рік передбачалося замінити 21 керівника середніх, 52 – семирічних і 12 – початкових шкіл, як таких, що не забезпечували керівництва³⁰. Подібною була плінність педагогічних кадрів і в інших західних областях УРСР³¹. У переважній більшості шкіл регіону впродовж 1950-1953 років педагогічні колективи були замінені на 50-100 відсотків, значна частина вчителів була репресована, депортована в різні райони СРСР³².

Основним завданням такої «селекції», як і раніше, залишалися марксистсько-ленінський вишкіл вчителів, нав'язування їм канонізованих цінностей соціалістичного способу життя та засад совєтської педагогіки. Тобто, йшлося про те, щоб перетворити вчителя в таку собі «усереднену» особистість тоталітарної системи.

²⁹ Там же, арк. 203.

³⁰ Там же, оп. 24, спр. 1571, арк. 1.

³¹ Там же, оп. 73, спр. 661, арк. 84.

³² Там же, арк. 86.

Відомий дослідник соціалістичного суспільства В. Рутгайзер виділяє такі характерні особливості людини адміністративно-командної системи. Така особистість, перш за все, діє за наперед розробленими інструкціями. По-друге, їй властива зовнішня лояльність щодо адміністративної системи, включеність в неї і разом з тим повна невіра в саму цю систему, її можливості. І нарешті – визнання особистістю повної залежності від держави, в якій, у свою чергу, відбувалося одержавлення умов життєдіяльності самої людини³³. Абстрактно-спрощений ідеал людини комуністичного суспільства, проголошуваний одним з найважливіших завдань соціалістичного суспільства, обумовлював деіндивідуалізацію особистості, комплекс її неповноцінності. Водночас, ця нормативна людина. «людина-ідеал» видавалась режимом як своєрідний еталон, невідповідність якому реальної особистості, робітника чи інженера, колгоспника чи вчителя, використовувалася для маніпулювання особистістю, насилля над нею.

Тетяна НОСКО-ОБОРОНІВ

Митрополит Василь Липківський – до 60-ліття розстрілу (27.XI.1937 – 27.XI.1997)

*Український народ – це той казковий велетень,
що його рубали надвое – то й сили ставало вдвое.
коли рубали його далі – то сила росла й росла,
все на ворогів з боєм йшла.*

Іван Огієнко, 1918 рік

Світлій пам'яті Василю Липківському – першому Архієреєві і Митрополитові Київському і всієї України присвячую свою працю, що за архівами, які посідаю, називаю «Розстріляний Апостол».

19 березня 1998 року минуло 134 роки від дня народження Митрополита Василя Липківського, а 27 листопада цього ж 1998 року минуло 61 років від розстрілу в Лук'янівській в'язниці мученика за свою Христову Церкву та її нарід.

У зв'язку з тим, що сьогодні блукають різні чутки про його зникнення, працюючи над архівами видатних істориків, науковців, священослужителів, я зупиняюсь на постаті духовного провідника, геніального сина України з його характерними рисами, молодим запалом, з величезним досвідом, проникливим розумом та далекоюсяжною передбачливістю, що вірив свято у відбудову Української Церкви та в могутні сили українського народу.

³³ Див.: Кремень Василь, Табачник Дмитро, Ткаченко Василь. «Україна: альтернативи поступу. Критика історичного досвіду». К.: ARC-Ukraine, 1996, ст. 337.

*Високопреосвященніший Архiepиcкoп Вacиль Липківський,
Митрополит Київський і всієї України*

Тема ця дуже складна, а також і болюча. Я потребую перекинутися своїми думками в Україну, а спеціально в рік 1995 (четверті відвідини моєї Батьківщини), що був дуже важливим і знаменним у моєму житті з приводу першої в історії нашої родини виставки посмертно картин мого батька Петра Носка, а також несподіваною зустріччю, що дає відповіді на мою тему, а до того тяжкі пригоди, коли не раз смерть дивилася у вічі не одній і не одному із нас.

День 29 червня 1995 я знову в Україні, в Києві. В дні 2 липня я поїхала до Видубицького монастиря на Службу Божу. Чудові «Видубичі» знову охопили мене своїм теплом. Після Служби Божої Валентина Кульчицька-Шовкун знайомить мене з цікавою людиною – одним із репресованих, при цьому зайшла дуже цікава розмова про церковних достойників, а особливо про долю Василя Липківського – зникнення його в невідомості. На моє прохання мій новий знайомий пообіцяв по змозі дістати матеріяли, що мене цікавили.

«Отже, до зустрічі, пані Тетяно, мені було дуже цікаво познайомитися з Вами!» – «Мені також! До швидкого побачення!» – відповіла я.

День за днем минав – було дуже багато праці під час приготування до виставки на день 14 липня. За день перед відкриттям я мала авдієнцію в Патріярха Володимира, який погодився поблагословити виставку. Це було вперше, що церковний достойник завітав і ступив своєю ногою до цього славетного Музею ім. Тараса Шевченка. Переповнена зала слухала Благословення нашого Патріярха Володимира, що було правдивим чудом уже в незалежній Україні.

О годині 4.30 по полудні я відпровождаю Патріярха до головного входу, цілую Його Святість в руку, не думаючи, що це вже востаннє, і домовляюсь про відправлення панахиди 16 липня по незабутній моїй доні Анні (це був день її уродин).

Хвилини щастя охопили моє єство – от що Україна зробила для мого батька (для багатьох незнаного, як зауважували деякі відвідувачі у вписах до пропа-м'ятної книжки).

За декілька хвилин і ми поїхали додому. Година 8 вечора – телефон: «Патріярха декілька годин тому знайшли мертвого в Ботанічному саду». Душа охолота, не хотілося вірити, що така нагла смерть забрала від нас ще одного борця за Україну, за свою Рідну Церкву – в'язня ґулагів через 19 років. Хвилини щастя заступило нещастя.

18 липня – день трагічного похорону. Побиття процесії по дорозі до Святої Софії, душення газом невинних жінок, що несли вінки. Закінчилося побиття процесії на розі бульвару Шевченка і Володимирської вулиці. Якось нам вдалося прорватися і до площі Святої Софії, де почали те саме. Софія знову «плакала» гіркими слізьми, і ми всі з нею. Мимохіть пригадалося дитинство і слова мого батька:

«Таню! Ти знаєш, що ти причащалася у Василя Липківського – Митрополита нашої Церкви, а також була охрещена у Святій Софії. Але про це нікому не згадуй, це сьогодні небезпечно». В дитячому розумінні це якось не вкладалося, але я завжди слухала свого батька і притримувалася його порад.

Час від часу зустрічалася я із своїм земляком біля могили Патріярха. Багато не говорили, бо побиття процесії, душення людей газом і побиття священнослужителів мимохіть привиджувалися, і ми старалися взагалі при зустрічі про це не згадувати.

День мого від'їзду до Канади був не за горами. 24 серпня ми вже дійшли до IV річниці незалежності, на що складалося дуже багато різних святкувань та відзначень: покладення вінків до пам'ятника Шевченкові перед Київським університетом, що носить його славетне ім'я. В церемонії брали участь багато представників багатьох амбасад миролюбних країн із нашою державою, а також встановлення меморіальної таблиці на будинку Центральної Ради, а там і відкриття у фойє таблиці Пам'яті творців IV Універсалу. Відбувалося все це святково, а ввечері величавий концерт в паладі «Україна». в чому мала честь брати участь також і я.

День 24 серпня 1995 року був днем великих переживань. І знову чудо. Виходячи із будинку Центральної Ради, помалу пробираюсь до виходу і несподівано чую: «Пані Тетяно! А я Вас шукаю вже декілька днів! Я маю щось для Вас. Прошу зачекати, я зараз повернуся!» Дослівно за п'ять хвилин мій земляк повернувся і вручив мені на пам'ятку моє прохання – матеріали про репресованих.

В цей соняшний день у IV річницю незалежності моєї Батьківщини я отримала найдорожчий подарунок. про що я могла тільки мріяти, та ще й в день перед моїм від'їздом до Канади.

«Дорогий Земляк! – сказала я. – Ви мене відживили сьогодні такою несподіванкою». Я обійняла свого дорогого земляка. Цим дарунком були заплачені всі переживання, муки побиття похоронної процесії, душення газом безвинних жінок, що йшли у перших рядах із вінками, духовенства, з якого зривали хрести, били по митрах. Але в такі тяжкі хвилини Ангел Хоронитель був над нами.

В моїх руках була доля мученика Лук'янівської в'язниці, а також доля наших ієрархів, науковців, поетів, мистців – разом цілої нашої інтелігенції.

Сьогодні на цей дарунок – нема ціни. Це є наша історія, якої ми не знали, історія нищення живих душ, яких були мільйони.

*

Про Митрополита Василя Липківського ми знаємо дуже мало правди, як і про його родину, що була переслідувана та репресована. Постать цієї великої людини була властиво стерта з української землі, але архівні матеріяли, що продісталися в Україну в 1991 році із Москви під час «путчу», подають досконало картину цілого апарату, що нищив нашу Церкву та її основоположника в особі Василя Липківського.

Василь Липківський зробив свою Церкву Соборноправною. Церква перестала бути підпорядкованою Москві. Він повернув честь православ'я України. православною Києва. Ось що написано в енциклопедії за редакцією проф. Володимира Кубійовича (Вол. I-1963 р. стор. 251):

«За обчисленням на 45.2 млн. українців було 40 млн. (88.5 %) православних.

У листопаді 1925 року дісталися інформації з-за кордону, що «за три роки відновлення ієрархії Українська Церква мала вже 30 єпископів і 1.200 парафій».

В особі Василя Липківського ми мали великого правозахисника у всіх прошарках життя українського народу. Він був архипастирем всього населення України. Він пригортав до себе всіх, його хата була відкрита для всіх і в цьому його велика заслуга як провідника церковного. За свого життя Василь Липківський написав томи проповідей, що сьогодні можна уважати історією, філософією – всі вони були звернуті до українського народу і тому їх можна вільно назвати моральним богослов'ям, Святим Письмом українського народу:

«Любі брати і сестри Українці! Коли саме єдинородний син Божий як найбільш достойний для себе ім'я приймає Слово, коли Слово є найбільш величне й повне виявлення життя Божественного, Слово, певно рідна мова, кожного народу є життя і світло його».

Це є найбільш повне й виразне виявлення розуму народнього, його волі, його почуття, його любови до Бога і поміж собою. Ці величні дні Воскресіння Божого слова вшановуємо рідну мову, бо інакше чи не буде це зневаження того одвічного Божого слова, Воскресіння якого ми святкуємо».

Митрополит Василь Липківський був велетнем духа тому, що він любив свою українську землю та її нарід.

З архівів під рубрикою «3 листів Митрополита Василя Липківського» довідуємося, що в роках, коли він дослівно був під домашнім арештом, переписувався з о. Петром Маєвським з Канади. Загалом о. Петро Маєвський отримав 19 лис-

тів, з яких відчув біль за долю репресованих діячів УАПЦ та тяжкі умови його життя. Останній лист прийшов з датою 10 серпня 1937 року – за три місяці перед розстрілом.

У зв'язку з тим, що сьогодні кружляють сумніви щодо канонічності нашої Церкви та самого Митрополита, я дозволю подати переконуючі матеріали з архівів про це болюче для нас питання. Ось що розповідає Владика Нестор – єпископ Переяславський, вікарій Київський, що сьогодні викладає в Духовній Семинарії історію Української Церкви.

«По історичним запискам Митрополита Липківського у 1917 році розпочинався український рух. Постала проблема перед українським народом, як обрати свого Митрополита. І цю проблему можна було вирішити двома шляхами: або ж канонічним – звичайним способом, або ж реформаторським.

Перш за все вирішили цю проблему поладити звичайним канонічним способом. З цією метою була направлена делегація, що вирішила звернутися до Грузинського Патріярха і попросити, щоб він висвятив нам Єпископа. Так сталося, що делегація доїхала тільки до Ростова і в зв'язку із військовими подіями змушена була повернутися. Тоді була зроблена ще одна остання спроба – піти до Патріяршого Екзарха, а тоді ним був Єрмолаїв – Владика Михайло і запросити його на Собор, „будь ласка прийдіть і висвятить нам Єпископа“. Нарешті Владика Михайло прийшов на прохання українського народу із такою відповіддю: „Я гадюк не висвячую!“ – і з цими словами покинув Собор. Що тепер залишається – приступити до останнього надзвичайного шляху.

Але я хочу зауважити, що реформаторський шлях українці вибрали не ради самої реформаторської ідеї, а як вимушений факт. Був призначений день, зібралися дуже багато народу. 20 жовтня 1921 року о год. 11.30 вночі дзвони Св. Софії порушили нічне повітря, вони сповіщали, що представники православного українського народу знайшли шляхи до дальшого духовного життя – рішити долю рідної Церкви. У голосуванні наступного ранку взяло участь 324 делегати: за соборну висвяту висловились 310, проти – 7, утрималося – 7. Після наслідків голосування Василь Липківський увійшов до Собору.

„І коли тепер воля Божа, щоб я став першим слугою свого народу, я не маю права відмовитися. Соборне обрання мене на первоієрарха Української Автокефальної Православної Церкви приймаю“».

Делегати співали «Многая літа». Соборна висвята Митрополита відбулася в неділю 23 жовтня 1921 року. 22 жовтня увечорі відбувся чин наречення кандидата в Митрополита, а 23 – хіротонія його. В літургії взяло участь: 40 священників та 18 дияконів. Співав урочисто соборний хор під керівництвом Петра Гончарова і народний хор під керівництвом Дмитра Ходзицького.

Почалася літургія. Малий вхід. Протоієрей Юрій Міхновський і протоієрей Михайло Малеча виводять Василя Липківського.

«Звели, чесна Христова громада!»

«Звели, освячений Соборе!»

Співають «Ісаїє, радій!» – «Слава Тобі, Христе Боже!», «Святі мученики!»

Надійшов важливий момент. Обранець Собору стає біля правого рогу святого престолу на коліна, йому на голову кладуть велику Євангелію, в золотій кованій оправі, розкривають її, всі священники кладуть свої руки на Євангелію, від священників до солей два простягаються ланцюжки рук дияконів до всіх делегатів Собору, серед старших – артільний батько Микола Левицький, а далі кожен делегат поклав свою праву руку на ліве плече свого сусіда. Всі на колінах, схиливши голови.

3 віктаря чути голос протоієрея Нестора Шараївського:

«Божественна благодать, що завжди немочі лікує і недостачі поповнює, висвячує через покладення рук наших почесного протоієрея Василя на архієпископа і Митрополита Київського і всієї України Української Автокефальної Православної Церкви. Помолімося за нього...»

Духовенство співає «Господи помилуй», «Киріє елейсон». Далі «Аксіос», «Достойний!» співають духовенство, хори, вся церква. Нарешті з'являється архієпископ Василь, Митрополит Київський і всієї України. Благословляє людей дикирієм і трикирієм на всі сторони, люди підводяться з колін. У всіх на очах сльози.

Великий історичний акт відбувся. Коли всі стояли на колінах, поклавши руку на плече сусіда, то, здавалося, електричний струм проходив по всіх до віктаря, до обранця Церкви.

Цей день був днем фактичного відновлення Автокефальної Української Православної Церкви (архівні матеріали УАПЦ у США – Бавнд Брук).

*

Після Соборної висвяти Василя Липківського харківська агентура продовжувала і далі переслідувати Митрополита, що і закінчилося арештом у другій половині 1926 року та ув'язненням у харківському ГПУ. Після цього слідував наказ агентури ГПУ скликати спеціальну нараду й осудити Митрополита за контрреволюційну діяльність. Згодом було також дозволено скликати Другий Всеукраїнський Собор з умовою усунути Василя Липківського й обрати іншого Митрополита. Напередодні Собору Василя Липківського було випущено із в'язниці. Перед початком засідання наради агент харківського ГПУ Карін вже в присутності Митрополита сказав так:

«Я вимагаю усунення митрополита Василя Липківського із становища митрополитичого служіння в УАПЦ. В противному разі розжену Собор, а Митрополита, Чехівського та інших вишлю на Сибір!»

На Другий Всеукраїнський Собор прибуло біля 300 делегатів. Всі члени Собору чекали поради від свого провідника. Митрополит мовчав, вірні не знали, що робити. Присутні агенти ГПУ дивилися і також чекали. Павза досягла крайніх меж. І от архипастир, якого любить безмежно вся Україна й шалено ненавидять усі вороги Христа, пильно оглянув Собор. Його орлині очі набули найвищої серйозності, покрившись кришталем сліз. Рідний, щирий, лагідний батьківський голос полився потоком по Святій Софії. Здавалося, що цілий світ слухає голос непохитного борця за Правду Божу й віру Христову. Сам Бог і Пречиста Мати, нерушима Стіна, захисниця народу українського, завмерла в скорботі, слухаючи слова Митрополита Київського і всієї України Василя Липківського:

«Чого злякалися? Чи не знали раніше, куди й для чого йдете? Бог післав нам хвиливу радість духовного відродження. Але за нетвердість нашої віри Бог посилав випробування. Хто могутніший за Бога? Кого, крім Нього, маємо боятися? Боятись може той, хто має сумнів у Божій правді нашої справи, боятись може той, хто ради втіхи тіла готовий занедбати душу, боятись може той, в кого впало зерно диявольської спокуси. Коли наша справа правдива й угодна Богові, ніхто нас не переможе!»

Не звертайте на побічні шляхи, не наважуйтеся на облудні манівці! Тільки відкритий і простий шлях є найближчий до Бога. На нього наше упованіє, Йому Слава, честь і поклоніння!...»

Ця промова ворогів не задовольняла. Тоді Митрополит Василь запропонував на своє місце єпископа Миколу Борещького, якого було обрано одноголосно, заперечення не було.

«Всечесний Отче! Ви повинні взяти на себе цей тягар. Я боюся за Святу Церкву. Нехай буде воля Всевишнього – відповів о. Микола.

(Архів прот. пресв. Явдася – уривки)

*

Незважаючи на те, що Митрополита Липківського було звільнено, ГПУ і далі домагалося засудження його діяльності, визнання його діяльності контрреволюційною, антисовєтською. Митрополит властиво знаходився під домашнім арештом.

І ось 16 жовтня 1937 року Липківський одержав запрошення від культової комісії при Міській раді, що тоді містилася в Думі на теперішній Площі Незалежності – запрошення з'явитися. Він вийшов вранці 16 жовтня зі свого будинку, перейшов до трамвая на Солом'янській площі – сів у номер 8, а опісля на дев'ятку і під'їхав до Думи. Підійшов до дверей, розкрив їх, зайшов – і двері зачинилися за ним. Це було останнє, що бачив Василь Липківський. Більш він на волі по Києву не ходив.

Як я вже згадувала, матеріяли, що сьогодні посідають наші історики, дісталися із Москви в 1991 році під час «путчу» – сьогодні є джерелом долі Василя Липківського. Під час існування «Залізної Завіси» не можна було і сподіватися, що якісь матеріяли можна буде отримати. На щастя, тека із обвинуваченнями не була знищена.

МІСЯЦЬ ПЕРЕД РОЗСТРІЛОМ ВАСИЛЯ ЛИПКІВСЬКОГО

27 жовтня 1937 року слідчий Гольдфард розглядає справу Липківського, допитує його декілька разів. Липківський тримався надзвичайно мужньо – як запорозький козак. Він не визнавав себе винним ні в чому. Як я вже згадувала, обвинувачували його в антисовєтській профашистській діяльності. Чи можна собі таке уявити?

Липківський заперечував усі закиди. Зрештою, лейтенант Гольдфард виніс постанову заарештувати його як небезпечну людину і вже офіційно ув'язнити його в Лук'янівці.

Слідча справа Василя Липківського була невелика, бо переслідування почалося ще перед 1921 роком і Василь Липківський був приречений заздалегідь на знищення. Але ця слідча справа важлива тим, що ми нарешті сьогодні довідалися з архівних джерел про обставини розстрілу цієї великої людини – оборонця Христової віри та всього українського народу.

Річ в тому, що в українському діаспорному світі було чимало публікацій з різними версіями і сьогодні ми можемо вільно додати, коли і ким був знищений наш Митрополит Василь Липківський. Під час арешту був обшук помешкання, але без нього. Як дізнаємося, слідчі шукали за золотом, сріблом, а наш Митрополит був дуже бідний – мав тільки одну маленьку валізочку із рукописами, але і ту забрали.

Перебування Владики Митрополита Василя Липківського у в'язниці було дуже коротке. Розстріл здійснили 27 листопада 1937 року, що потверджують офіційні документи, які, на щастя, збереглися. Місце його поховання невідоме і напевно

ніколи не буде відоме. Розстріляні жертви цього сатанинського терору, на припущення декого, розкидали в ровах, що були, нібито, викопані на Лук'янівському цвинтарі. Між іншим, Лук'янівська в'язниця уважалася за одну із найтяжчих.

Щороку в цей пам'ятний день розстрілу Василя Липківського та його багатьох побратимів відправляється панахида. Широкою дорогою, що переходить через цілий Лук'янівський цвинтар, Владика Нестор у сослужінні діякона та семинаристів окроплює свяченою водою цілий цвинтар, що є сьогодні свідком звірства комуністичних вельмож.

А тепер дещо про його вбивників. Слідчий Гольдфард, член «трійки», працював в органах НКВД у 1927 році. Батько його працював на бойні в Києві, а він допомагав йому сортувати кості – цей фах носив назву «костяник».

Вирок смерті виніс нарком внутрішніх справ УССР – Легливіський Ізраїль Мойсейович, що очолював всю сатанинську систему великого терору в Україні. Отже, терор, нищення всього українського – нашої Церкви, ієрархів, нашої інтелігенції – все це було в руках цього вбивці. Був членом компартії вже від 1917 року, комісар другого рангу, генерал-полковник, депутат Верховної Ради ССРСР; працював в органах ЧК, потім був начальником Подільського відділу ГПУ, начальником Одеського окружного відділу ГПУ, а 1934–36 рр. наркомом НКВД Білорусії, а тоді надіслали в Україну. Його нагороди: орден Леніна, орден Червоного прапора та Червоної зірки.

Як бачимо, в той час отримували нагороди ті, що провадили сатанинську систему нищення всього українського. Оця система «трійок» знищила мільйони невинних людей.

Ще довго звучатимуть траурні дзвони України – нашої багатостраждальної батьківщини. Слава Богу, що прийшов час, коли ми можемо свobodно оприлюднити імена непокірних духом – цвіт нашої нації, цвіт нашої культури, науки, яких знищила сталінська тоталітарна система!

З приводу цієї жалобної дати 27 листопада 1997 року в 60-річчя розстрілу першого Архієрея і Митрополита Київського і всієї України – закликаю всіх вірних помолитися за душу великомученика, що віддав своє життя за основи Української Православної Церкви, що наші непримиримі вороги і далі трактують її як «неканонічну», а разом і наше духовенство!

Вічна пам'ять всім, хто спочиває разом з розстріляним Апостолом Василем Липківським!

Спи спокійно, наш Митрополите! А земля вже вільної України, напевно, буде для тебе легкою!

«Друзі кохані! І душу і тіло
Даймо за край свій єдиний,
Кожне слово хай буде в нас діло
Задля своєї країни».

Борис Грунченко – «Друзям».

Література української діаспори

Ідея виповнення простору землі і людських душ гармонією, миром, радістю виступає стрижнем образу світу і в другій оригінальній книзі «Пісня про білий парус», яка охоплює вірші 1967–1971 років. Тут не можна не погодитися з М. Неврлим: «Образ білого вітрила, що його залюбки вживає поет, це ідеал, який осягає людині шлях до кращого, повнішого життя. До нього належить те особисте щастя, без якого людина самотня і все життя нещаслива, без ґрунту»¹. Символічний образ білого паруса об'єднує всі мотиви збірки і підпорядковує їх домінуючій темі – кохання.

Спершу символ з'являється у програмному творі («Пісня про білий парус»), де він означає «ясну яхту» коханої, а разом із нею і ту нову реальність, яка входить у життя героя. У вірші «Цієї ночі в місячнім саду» про нього нагадує у сні героєві покійна мама, мовлячи про кохану («Не білий парус у житті вона, А чорний камінь на мою могилу...»). Мініятюра «Минулося. Нічого вже нема» розкриває ще одну грань символу: герой не може читати чернечої книги, бо життя, в якому є місце для кохання, багатше за книжкові канони. і сторінки у чернечій книзі миготять, «як білі паруси». Новий підтекст розуміння образу з'являється після прочитання вірша «Октава», ліричний герой якого не хоче миритися з тим, що під «парусами білої надії» кохання ховається лише «звірина хіть». У вірші «Вітрильник „Памір“» також змальовано «парусник білий», бо він «привіз красу як вантаж безцінний», «класичність рис, гармонійність ліній», які «двадцятий вік» забруднив безжально сажено і димом, і починає стирати з пам'яті. У вірші «Чорний острів» теж ідеться про «білопарусну яхту» коханої, яхту, яка вгамувала на душі героя страшні спогади від Чорного Острова, чертога війни і смерті, кривавої діри, що поглинула його друга. Зрозуміло, що це лише найзагальніші обриси символу, які свідчать про його місткість, багатозначність і художню глибину. До цього слід додати, що цей образ-символ поглиблюється картинами моря і гавані, в якій, далеко від України, зустрічаються закохани.

Ліричний герой збірки «Пісня про білий парус» вособлює дві найголовніші сфери нашого життя, начебто показуючи двох полярних людей. З одного боку, відірвану від рідної землі людину, яка, пройшовши через дніще гавані, після тривалої боротьби з власною чуттєвою природою, таки перемагає її, залишаючись чистою, пізнаючою істотою. дзеркалом світу, людиною, приреченою на «рабський труд, мізерне існування і нерозривне коло самоти». Переступивши через усі можливі шаблі людського приниження, доведена до відчаю життєвою невласшованістю і ностальгією, вона тепер увійшла в саму себе, впізнала себе і трагічну історію свого народу:

*«Я – з покоління, що війна скосила,
Із знищеного голодом села,
З народу, здесятькованого тричі,
Я з тих, кому смерть сто раз гляділа в вічі.*

¹ «Україна», 1990, № 41, ст. 10.

*А потім став я, мов забутий човен
На нерухомих плесі самоти...*

Із спокійною усмішкою мудреця вона дивиться на оманливі примари цього світу, які могли колись хвилювати і мучити її. Тепер вона вознеслася над усіма своїми стражданнями і, освячена ними, в непорушному спокої і блаженстві добровільно відмовляється від них, визначаючи за дійсність лише «незречену красу» культури і мистецтва («Є на землі незречена краса, що її ти не знаєш», «Лист до Бориса Олександрова». «А що то з тими віршами стає», «Венеція» та інші). І скорбота цієї людини вже навіть не має певного предмета, а розливається на ціле життя, стає заглибленням індивіда у себе самого, усамітненням, і вже цю скорботу супроводжує якась сокровенна радість, може це і вона підказала критикам образ «світлої печалі» як наскрізної тематичної лінії збірки².

З другого боку, тут знову розмашисто, по-кленівськи подається постать моряка-мандрівника з його невиснаженим устремлінням до абстрактних цінностей, ідеєю шукання прекрасного, але бароковий блиск козацького лицарства, «Готичність» його духу (Є. Маланюк) наражається на випробування долі; виникає ілюзія, що людина пізнання не може облудно й методично, раз і назавжди виконувати незмінну роллю власної особи. Її шоразу збиває з дороги то скороминущий вплив настрою, то гіркоту частковості, то незадоволення собою, то інші причини. Мотиви цих коливань, відхилень, каянь і страждань найрізноманітніші: це і сум людини, що пізно знайшла свою кохану і не може дати їй щастя («Вигойдуюсь тихенько в гамаку»), і сумніви – чи та вона чи облудна у пасті гріха і злочину («На світанку»), і звеличення «поганського ритуалу чистої і вільної любові» («На півсхилі дюни, під сухим кушем»), і згадка про минуле кохання («Занадто тихо в неживому лісі»), і відповідь-сповідь автора на важке звинувачення в «мазохізм!» («Іспровізація по телефоні»), і душевний біль від втрати коханої («Мов перетята потягом людина»), і кохання без взаємності («Пізніх вулиць тривожних снів»), і непоправність зради («Знов недобра огортає тиша»), і ніч розлуки, коли голова плодить всілякі химери («У ніч розлуки») й інше.

Це справді загадкова сторона життя, бо за кожен із цих швидкоплинних настроїв, незгод, бажань і захоплень треба заплатити багатьма глибокими стражданнями душі. Так чисте пізнання і страждання ліричного героя, «голова і серце» (А. Шопенгавер) розходяться все більше, змішуючи і роз'єднуючи стан духу. В цих перепадах і полягає один із секретів поезії І. Качуровського. Кажу один із секретів, бо його лірика дуже цікава і з точки зору поетики, вмілого використання мітологічних сюжетів, вдало вибудованої композиції, майстерності виражальних і зображальних засобів мови, строфіки, ритміки тощо.

Я вже говорив про внесок І. Качуровського в скарбницю українського перекладу. До «Мережива лун» увійшли переклади з фарсі (Омар Хаям), латини (Г. Скворода), старонімецької (анонімний вірш «Я є твоя, а ти є мій...»), німецької (Й. В. Гете), французької (Ш. Бодлер, А. Пішо), італійської (У. Саба), польської (Б. Папроцький, Ю. Словацький, Ю. Тувім), чеської (П. Безруч), вірменської (А. Ісаакян), російської (А. Ахматова, О. Мандельштам, Б. Пастернак, С. Єсенін, І. Єлагін, Л. Алексєєв). В яскравому сузір'ї авторів «Золотої галузки» іспаномовні поети Л. де Вега, Ф. де Кеведо, Альмафурте, Х. А. Сільва, Р. Даріо, А. Нерво,

² Сварог В. «Співець ясної самоти» // «Нові дні», Торонто, 1977. Січень, ст. 17.

Х. М. Габрієль і Галян, М. Мачадо, М. Гоналес Прада, Ф. Лорка, Х. Р. Хіменес, Ф. де Ікаса, Л. Палес Матос, А. Сторні, Г. Містраль, Х. де Ібарбуру, Л. Люгонес, Б. Фернандес Морено, С. Марч, Х. Каррера, О. Армані, Х. Л. Борхес.

У четвертій поетичній збірці «Свічада вічності» (Мюнхен, 1990) І. Качуровський постає людиною – як сказали б психологи – інтроверсійного типу, заглибленою у себе і схильною до самоаналізи. Його художнє мислення перебуває під впливом ідей, які впливають не стільки з об'єктивної даності, а скільки із суб'єктивних підвалів. Навіть його запальний заклик до людей берегти красу, бо їй не обійтися без людини, так само, як людині не обійтися без краси, адже краса і людяність – синоніми (краса в його розумінні означає свободу, справедливість, добро, істину) у цій збірці глибшає, йде у підтекст, заповнюючи поета зсередини, з боку несвідомого глибокого пережитими особистісними мотивами (розділи «Стара Європа», «Дружині», «Грибна містика». Той самий мотив краси, ковзаючи мимо здавалось би випадкового об'єкта (наприклад, побаченої печериці), що, на перший погляд, мало підходить для образу – вираження цієї краси, перетворюється у глибоку інтенсивну емоцію поета, якого ніколи не покидає пам'ять про Батьківщину:

*«Біла печериця під райною.
Даль – мов пісня без кінця і краю.
А райни пахнуть Україною,
Спогадом загубленого раю».*

Ця асиміляція об'єкта зображенням особистістю автора особливо помітна в розділі, присвяченому людям, які пішли з життя (Казімір Тетмайєр, Олександр Неймирок, Олександр Кульчицький, Алесь Соловей, Борис Олександров). Прислів'я «Тиха вода – глибока вода» якнайкраще стосується цих творів. Їм присутня велика міра виражальності, що зближує їх з музикою. Це емоційні монологи, рефлексії автора, висловлені у гіркий момент свого життя. Секрет побудови цих творів, на мій погляд, в тому, що почуття все більше відсторонюється від об'єкта, стаючи самоцінним, інколи – містично-екстатичним.

Перекладацьку роботу у «Свічадах вірності» репрезентує розділ «З невичерпних джерел». Він містить переклади із старофранцузької («Пісня про Роланда»), з італійської (Франческо д'Ассізі, Джакомо да Лентіні, король Енцо, Чекко Анджольєрі, Чіно да Пісто, Мікелянджело Буонарроті, Сіджісмондо Пандольфо Малаяста, П'єтро Метастазіо), зі старонімецької (Конрадін Гогенштауфен, Ганс Сакс), з німецької (Л. Улянд, Й. Айхендорф, Е. Меріке, Р. М. Рільке), з французької (А. Рембо, В. де Гриценко), з голландської (А. Фервей), з вірменської (В. Шавні), з новогрецької (Одіссеус Елітіс), з польської (С. Гоцинський, Ю. Слонаський, А. Горєцький, а. Асник, Б. Лесьмян, Ю. Тувім, Ч. Мілош, Анна Камінська), з білоруської (М. Богданович, Алесь Соловей), з чеської (Лібор Коваль) з сербохорватської (Йован Йованович-Змай), з російської (Г. Державін, М. Лермонтов, О. Толстой, Ф. Сологуб, м. Волошин, О. Купрін, І. Бунін, О. Мандельштам, Лідія Алексєєва, Г. Іванов, М. Тихонов, Л. Кисельов, І. Ратушинська).

Уявлення про Качуровського-перекладача буде повнішим, коли візьмемо до уваги, що в 1982 році в Мюнхені вийшов том вибраних поезій Франческо Петрарки в перекладі нашого земляка. У вступному нарисі до цієї книги Ігор Васильович подає ґрунтовний огляд усіх українських перекладів Ф. Петрарки і звертає увагу на російську кальку імені нареченої Ф. Петрарки, штамп, який за-

воднив усю українську літературу: «...Дивовижна форма «ЛаУра» (з наголосом на «у») – свідоцтво того, що Пушкін, який свого часу впровадив цей наголос, не мав силібічного ритмовідчуття і не знав італійської мови...»³. І. Качуровський пропонує читати це ім'я з наголосом на першому складі: «Лавра», бо це «збірне ім'я для різних осіб, які існували, а може й не існували насправді»⁴. Вчений і перекладач пояснює символіку цієї назви, вважаючи, що це ім'я було художнім «знаком» і викликало «подвійний жмуток асоціацій» і в плані символіки, і в плані іконіки.

У книзі разом з оригіналами вміщено переклади майже п'ятидесяти чудових сонетів італійського поета. Вони, як і весь перекладацький доробок І. Качуровського, дуже цінні, бо – на фоні більшості українських перекладів з російських підрядників чи підтасовок під російські переклади – зроблені з оригіналів живою і багатою українською мовою, якої не торкнулися русифікаторські санкції академіків-мовознавців, вишколених редакторів, запопадливих цензорів; позначені печаттю поетичного таланту, наукової ерудиції і глибокого життєвого досвіду автора. Перекладацька творчість є для І. Качуровського чудовим духовим стимулом і він із рідкісним проникненням у дух оригіналу, дбайливою вивіреністю і відшліфованістю слова продовжує неухильно підкоряти могутні вершини світової літератури, спираючись на багатий досвід П. Куліша, І. Франка, Лесі Українки, М. Зерова, Ю. Клена, М. Рильського, м. Лукаша, Г. Кочура, Бориса Тена та інших.

Ще в 60 роках Г. Качуровський починає писати «велику» прозу. В 1956 році в Мюнхені вийшов його роман у новелях «Шлях невідомого» (англійською мовою його переклав і видав в Австралії онук Дмитра Нитченка-Чуба Ю. Ткач). Головний мотив роману певною мірою співзвучний, домінуючій драматичній ноті поетичних збірок І. Качуровського: це крутий, тернистий шлях національної свідомости до досягнення причин трагедії народного буття 1932-1942 років, поступове вивільнення історичної пам'яті і моралі від офіційних мітів, ідеологем, обіцянок і зухвале випробування їх жорсткою правдою дійсности, фантастичними уроками обезцінення людської сутности (пригадаймо, наприклад, зміст перепустки через фронт для двох дезертирів Червоної Армії, яких зловили фашисти або долю місяцями муштрованого ополчення, що зустрічає ворога ґранатами, які не вибухають, пляшками рідини, що не загорається, ґвинтівками, що не стріляють), ріками крові і смертями мільйонів ні в чому невинних людей, які стають заложниками тоталітарної системи.

Всі тематичні вузли роману зв'язує в єдине ціле особа головного героя (який постає перед читачами невідомим). Ця анонімність, безперечно, виправдана тим, що подекуди, маючи соціальну, біографічну, психологічну і побутову визначеність (це, швидше всього, уподібнює його до ліричного героя, а не епічного персонажа), він насправді є невідомим, бо держава, в якій він прожив половину життя (зокрема, ще підлітком побував у тюрмі!) весь час те й робила, що намагалася асимілювати його індивідуальність, стерти неповторність, стандартизувати його істоту, перетворюючи людину в звичайнісінький товарний знак епохи сталінізму. І цей патос реставрації природного права на свободу історичного і національного життя, відновлення родового імені, індивідуальної самобутности, гідности,

³ Петрарка Франческо. «Вибране» (пер. Ігор Качуровський). Мюнхен, 1982, ст. 13.

⁴ Там же, ст. 18.

порив незалежності у вчинках і мисленні осяює увесь роман від його першої до останньої сторінки.

Якщо намагатися визначити місце «Невідомого» між епосом і лірикою, то слід сказати, що відсутність етноніма головного героя розмиває рамки його буттєвої конкретності, він постає як образ переживання, значно загальніший, ніж епічний персонаж (той же червоноармієць Ваня). З цієї причини і переживання Невідомого місткіші, відкритіші, доступніші для читачів, вони відкривають значно ширші можливості морально-етичних та ідейно-психологічних паралелей, ніж епічні персонажі. Замість просторово-часової конкретності цей герой є носієм конкретності емоційної, це «еталон» цілісності внутрішнього світу особистості індивіда, що потрапив у сильце тиранії, війни.

Особливої значущості в романі набирає мотив знецінення людини, приниження її гідності, топтання її суятинь – аж до несподіваної і безглуздої смерті, яка може прийти звідти, звідки її ніхто не чекає. Герой не живе, він, спритно пристосовуючись до обставин, весь час маневрує між життям і смертю, оминає останню, бо вона сновигає з ним, чатує на нього, де б він не перебував. У тюрмі, де із-за шасливого збігу обставин його не знишили. На квартирі, де він підробляв документи, щоб не потрапити на фронт, кожної миті його могли застукати військові. В ополченні, куди його зтягують силоміць, муштрують, заздалегідь готуючи йому жереб «гарматного м'яса» для фашистів. При особистій зустрічі з комісаром і політруком, яких він заходів убити, а гвинтівка виявилася фіктивною. У «соединенії товариша Фьодорова», яке займається тим, що здирає шкіру з живого фашиста. В Сохачовці, де на нього чатує смерть від цицилісу. В загоні військовополонених, де фашисти розстрілюють людей задля розваги і звідки він чудом тікає.

Кажуть, що драматичною є доля австралійської мурахи-бульдога: коли її розріжуть, то починається смертельна боротьба між головою і хвостом: голова з челюстями кидається на хвоста, а той хоробро обороняється і теж нападає на голову – і так триває до того часу, поки ці частини не помруть, або їх не розтягнуть журавлі. Щось подібне ми бачимо і в романі І. Качуровського: тут також воюють між собою дві частини мурахи-бульдога, ім'я якій тоталітаризм і яка перед тим була скріплена німецько-совєтським пактом у Москві 23 серпня 1939 року таємною угодою про розподіл сфери впливу в Східній Європі. Невинна беззахисна людина якраз потрапляє у це смертоносне силове поле битви між головою і хвостом, де кожної миті може загинути ні за цапову душу, бути знищеною, вбитою, як той запідозрений у дизертстві хлопець, який втік з частини, щоб поховати батька, а потім, коли його вели на розстріл, попросив, щоб розстріляли його на батьковій могилі, та йому не повірили і «хльоп!» – серед стежки, за двадцять кроків від батькової ями.

Не знаю, чи є подібні аналогії в літературі української діаспори (ці книги для нас і досі недоступні!), але тут, на фоні патосної материкової воєнної літератури України, це перший роман, що з такою силою і правдою показує внутрішню розірваність і душевні муки людини в перші роки Другої світової війни, людини, яка не вірить ні червоноармійцям, ні фашистам. Вражає жорстокий реалізм воєнної дійсності, коли всі втрачають людське обличчя: чужі, свої. Йдеться про події, що відбуваються в душі героя, почуття, які спершу були тільки виявом його внутрішнього стану, а потім відособилися від нього, об'єктивувалися, набрали матеріальної сили, розгортаючись у страшні колізії. І заслуга І. Качуров-

ського в тому, що ці настрої він високохудожньо змалював, розчинив епічні моменти, події і характери у плінні роздумів, асоціацій, ліричних відступів, вмістивши їх у рамки свідомості оповідача. виявив, як пише В. Державин, «стиль зрілого літературного майстра»⁵.

Тематичну лінію роману «Шлях невідомого» продовжує його друга частина «Дім над кручею» (Мюнхен, 1966). У проміжку між двома частинами дилогії вийшла повість І. Качуровського «Залізний куркуль» (1959), яка тематично перекується із «Шляхом невідомого»: автор переконливо змальовує у творі драматичну долю воєнного села, яке опинилося під перехресним вогнем фашистів і мародерів із партизанського табору; головний герой повісті колишній в'язень Пантелеймон Шаблій не в силах захистити село від спровокованої червоними партизанами каральної акції фашистів, кінчає життя самогубством. Атмосфера безвиході, обезцінення людського життя і методичного нищення усього живого єднає цю повість із романом.

На останніх сторінках «Шляху невідомого» з великою художньою силою показано, як виснажений тюрмою, війною, дорогою, пережитим герой таки прибуває до свого рідного села і заходить до хати діда Максима. Тут односельці впізнають у ньому сина ув'язненого Сергія Ремеза, тут він зустрічається з рідною матір'ю, яка, як уважали всі, загинула десь на засланні. Тепер герой починає діяти напівозначеним – як син Сергія Ремеза, справжнього його імені ми так і не знаємо. Очевидно, цим самим автор показує, що тільки повернення до рідної землі, до батьківської хати може бути тією єдиною силою, яка здатна невідомому повернути його родове ім'я. Але він лише напівповертається. Епізоди життя у рідному домі над кручею (совєтська влада відібрала його у Ремезів, влаштувала його в будинок відпочинку, на території якого партфункціонери розважалися полюванням, а німецька влада його повернула героєві) – це тільки мить у божевільній каруселі сталінсько-гітлерівських подій. Затишок тут має маскувальний характер, швидше всього він проковує неосілість душі сина Сергія Ремеза, його мандрівку лабіринтами окупаційного режиму, який, на думку декого, мав би принести порятунок особливо тим людям, що постраждали від сталінського терору. Але цього не сталося.

Специфічна роль оповідача, як композиційного центру твору, допомагає глибше розкрити картини окупаційного пекла, де, як і в совєтській дійсності, панують брехня, насилля, підступність, і нема місця ні для чесности, ні для порядности, ні для людяности. Свої ж таки українські хлопці мало не розстрілюють героя на вулиці, а потім, підкинувши йому до кишені «воззваніє» підпільного комітету до боротьби з окупантами, відправляють у поліцію.

Від мотиву смерті, центрального у філософській лінії роману, відгалужуються окремі теми, проливаючи світло на ті залишки духових цінностей (або їх відсутність), що збереглися у людях, зятягнутих у це пекло. І герой таки заплатить за свою моральну непоступливість, заплатить тим, що дядько з села Великі Хаші Семен Чабак (де він у 30 роках доніс на Сергія Ремеза), якого залишили для підривної роботи проти фашистів, запросить героя і його кохану Ніну до себе на храмове свято, підступно напоїть його отруєним медом і віддасть на знущання партизанам. Тут навіть важко сказати, що партизани, бо зі сторінок роману постає

⁵ Державин Володимир. «Ігор Качуровський майстер новелі» / «Україна і Світ». Ганновер, 1957. Зошит 17, ст. 42.

якась дивовижна зрошеність негідників німецьких з негідниками советськими. Виникає ілюзія, ніби німецька служба безпеки, поліція, складаються з енкаведистів (пригадаймо, наприклад, смерть Севки Лук'яненка в лісі від кулі, випущеної з енкаведівського бравлінга) і навпаки. Надзвичайно майстерно виписана фантазмагорична сцена урочистих зборів-концету, яку спостерігає підвішений за ноги син Ремеза, що вона вражає абсурдністю і художньою переконливістю.

Усі фрагменти художнього цілого (контури фабули, персонажна багатофігурність, елементи характерології) служать одній меті: показати стихійність, нерозвинутість, недостатню організованість мас. Їх свідомість наповнена ідеологічними мітами, чужими ідеями, абстрактними оцінками, через які має пробитися істина. Тому з такою силою звучать у романі мотиви «нечистої совісті», «холуїства», «підлості», «приспосованства до обставин», із-за яких при будь-якому режимі першими гинуть найчесніші, ті, що мають тверді моральні переконання і готові їх відстояти (такими в романі змальовані і син Сергія Ремеза, і Ніна, і ні в чому невинна блакитноока Зіна, якій «борці» з фашистами порізали вени на руках, і отець Никифор, розп'ятий партизанами на хресті, і підступно вбитий Дмитро Бунчук). Вся інша нечисть живе, пристосовується, паразитує на людській доброті, на народньому горю, на національній трагедії, а коли надходить слушний момент, активізується, перетворюється у ще захланніші віруси, щоб і далі жититися тканинами і соками чесних людей. За «взірець» тут може правити свіжий, випрасуваний, завжди на «авті» завідуючий районним відділом здоров'я при німцях Лесь Чуйко, який, коли йому не вигідно, симулює запалення мозку, нахабно бреше, пообіцявши синові Сергія Ремеза не відправляти до Німеччини Наталку Думку, а насправді першою ж відправляє її і т. д.

Манера повісткування І. Качуровського гранично зрозуміла, проста, без глибинних метафористичних чи асоціативних пластів. Якщо говорити про жанр твору, то і для «Шляху невідомого», і для «Дому над кручею» найкраще підходить для визначення «психологічний роман». Письменника найбільше цікавить відтворення психологічного стану людини в перші роки війни, саме в цьому явищі він найглибше розкриває причинно-наслідкові зв'язки всенародньої трагедії 1932-1942 років, звертаючись до феномену людської душі. Створений автором образ сина Сергія Ремеза важко назвати характером, це швидше всього детально розглянутий і поданий «портрет самосвідомості» індивіда.

Я вже торкнувся кількох літературних іпостасей І. Качуровського: поет, перекладач, прозаїк. Але є ще одна: він – талановитий учений, дебютував у літературознавстві науково-популярною розвідкою «Новеля як жанр» (Буенос-Айрес, 1958). У 1967 році в Мюнхені вийшла його ґрунтовна монографія «Строфіка», в 1984 – «Фоніка», в 1985 – «Нарис компаративної метрики». Всі три монографії стосуються галузі віршознавства. Дві з них перевидані в Україні: «Метрика» (К., 1994) і «Фоніка» (К., 1994). То ж почну з «Метрики» («Нарису компаративної метрики»). яка мала з'явитися першою, а потім уже перейду до «Фоніки» та «Строфіки».

Як відомо, українське віршознавство пережило дві великі кризи. Перша з них охоплює період кінця XVIII – початку XX ст., коли після низки цікавих поетик, написаних у стінах Києво-Могилянської академії (Ф. Прокоповича, Г. Слонимського, Г. Кониського, М. Довгалевського та ін.) до 20 років нинішнього століття в галузі теорії версифікації нічого істотного не з'явилося. Друга криза обіймає 30-70 роки, коли після праць С. Гаєвського, Б. Якубського, М. Йогансена, Д. За-

гули, В. Домбровського, М. Рудницького українська поезика теж не збагатилася жодною ґрунтовною працею, якщо не брати до уваги окремих розрізнених праць советських літературознавців: Г. Сидоренко, В. Ковалевського, Н. Тарасенко, Н. Костенко, Н. Часати, М. Сулими та ін. На фоні цієї кризи віршознавчі праці І. Качуровського були справжнім відкриттям.

Усі три монографії розраховані на студентів філологічних факультетів, тому й вийшли вони в серії «Підручники», яку видає Український Вільний Університет. Незважаючи на тезитність і ляконізм викладу, вони містять чимало нового і цікавого матеріалу з віршознавства, вияснюють лінгвістичні і культурно-історичні причини виникнення головних систем версифікації і їх побутування у певних країнах. У «Метриці» до головних систем версифікації автор відносить первинні (силябічну, тонічну і квантативну чи, як її у нас називають, метричну) і вторинні (квантативно-силябічну, силябо-тонічну, імітативну і перехідні). Докладно характеризуючи кожную з них, І. Качуровський подає каталог найважливіших у художній практиці розмірів та ілюструє свої положення багатьма прикладами «не лише з української поезії, але й іншомовної, у перекладі чи навіть в оригіналі, що збільшує вартість видання»⁶.

Наукова виваженість і академічний характер викладу матеріалу не заважають автореві торкатися болючих питань поезики твору зокрема і культури взагалі. Йдеться, насамперед, про тенденцію русифікації українського віршознавства і поклоніння авторитетові «забронзовілої постаті» Ломоносова, який висловив думку, що ніби силябічна система версифікації характерна для мов із постійним наголосом у слові – як от французька та польська, – а для мов, що мають рухомий наголос, буцімто, нехарактерна і навіть неможлива. І хоч саме життя спростувало цю нісенітницю і навіть В. Жирмунський довів, що силябічна система не має нічого спільного з постійністю наголосу, думка Ломоносова і досі вважається офіційною, нібито українська мова «мусить мати таку ж систему версифікації, як мають росіяни»⁷.

Проаналізувавши низку середньовічних французьких, еспанських, італійських і сербських творів, поезії М. Козачинського, І. Величковського, Г. Кониського, Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, вчений доводить спорідненість силябічної версифікації не з російською, як у нас загально прийнято, а із західноєвропейською романською поетичною культурою і приходиться до висновку, що «силябічну поезію, яка свого часу панувала в Україні, наші вчені занесли були до Московії, де вона заниділа і зникла»⁸. І, навпаки, мовлячи про органічний для росіян тонічний принцип версифікації, автор звертає увагу на те, що він найменше вплинув на творчість українських поетів (наприклад, у неокласиків не знайдемо жодного тонічного вірша), а якщо й використовували його (Л. Полтава, І. Багряний, М. Терещенко), то як «суміш» двох систем.

На особливу увагу заслуговують думки дослідника про вдалі і невдалі імітації українськими поетами античних квантативних віршів (твори І. Франка, М. Чернявського, В. Свідзинського, М. Зерова, В. Самійленка), про випадки плюра-

⁶ Славутич Яр. «Віршознавчий триптих» // Яр Славутич. «Українська література в Канаді». Едмонтон, 1992, ст. 248.

⁷ Качуровський Ігор. «Нарис компаративної метрики». Мюнхен, 1985, ст. 65.

⁸ Там же, ст. 66.

лентности при розпаді вірша на ритмічні відрізки, про найважливіші розміри світової поезії.

В основу «Фоніки» ліг курс лекцій, які І. Качуровський читав в Українському Вільному Університеті в 1974, 1977, 1980, 1983 роках. Хоча сам автор зазначає, що під час читання лекцій він ніколи не повторював дослівно того самого тексту, а завжди щось додавав, випускав, зміцнював, скорочував, розширював і т. д. то до книги увійшли також рецензії на «Словник українських рим» (К., 1979) та стаття про звукову ігри.

Автор подає історію поняття «фоніка» та його інтерпретацію советськими вченими. Повз його увагу не проходить і те, що «Словник літературознавчих термінів» В. М. Лесина та О. С. Пулинця, створений за кроєм «старшобратського» «По...тического словаря» О. Квятковського, не подає цього терміну, і те, що окремі літературознавчі посібники хоч подають це визначення, то воно неточне і розпливчасте. Додам від себе, що в підручнику «Теорія літератури» О. М. Бандури замість поняття «фоніка» вжито термін «евфонія» (милослухність)⁹. На думку дослідника це типова помилка, прийняття «частини за цілість», то ж фоніка включає як евфонію, так і какофонію. Він пропонує своє визначення предмета: «Під фонікою в широкому значенні слова розуміємо галузь літературознавства, яка досліджує естетичну вартість звуків у мистецькому творі (переважно – віршованому) та аналізує й класифікує їх відповідно до цієї вартості. Насамперед об'єктом аналізу стає добір певних фонем, їх фреквентність та послідовність»¹⁰.

У сфері фоніки І. Качуровський виділяє такі головні теми: евфонію та какофонію, мову як базу фоніки, вчення про риму, штабрим або германську алітерацію, асонанс і дисонанс, звукову інструментацію. Кожна з цих тем викладена ясно і чітко, добре аргументована, полемічно загострена, руйнує стереотипи, що склалися у нашій мовній практиці. В розділі «Мова як база фоніки» автор із сумом зазначає, що одним із проявів русифікації української мови стало її оглушення. Якщо в живій мові «з» зберігалося перед п'ятьма глухими голосними (с-ф-ц-ч-ш), то в правописі Л. Булаховського вже перед чотирма (с-ц-ч-ш). У розділі «Прозорість мови» автор аналізує оригінал баляди Гете «Вільшаний цар», її три українські переклади (П. Куліша, Б. Грінченка, Д. Загули), еспанський і доводить, що хоча українська мова своєю милозвучністю і прирівнюється до італійської, все ж коефіцієнт її прозорості залежить від самого поета. У П. Куліша він найвищий, у Б. Грінченка – найнижчий, а це відбивається на «музичності» твору. Вчений докладно аналізує евфонію та какофонію у художній практиці, наводячи приклади їх свідомого і несвідомого використання і посиляючись на талановитих пародистів Е. Стріху, Х. Чичку, п. Горотака, які задля гумористичного ефекту часто нагромаджували тотожні звуки.

Чимало місця відведено в книзі вченню про риму. Тут подано визначення рими, розглянуто найголовніші теорії її походження, вдало простежено малодосліджене в нашій науці питання про функції рими (естетичну, ритмічну, мнемотехнічну, магічну, гумористичну та інші). Книга пронизана глибоким уболіванням за долю українського віршознавства. І. Качуровського хвилює сповзання науки до мертвого схематизму і спрощенства, заводнення підруч-

⁹ Бандура О. М. «Теорія літератури». Посібник для вчителів. К., 1969, стт. 87-88.

¹⁰ Качуровський Ігор. «Фоніка». Мюнхен, 1984, ст. 9.

ників і посібників літературознавчими штампами. Так, наприклад, трапилося із термінами «чоловіча» і «жіноча» рими, які до нас прийшли з Франції через російську мову та літературу. Але якщо у французькій поезії (і то до XVIII ст.!) ці терміни були наповнені конкретним життєвим змістом, бо у французькій мові слова жіночого роду мали наголос на передостанньому складі, а чоловічі – на останньому, то в нас – ні. Тому й виходить, що слова жіночого роду (трава-булава-голова-сова) належать до категорії «чоловічих» рим, а натомість слова чоловічого роду (півень-дивень, вулик-кулик, посуд-осуд) – до «жіночих», що, на думку автора, не можна виправдати жодною логікою, не кажучи вже про граматику. І Качуровський пропонує звернутися до грецьких термінів і назвати «чоловічу» риму-окситонною, а «жіночу» – парокситонною, «дактилічну» – пропаракситонною.

На багатому матеріалі української, російської, французької, англійської, польської, еспанської поезії дослідник розглядає проблеми внутрішньої, гомонімічної, тавтологічної і повторної рим, таких понять, як римовий інтервал, римовий ряд і завершує цей спектр проблем розділом «Естетична вартість рими», в якому він розглядає такі її чинники, як оригінальність, глибина, багатство і щедро ілюструє свої думки прикладами П. Тичини, Є. Плужника, М. Бажана, О. Олесея, Л. Далекої, Ю. Клена, М. Рильського.

Віршований твір як звукова цілість немислимий без штабрайму або германської алітерації, асонансу, дисонансу, звуконаслідування та інших фонічних компонентів, що виконують, як уже було зазначено, різні функції, а серед них – символічну і містичну. Вчений простежує всеможливі випадки їх використання, аналізує коефіцієнт звукової організованості в циклі «Весна в Єгипті» Лесі Українки, «Медитації» М. Рильського, «Осінні мелодії» Г. Евприки та інші. На його думку, літературознавці майже не звертають уваги на символіку і містику звуків, які інколи можуть мати позарозумове, ірреальне значення. Так, Т. Шевченко у вірші «Косар» не тільки відтворює хід «смерти», а й увесь містичний жах її наближення, а Юрій Клен у поемі «Попіл імперії» передає містику Вальпургієвої ночі за допомогою звуків «х», «ш», «п», вкладених у уста першої, другої і третьої відьм.

Найбільша за обсягом у віршознавчому триптиху – «Строфіка». В цій фундаментальній праці, яку Яр Славутич небезпідставно називає «універсальною», І. Качуровський подає історію вчення про строфи, аналізує їхній зміст, структуру і еволюцію, організацію строфічних текстів у різні епохи. На думку автора, головна різниця між античним мистецтвом строфічного оформлення думки і новоевропейським полягає в тому, що в античній ліриці, крім змістових чинників, строфа зумовлювалася здебільшого упорядкованим чергуванням повторюваних стоп (елегійний дистих, алкеева строфа, асклепідова, сафічна мала і велика, архілохова, гіппонактова та інші), а в новоевропейській – упорядкованим чергуванням віршів з різними закінченнями (клавзуля) і пошуками їх адекватності стосовно зовнішніх структур життя. На багатому матеріалі східно- і західноєвропейської, азійської, південно- і північноамериканської лірики автор аналізує найрізноманітніші види строф, з'ясовує їх змістову і естетичну ролі, членування, синтаксичну завершеність, ритмічну композицію, розглядає всеможливі перехідні форми між творами строфічними і астрофічними. Актуально звучить проблема зв'язку строфіки Т. Шевченка із барокковою поезією доби козацьких воєн та гетьманської держави, розроблена всебічно і ґрунтовно.

Крім розглянутого триптиху у творчому доробку І. Качуровського є ще одне ґрунтовне літературознавче дослідження «Основи аналізу мовних форм», яке складається із таких частин: «Лексика», «Фігури», «Тропи» і додатку «Стилістичні засоби Т. Шевченка» (Див.: І. Качуровський. «Основи аналізу мовних форм. Стилістика. Частина І. Лексика». Мюнхен – Ніжин, 1994; шойно вийшла друга книга: І. Качуровський. «Основи аналізу мовних форм. Стилістика. Частина ІІ. Фігури і тропи». Мюнхен – Ніжин, 1995). «Лексика» – це також підручник для студентів, який має допомогти їм досягнути словниковий склад певного твору чи суми творів якогось автора, літературної школи, напряму або письменства народу в цілому.

Відомо, що є два шляхи вивчення художньої мови: 1) лінгвістична аналіза твору як документу з історії мови (наприклад, «Тіні забутих предків» М. Коцюбинського можуть бути вдячним матеріалом для вивчення гучульських діалектизмів); 2) лінгвістична літературознавча аналіза, її мета – дати аналізу естетичних ефектів образної мови твору, вивчити його стилістичну структуру. На відміну від багатьох советських вчених, що розглядають художню мову як механічну суму архаїзмів, неологізмів, діалектизмів, професіоналізмів і т. д., І. Качуровський зіставляє систему художньої мови конкретного літературного твору із системою загального слововживання і виходить з цієї різниці, що дозволяє йому уникнути, як сказав би А. Шопенгавер, симптому «коваля», що складається з молота й ковадла.

Наскрізною ниткою через книгу вченого проходить думка, що має значення естетичного імперативу: мова художнього твору повинна бути образною, повинна відрізнятися від тривіальної загальноновживаної мови (і наукової також) своїм естетичним ефектом, відхилятися від номенклатури однозначних мовних стереотипів (тут не йдеться про свідоме нанизування їх одних на одного задля певної художньої мети) у бік експресивної якості. З цією метою до реєстру книги дослідник уводить активну лексику майже всіх граматичних категорій художньої мови. Сюди входять відомі в нашій науці терміни: архаїзми, неологізми, діалектизми, варваризми, інтернаціоналізми, кальки, професіоналізми, жаргонізми, вульґаризми, синоніми, антоніми, омоніми, пароніми, пестливо-здріблювальні слова. А також менш відомі або невідомі: антропоніми, патроніми, матроніми, топоніми, гідроніми, антроніми, теоніми, гомоніми, гомофони, гомографи і т. д. А хто з нас чув про слова-близнята, слова-привиди, слова-монстри, ілітерати? Автор подає якнайповнішу стилістичну характеристику цих слів, тлумачить їх, показує сферу вжитку. Вченого бентежить, що наші вітчизняні посібники і підручники при вивченні питань стилістики можуть бути використані хіба що як допоміжний матеріал, бо вони і неповні, і надто насичені прикладами творів «сумнівної вартості», а головне, що на них лежить рука вчених-академіків, редакторів, цензорів. Тому й трапляється так, що там, де не треба, в текст втручаються (наприклад, викинули із сонета І. Франка слово «найпуший», бо не зрозуміли його), а де треба – ні: і заповнюють літературу слова на вірець «ЗАМКОМПО-МОРДЕ» (заместитель командира по морским делам), «облльноконопледовсоюз» та інші.

Автор докладно розкриває функціональну роль кожної лексики, тлумачить її значення і різні відтінки і стилістичні зв'язки, зафіксовані в художніх творах, подає цитати-ілюстрації. До літературних джерел «Лексики» входять і відомі, і маловідомі твори. В книзі добре представлена українська діаспора: О. Олесь, І. Евентуальний, І. Багрянний, М. Орест, О. Стефанович, У. Самчук, Ю. Клен,

І. Кошелівець, Е. Андіївська, М. Ситник, І. Наріжна, Л. Далека, З. Когут, О. Смотрич, Л. Полтава, К. Поліщук та інші.

Коло літературознавчих захоплень І. Качуровського не обмежується розглянутими працями. Він підготував до друку ще ряд теоретичних досліджень: «Генерика й архітектоніка», «Основні функції літератури», «Бесіди про українське письменництво», «Давні слов'янські вірування та їх зв'язок з індо-іранськими релігіями». Вони ще чекають на свого читача так само, як чекають своєї пори готові до друку антології «Окно в українську по...зію» (російськомовна, наш земляк, як і М. Зеров, віршує і по-російському), «Український сонетарій», «Пантеон світової поезії», другий і третій томи («Проза» та «Драматургія») тритомної «Хрестоматії української релігійної літератури», перший том якої – «Поезія» – вийшов у 1988 році розкішним альбомним виданням з ілюстраціями українських стародруків. Оглядаючи щедрий художній, перекладацький і науковий доробок нашого земляка, дивуєшся його широті інтересів, енергії, працездатності, ерудиції. Має рацію Л. Череватенко: «Ігор Качуровський – людина важкої долі і рідкісної витривалості. Приклад його життя і творчості вказує на самобутню силу духу і талановитість нашого народу»¹¹.

*Ігор ГОЛОД,
доцент, кандидат мистецтвознавства,
професор кафедри історії і теорії мистецтва
Львівської академії мистецтв*

Мистецтвознавство України і політичні аспекти ХХ століття

Історія і сучасний стан мистецтвознавства в країнах посоліцістичного простору становлять для українських істориків неабиякий науковий інтерес. По-перше, вчений, який наважиться здійснити таке дослідження, опиниться він-на-віч з цілим рядом древніх самобутніх культур, які безперечно вплинули на розвиток мистецтва цих країн. По-друге, територіальний ареал цього наукового експерименту – від Західної Європи до Далекого Сходу, від Балтії до мусульманського півдня – географічною та етнічною різноманітністю не поступався б різноманітності культурній. По-третє, зазначене вище протягом більш ніж 70-ти років існувало в межах одної панівної політичної системи. Звідси можливий попередній виновок: так само, як і мистецтво, мистецтвознавство більшості посоліцістичних країн довгий час було замкнуте в середині своєрідного трикутника «політика – територія – культура», в якому все ж переважала сторона політична. Як наслідок, з'явився цілий ряд нових мистецтвознавчих понять, з числа яких найбільш одіозним був «соцреалізм», а поряд з європейськими (національними)

¹¹ «Дніпро», 1991, № 9, ст. 117.

мистецтвознавчими школами фігурувало «єдине» советське мистецтвознавство. Так само народжувалися «нові» мистецькі теорії, термінологія, псевдонаукові авторитети.

Отже, мистецтвознавство і політика. Це може бути один із аспектів осмислення розвитку центрально- і східноєвропейської мистецтвознавчої науки ХХ століття. В даному випадку ми пропонуємо лише кілька прикладів з історії українського мистецтвознавства, в якій відбулися якщо не всі, то майже всі складні, а часто і трагічні події нашого часу. До тогож, історія українського мистецтвознавства ще не опублікована, хоча й існує значний теоретичний матеріал, а позиція провідних українських теоретиків з багатьох питань (зокрема, з іконопису, зодчества, монументально-декоративного мистецтва тощо) визнана авторитетною. На необхідність і реальні підстави написання такої історії вказувалося набагато раніше, наприклад, про це писали в 1922 році М. Голубець, у 1934 – В. Січинський, у 1940 – Д. Дорошенко. В хронологічній сукупності ці (1920-1940) роки були справді активним періодом розвитку українського мистецтвознавства, пов'язаного з діяльністю західно-українського, передусім львівського мистецького і наукового осередку. Саме сюди, в західну частину України, під тиском політичних подій зміщувався тоді центр української національної культури. Але, перш ніж дати хоча б загальну оцінку мистецтвознавству того часу, вартує звернутися до більш раннього періоду, коли починалося формування української мистецтвознавчої думки.

Повертаючись до витоків мистецтвознавства в Україні, зазначимо його початкову археологічну спрямованість. Ще в середині ХІХ століття, особливо з початком регулярного проведення археологічних конференцій і публікації наукових матеріалів у «Працях археологічних з'їздів» (1875-1908), «Київській Старині» (1882-1902), «Археологічному літописі Південної Росії» (1899-1905), в інших російських, німецьких, австрійських спеціальних виданнях, почало формуватися наукове розуміння важливості дослідження древньої культури. Підтвердженням цього були і перші археологічні виставки у Львові (1861, 1885, 1889), Києві (1875, 1899), Одесі (1884), Катеринославі (1905). Захоплення давниною. її пошуком, атрибуцією, художньою оцінкою – це був добре відомий в Європі шлях становлення мистецтвознавчої науки. Але, пам'ятаючи поставлену проблему співвідношення мистецтвознавства і політики, зазначимо, що результати археологічних досліджень на території України другої половини ХІХ – початку ХХ століття не розглядалися як українські. Особливо це стосувалося цілого ряду кардинально важливих відкриттів на Україні, яка входила тоді до складу російської імперії.

Не менш важливою була етнографічна передумова українського мистецтвознавства. Адже в межах етнографії складалася методика дослідження народного мистецтва, яка зберігає своє значення і в наш час. Саме народне мистецтво було об'єктом багатьох публікацій ХІХ століття. З їх числа визначемо, наприклад, опубліковані Оленою Пчілкою альбом українських вишивок (1886), П. Літвіновою «Південноруський народний орнамент» (1879), С. Кульжинським «Опис колекції народних писанок» (1899). Як і у випадку з археологією, етнографічна метода і результати вивчення пам'ятників мистецтва України мусіли проходити геополітичну редакцію, в результаті чого назви більшості книг по мистецтву, які з'явилися в кінці ХІХ ст. – на початку ХХ ст., були позбавлені українського змісту. Ще більш переконливим прикладом може бути іноземна, зокрема російська монополія на дослідження важливих пам'ятників архітектури і мистецтва

Київської Русі, що можна оцінити і як складову частину більш глобальної проблеми походження народів і держав, проблеми не тільки наукової, а й політичної.

Подібне твердження може бути достатньо логічним переходом до третього важливого джерела формування українського мистецтвознавства – до науки історичної, яка в Україні авторитетно заявила про себе ще в другій половині XIX століття, а до початку XX – була представлена вже кількома науковими школами, які мали вплив на формування мистецтвознавчих українських осередків. Серед перших утворився київський науково-історичний центр, очолений такими вченими, як В. Антонович і його учнями з Київського університету І. Лінниченком, М. Дашкевичем, П. Голубовським, М. і О. Грушевськими, А. Андрияшевичем та ін. Одним із найбільш блискучих представників київської історичної школи був М. Грушевський, який зробив значний вклад у розвиток історичної концепції українського мистецтвознавства й опублікував огляд українського мистецтва (до XVI ст.) в своїй книзі «Історія України».

Дослідження проводилися у Харківському університеті, в першу чергу з питань історії (частково історії мистецтва) Лівобережної і Слобідської України. В тому плані важливе значення мали праці Д. Багалія, М. Плохінського, В. Барвінського. В Одесі (Університет і Товариство Історії і Старожитностей) проблемам історії мистецтва приділяли увагу М. Слабченко, П. Клепацький. У Катеринославі (Архівна комісія), культуру Запорізької Січі і Південної України досліджували Д. Яворницький і Д. Дорошенко. В Чернігові в працях Архівної Комісії був опублікований цілий ряд історико-культурних досліджень В. Модзалевського, в Житомирі – А. Фхотинського, в Кам'янці-Подільському – Ю. Сидинського. Таким чином, початок XX століття було ознаменовано активною роботою по формуванню наукового ґрунту для українського професійного мистецтвознавства для історії українського мистецтва.

Підтвердженням стали вже безпосередньо мистецтвознавчі праці, опубліковані в Україні з 1905 по 1914 рік, наприклад «Дерев'яні і муровані храми». Г. Павлуцького, «Архітектура в різних народів і на Україні» В. Шербаківського «Про поняття українського архітектурного стилю» В. Кричевського, «Огляд українського живопису» Є. Кузьміна, дослідження творчості Т. Шевченка, видані К. Широцьким, А. Сластіоном, В. Антоновичем.

Після революційного перевороту 1917 року, а особливо в короткий, але дуже плідний період української державності 1917-1921 рр., в Україні швидкими темпами проходив процес професійного і національного самоутвердження мистецтвознавства. Публікації того часу мали конкретну спрямованість на історичну систематизацію української культурної спадщини. Таким був, наприклад, історичний нарис «Українське мистецтво», виданий в 1917 р. В. Модзалевським; «Мистецтво старої Русі-України» Ф. Шміта (1919), «Українське мистецтво XVII-XVIII ст.» Ф. Ернста (1919). Згадуючи перші мистецтвознавчі монографії, важливо не пропустити цікавий процес зародження в Україні мистецтвознавчої критики. Можливо, своєрідним поштовхом став перший з'їзд в Києві 1918 р., організований Товариством українських художників і діячів мистецтва. Саме з цього моменту почали виходити в світ такі спеціальні періодичні видання, як «Наше минуле» (1918-1918), «Мистецтво» (1919-1920), «Шляхи мистецтва» (1922-1923) та ін. На сторінках періодики на рівні з теоретиками активно друкувалися художники, демонструючи свої погляди не тільки на українські, а й на європейські проблеми художньої творчості. Звернемо увагу на одну з диску-

сійних тем української художньої критики 1920 років – «Монументальне мистецтво і його перспективи» – якій свої статті присвятили, наприклад, такі відомі живописці, як М. Бойчук, і В. Седляр. Цій самій темі була присвячена програмна стаття Є. Холостенко і М. Рокицького «Про платформу українського монументалізму. Це був час великих ідей і його характеризувала свобода думки.

Така свобода з урахуванням поступового посилення політичного режиму (частково дискусія в мистецтвознавчій періодиці продовжувалася і в період усталення повного панування радянської влади) тривала досить довго, майже 10 років. Але вже в 1932 році постановою комуністичної партії «Про перебудову літературно-художніх організацій» підвела «ризку», за якою в советській частині України різко знижувалась кількість об'єктивно наукових і критичних публікацій. а численні представники «національної платформи в мистецтві», всі авангардні творчі об'єднання були піддані тероріві. З 1934 року (після вбивства компартійного лідера С. Кірова) починається акція пляномірного винищення прогресивного крила українського мистецтва і мистецтвознавства, акція, яка отримала назву «чистки». Саме в цей час політика і мистецтво (політика і мистецтвознавство) вступають в період конфронтації. Цей момент повертає нас до початку статті, де ми вказували на надзвичайно важливу місію західноукраїнського мистецтвознавства, яке в наступні 10 років (1930-1940 рр. взяло на себе місію загальноукраїнську. Тому, повторимо, що саме в західну частину України (зокрема у Львів) переміщується центр розвитку національної культури.

Особливо важливе місце займає в цей час Національний музей у Львові, очолюваний істориком і теоретиком мистецтва Іл. Свенцицьким. Музей публікує численні матеріали з історії українського мистецтва, архітектури і розробляє проблему збереження творів іконопису. Наукове Товариство ім. Т. Шевченка силами свого Культурно-історичного Музею і Наукової бібліотеки видає журнал «Стара Україна», де друкуються статті В. Залозецького, І. Крип'якевича, К. Студинського, В. Січинського та інших дослідників. Львівська Богославська Академія, маючи в своїй структурі Катедру історії мистецтва і Музей, систематично друкує науковий збірник «Мистецтво і культура». У Львові вийшли в світ і дві перші, досить повні (в хронологічному аспекті) «Історії українського мистецтва М. Голубця і Д. Антоновича. Інтенсивність науково-дослідної і публіцистичної роботи львівських мистецтвознавців в 30 роки дає можливість виділити кілька основних її напрямків: «архітектурне» (А. Лушпинський, В. Січинський, М. Драган, Л. Маслов, В. Залозецький, Я. Пастернак і ін.), «живописне» (зокрема, проблеми іконопису) (Іл. Свенцицький, Я. Константинович, В. Пешанський, П. Холодний-старший і ін.) «Декоративно-ужиткове» (В. Січинський, Д. Щербаківський, І. Гургула й ін.). Відносно критики мистецтва слід відзначити активну позицію Асоціації Незалежних Українських Мистців (АНУМ), члени якої опублікували цілий ряд статей і монографій про мистецтво і сучасних їм художників, наприклад, про О. Кульчицьку, М. Нечитайло-Андриєнко, М. Глушенко, О. Грищенко, Л. Геца.

Після 1939 року (приєднання західноукраїнських областей до СРСР) темпи мистецтвознавчої діяльності різко сповільнилися. Цілий ряд українських художників і теоретиків емігрує на Захід, розроблена в 30 роки методика політичного контролювання культурних процесів переноситься зі сходу на захід України. Правда, робилися спроби (і навіть успішні) відродити національні традиції мистецтвознавства і, зокрема, художньої освіти. Прикладом може бути діяльність

Спілки Українських Образотворчих Митців (СУОМ), Інституту Плястичних Мистців, організованої в 1943 році у Львові Української Академії мистецтв при активній участі В. Кричевського. Однак, успіху вони так і не отримали.

Разом з тим, розглянутий період заслуговує на найвищу оцінку. Саме в першій половині ХХ століття утворилася у всій різноманітності спрямувань, жанрів, регіональних шкіл, методик досліджень і літературного викладу результатів роботи українська мистецтвознавча наука. В більш короткі відрізки того часу (1905-1914, 1918-1928, 1930-1939 рр.) на обрії не тільки українського, але й європейського мистецтва з'явилися особистості українських мистецтвознавців-професіоналів, які дали глибоку оцінку розвитку українського мистецтва.

Післявоєнний період майже повністю виключав все, що йшло в розрізі з офіційним ідейно-політичним курсом СССР. Перед мистецтвознавством була поставлена одна генеральна проблема – «інтереси якої соціальної класи відображає мистецтво, якими ідеями воно наповнене, які соціальні функції виконує, куди веде суспільство». Тому не дивно, що національна спадщина українського мистецтвознавства була фактично анульована, а праці, опубліковані в Східній і Центральній Україні до 1917 року, а в Західній – до 1944 року, виявилися в спеціальних фондах бібліотек практично недоступними читачам. Крім того, в західних областях України в 1940-1950 роках була проведена колосальна за масштабами «ревізія» музейних фондів, храмів, приватних колекцій, в результаті чого почалося вилучення і винищення тисяч творів. Все це лише поглибило і так не визначену позицію тодішнього українського мистецтвознавства, позбавленого практичної бази дослідження.

Перші позитивні зрушення намітилися в кінці 1950 років, коли після ряду відомих політичних подій (зокрема, «розвінчання культу Сталіна») починається період культурної відлиги. Можливо, що найбільш значним її результатом було бажання звільнитися від народженої страхом творчої пасивності. У мистецтвознавстві цей процес отримав підтвердження в багатьох публікаціях, в яких, при уважному розгляді, можна помітити повернення до традицій. Серед них, наприклад, монографія В. Самойловича «Народна творчість в архітектурі сільського житла» (1061), роботи П. Юрченка з історії дерев'яного церковного зодчества, Я. Затинацького про живопис, В. Касіяна про графіку, невелика за об'ємом, але ємка за змістом книга «Українське мистецтво» Г. Логвина (1963). Помітну активізацію українського мистецтва підмітили і критики (наприклад, Св. Гординський) з числа української діаспори. Своєрідною вершиною цього періоду стала фундаментальна (в шести томах) «Історія українського мистецтва» (1966-1970), яка зібрала в авторському колективі кращі мистецтвознавчі сили. По-суті, це була перша велика (єдина і сьогодні) робота, яка розкрила своєрідність, проблематику, національний характер і навіть міжнародні зв'язки українського мистецтва від давнини до ХХ століття. Разом з тим, окремі глави «Історії» продемонстрували відродження індивідуального підходу до проблем історичного і теоретичного характеру, зокрема, при прикладі архітектури (П. Юрченко, Ю. Нельговський, Г. Логвин, Ю. Асєєв), скульптури (А. Німенко, М. Гембарович, Д. Кривавич, Г. Богданович), живопису (Я. Затинацький, П. Білецький, Б. Свеніцька, Л. Мілєєва, Х. Саноцька), декоративних мистецтв (Л. Долинський, А. Будзан, Я. Запаско, П. Жолтовський, О. Тищенко, С. Таранушенко, Ю. Лашук). Вихід у світ шеститомної «Історії українського мистецтва» можна визначити як початок відродження традицій українського мистецтвознавства.

Сучасний етап розвитку мистецтвознавчої науки в Україні відрізняють декілька спрямувань. Загальний хід подій безумовно визначають кардинальні переми, які сталися в 1990-их роках і в першу чергу – утвердження України як незалежної держави. Тому серед перспективних напрямків українського мистецтвознавства, яке представлено сьогодні значним числом вчених (серед центрів відзначимо Київ і Львів), слід виділити такі: відродження національних традицій українського мистецтва (представлено низку великих сучасних монографій історичного напрямку, наприклад, Я. Запаско – книжна мініатюра, В. Овсійчук – живопис, Д. Степовик – іконопис), інтеграція українського мистецтвознавства в сучасний культурний процес Європи (в основному силами мистецтвознавчої критики), формування наукових кадрів мистецтвознавства (наприклад, з використанням можливостей факультетів, аспірантури, докторантури, вчених Рад по захисту дисертацій Української Академії Мистецтв у Києві і Львівській Академії Мистецтв). Одною з перспектив розвитку сучасного українського мистецтвознавства ми бачимо консолідацію мистецтвознавчих шкіл центрально-європейського регіону, в історії якого, зокрема, в історії мистецтва, було і залишається багато загальних моментів з історії мистецтва України. Можливо, що саме такий розвиток мистецтвознавчої науки і буде визначати її характер на межі другого і третього тисячоліть.

*Теодор МАЦЬКІВ,
Гайдельберг*

Справа княжих гідностей гетьмана Івана Мазепи

Про Івана Колодинського Мазепу 1639-1709¹, є вже значна література, згадати б (в алфавітному порядку) праці М. Андрусяка, І. Борщака, М. Грушевського, Д. Дорошенка, Б. Кентржинського, М. Костомарова, Б. Крупницького, О. Лазаревського, В. Марочкіна, Т. Мацькова, О. Оглоблина, Д. Оляничина, В. Січинського, О. Субтельного, С. Томашівського, Ф. Уманця та інших.

Над рікою Коломаком 4 серпня н. ст. 1687 р. обрано Мазепу гетьманом², чи пак головою Української Військової (Козацької) Держави, який був рівночасно Головнокомандуючий її армії. Хоч прерогативи гетьмана були обмежені т. зв. «Коломацькими статтями», всеж таки він виконував найвищу цивільну і військову владу на Лівобережній Україні (Гетьманщині), що була під протекторатом Москви. Як подає російський історик М. М. Богословський, у Москві було окреме міністерство для українських справ («Особый Малороссийский Двор»), через

¹ Дата народження Мазепи ще й досі лишається спірним питанням, однак 20 березня н. ст. 1639 р. є найбільш правдоподібно. Докладніше див.: О. Оглоблин, «Гетьман Іван Мазепа та його доба», «Записки Наукового Товариства ім. Шевченка» (у дальшому «НТШ»), т. 170, Нью-Йорк – Париж – Торонто 1960, ст. 21. Дату смерті, 2 жовтня н. ст. 1709 устивив Б. Крупницький у своїй розвідці «Про дату смерті Мазепи». Праці Українського Наукового Інституту (далі «ПУНІ»), т. 47, Варшава 1939, стт. 90-92.

² «Гетьман» від старо-німецького Головнокомандуючий, полководець.

яке царський уряд комунікувався з гетьманським, самого ж гетьмана цар приймав у «Посольському Приказі», тобто сьогоднішньому міністерстві закордонних справ, подібно як інших чужинецьких державних мужів чи дипломатів³.

Недаром французький дипломат Жан де Балюз (1648-1718) у поворотній дорозі з Москви, відвідуючи гетьмана в Батурині, писав у своєму листі: «...З Москви я приїхав на Україну, країну козаків, де я був гостем князя Мазепи, який виконує в цій країні найвищу владу»⁴.

Відомий англійський журналіст і письменник, автор «Робінзона Крузо», Даніель Дефо (1661-1731) у своїй книжці про царя Петра I писав: «...Мазепа не має королівського титулу, але він був рівний, якщо в даних обставинах не перевищував короля Августа...»⁵. Мазепа був уповні свідомий цього й уважав себе «мало менше польського короля»⁶. Шведський полковник Карл І. Клінгспор (1665-1742), що присвятив Мазепі доволі багато уваги в своїх споминах, писав: «...Мазепа був великим чоловіком і його ім'я було відоме далеко поза межами країни, якою він володів»⁷.

Хоча становище гетьмана в Москві було специфічне, до його голосу і порад прислуховувався молодий цар Петро, в якого Мазепа тішився великою пошаною та довір'ям. «...У розмовах з Мазепою цар Петро міг гідно оцінити його державний розум і освіту. Ми не будемо грішити проти істини, якщо висловимо думку, що одним з головних натхненників Петра на шляху до реформ був Мазепа». – пише київський історик Василь Марочкін у своєму есею «Гірка чаша Івана Мазепи», що був опублікований в київському науково-популярному журналі «Україна», ч. 25, за червень 1989 р. (стор. 14-15).

На доказ пошани та за успішну участь гетьмана в російсько-турецькій війні (1695-1700), цар відзначив його найвищим тодішнім відзначенням – орденом св. Андрія Первозванного, а 8 лютого 1700 р. надав йому гідність князя України. В січні того ж року, на запрошення царя, Мазепа прибув у супроводі численної урядової делегації до Москви, де його приймали з великим почестями в посольському Дворі⁸. До речі, в Москві був побудований «Особый Гетманский Двор», тобто особняк палата для гетьмана⁹. Тож недаром австрійський посол у Москві Отто Плеєр писав у своєму звіті з 8 лютого 1702 р.: «...Мазепа є тут, де його приймають з великими почестями, а цар ставиться з респектом і пошаною»¹⁰. «...Звичайно, до Мазепи треба підходити з історичного погляду і не вимагати від нього більше, ніж дозволяли умови тогочасної епохи... у надзвичайно складних умовах посилення російського гніту в Україні, він проводив гнучку внутрішню і зовнішню політику», – пише Юрій Мицик, професор української історії у Дніпропетровську¹¹.

³ Богословский М. М. Петр I. «Материалы для биографии». ОГИЗ. т. IV, Москва 1948, стт. 332-4.

⁴ Листа Балюза знайшов І. Боршак і помістив його в українському перекладі як додаток до своєї праці «Мазепа. Людина й історичний діяч», ЗНТШ (1933), т. 152, стт. 28-30.

⁵ Defoe Daniel, «An Impartial History of the Life and Actions of Peter Alexowitz. the present Czar of Muscovy...», London, 1728, p. 208.

⁶ Костомаров М., «Мазепа и мазепинцы, Полное собрание сочинений», т. VI, Ст. Петербург 1905, ст. 422.

⁷ Klingspor Carl G., «Charles the Twelfth, King of Sweden, translated from the manuscript by John A. Gade», Boston – New York, 1916, p. 226.

⁸ Богословский, там же, ст. 332.

⁹ Там же.

¹⁰ Nans, Hof, u. Staatsarchiv, (HHS), Wien, Russica 1-20, («...Mazeppa ist auch allhier und sehr herrlich tractirt, auch von dem Czaren respectirt und geehret...»).

¹¹ Ю. Мицик, «Невідомі документи І. Мазепи, «Пам'ятки України», ч. 92, грудень 1991, ст. 56.

Досліджуючи постать Мазепи в тогочасних джерелах, я натрапив на спогади данського вченого Петра ван Гавена (1715-1757), що деякий час був духовником при Данському посольстві в Петербурзі. Повертаючись додому, ван Гавен познайомився на кораблі з колишнім німецьким дипломатом на російській службі, Гайнріхом фон Гуйссеном, який коротко перед своєю несподіваною смертю під час подорожі не лише розповів багато цікавих подробиць зі свого побуту на московському дворі, але залишив свої спогади і записки. На основі цих матеріалів, як і особистих спостережень, ван Гавен (був теж у Москві, Азові та в інших містах) написав працю «Нові відомості про Російську імперію» (1747), в якій згадав, що Гуйссен на доручення царя виставився на віденському дворі титул графа для царського канцлера Ф. Головікіна, титул князя для царського фаворита Александра Меншікова та гетьмана Мазепи. При тому Гуйссен зазначив, що через недостачу грошей, він не міг викупити княжої грамоти для Мазепи¹².

Може бути, що Гуйссенові справді забракло грошей, однак, як це виходить зі свідчень генеральної старшини та сестрінки Мазепи Андрія Войнаровського¹³, після смерті Мазепи в Бендерах, гетьман передав був Меншікову на ту ціл 3.000 дукатів¹⁴. Що гетьман дійсно був дав гроші Меншікову на видатки у зв'язку з цією княжою грамотою, знаходимо підтвердження в листі самого Гуйссена з дня 8 червня 1717 р. до цісарського канцлера і міністра закордонних справ кн. Шенборна, в якому він зазначає, що Меншіков негайно вишле до Відня належну суму, як тільки буде готова княжа грамота для Мазепи¹⁵.

Гетьман цієї грамоти не одержав, однак її в Австрійському Державному Архіві немає, хоч її там бачив ще в 1887 р. німецький дослідник М. Грітцнер. Всеж таки збереглася кольорова, що правда фантастична, копія княжого гербу Мазепи, яку зробив і опублікував у своїй статті кн. А. В. Дабижа, нащадок по матері Дмитра Горленка, прилуцького полковника за часів Мазепи, російський дипломат і член російської амбасаді у Відні¹⁶.

Дещо світла кидає на справу цієї княжої грамоти лист до цісаря Йосифа I, підписаний: «Йоганнес Мазепа, Його Царського Маєстату тайний радник і генерал, лицар московського ордену св. Андрея, Запорозьких козаків князь і полководець»¹⁷. В цьому написаному у вишуканій тогочасній німецькій мові листі без дати, але правдоподібно з 1700 р., Мазепа згадує на вступі про свої заслуги у війнах проти турків, зокрема про свою участь по стороні «Святої Ліги», яку то в 1684 р. був зорганізував його батько Леопольд I проти Отоманської Порти. Даліше, Мазепа пише про своє становище та владу, яку він виконує, покликуючись на факт, що «Його Цісарський Маєстат» зволивші надати княжий титул Меншікову, не відмовить у проханні також наділити і його княжою гідністю. З уваги на це, – пише далі Мазепа, – що в нього немає дітей, він просить «Його Цісарський Маєстат наділити його сестрінку, командуючого генерала в Польщі, Войнаровського Мазепу, як його наслідника, теж княжою гідністю»¹⁸.

¹² Ibidem.

¹³ Про діяльність і життя А. Войнаровського див.: Любимир Винар, Андрій Войнаровський, Мюнхен – Клівеленд, 1962.

¹⁴ Докладніше про це: Возняк М.: «Бендерська комісія по смерті Мазепи», ПУНІ, 1938, т. 46, ст. 127, 131.

¹⁵ HNS, Russia 1-20. Частину цього листа опублікував С. Томашівський, «Мазепа та австрійська політика», ЗНТШ, 1909, т. 92, стт. 244-5.

¹⁶ Кн. Дабижа, «Мазепа – князь і его шляхотський і княжеский гербы», Киевская старина, 1885, т. XIII, ст. 716.

¹⁷ Повний текст листа Мазепи до цісаря був уперше надрукований у моїй статті.

¹⁸ Там же.

Цей лист знаходиться в «Рахсательсамт-і» (Бюро для шляхотських Справ) Австрійського Державного Архіву у Відні. Згідно з урядовими замітками на останній сторінці цього листа, на зарядження цісаря, за підписом цісарського канцлера кн. Шенборна, 1 вересня 1707 р. тільки самому Мазепі наділено гідність «Князя св. Римської Імперії», що теж зазначено в реєстраційній книзі про наділення шляхотських титулів (том XII). На тій же самій сторінці рівнож знаходиться дописка «1. Sept. 1707, Nulla expeditio». Ця дописка походить з пізнішого часу, на що вказує інший почерк письма. Ця дописка є також доказом, що Мазепі цієї грамоти не вислано.

Може бути, що княжий титул «Князя св. Римської Імперії» міг імпонувати гетьманові хоч би тому, що московських шляхотських титулів на Заході не признавано, та як слушно зауважив Степан Томашівський, Мазепа «дивився на цю почесть підозріло, добачуючи в тому інтригу Меншікова по пляну: «promoveatur ut anoveatur»¹⁹. Про інтриги Меншікова довідався Мазепа з листа кн. Анни Дольської. У тому листі вона остерігалася гетьмана перед тим честилюбивим і підступним фаворитом царя, який «копас під ним яму й усунувши його, сам хоче стати гетьманом»²⁰. Мазепа був свідомий того, бо прочитавши його листа, сказав Пилипові Орликові: «Я сам добре знаю, що вони задумують робити зі мною та зі всіми вами: мене хочуть задовільнити гідністю князя св. Римської імперії, всю старшину викоринити, наші міста забрати під свою владу, поставити в них своїх начальників та губернаторів... Іншим разом князь Олександр Данилович просив у царя для себе Чернігівське князівство, через яке він пробиває собі дорогу до гетьманства»²¹. Ще в 1705 р. Мазепа довідався, що цар хотів вислати прилуцький та київський полки до Пруссії, де мали б їх переформувати на драгунські полки. Що більше, гетьман довідався, що цар добре випивши, висловився, що маючи вільні руки, хоче зліквідувати автономію Гетьманщини²².

Беручи під увагу інтриги Меншікова та замір царя зліквідувати Гетьмашину, підозріння Мазепа були оправдані, що Петро I хотів його «уконтентувати титулом князя св. Римської імперії. У тій цілі в Посольському Приказі сфабриковано листа до цісаря. Перевівши аналізу цього листа, я прийшов до висновку, що почерк письма різнився від почерку Пилипа Орлика, який як канцлер виготовляв листи для гетьмана. Рівнож підпис Мазепа на цьому листі до цісаря не є автентичний, коли порівняти з підписами на інших листах чи документах, що їх опублікував Орест Субтельний і автор цих рядків»²³. Далі, згідно з сьомою статтею т. зв. Коломацьких статей (1687), гетьманові було заборонено спілкуватися з чужинецькими урядами²⁴, отже Мазепа не міг написати цього листа, але що його сфабриковано у Посольському Приказі.

Добре поінформований англійський посол у Відні Пилип Медовс (1626-1717) писав у своєму звіті з 26 грудня 1708 р., що «свого часу цар вистарався для генерала (!) Мазепа гідність князя „св. Римської імперії“, як винагороду за його службу в минулому»²⁵.

¹⁹ Томашівський «Мазепа та австрійська політика», ст. 245.

²⁰ Костомаров, там же, ст. 550.

²¹ Костомаров, там же.

²² Ibidem.

²³ Subtelny Orest, «On the Eve of Poltava. The Letters of Ivan Mazepa to Adam Sieniawski, 1704-1708». «Ukrainian Academy of Arts & Sciences in the USA», New York, 1975.

²⁴ Т. Мацьків, «Гетьман Іван Мазепа в західноєвропейських джерелах», Мюнхен, 1988.

²⁵ Оглоблин, там же, ст. 33.

Вже згаданий лист Гуйссена з 8 червня 1707 р. ще більше потверджує інтригу Меншікова, який не з великої любові до Мазепи старався через Гуйссена при-спішити у Відні вислання княжої гідності гетьманові. Хоч Мазепа знав про це і дав Меншікову на заплату за виготовлення княжої грамоти три тисячі дукатів (які мабуть «прилипли» до рук грошолобовивого Меншікова), маючи явні докази інтриги останнього, гетьман не з причини нестачі грошей, як це за Гуйсеном пише ван Гавен, але просто не спішився, щоби отримати цю княжу грамоту. Відомо ж, що Мазепа був дуже багатим і напевно без допомоги Меншікова міг подбати, щоб йому своєчасно було прислано з Відня цю княжу грамоту. Нарешті, немає ніяких доказів на те, щоб гетьман дійсно робив будь-які старання у Відні, щоб цю грамоту одержати.

Вкінці, раз надана княжа гідність Мазепі залишалася правосильною без огляду на те, чи йому доручено, а чи не доручено княжу грамоту. Надання княжої гідності Мазепі було в Європі загально відоме. Популярний німецький журнал «Ной ерефнетер гісторішер Більдерзаль» у виданні з 170 р., згадуючи про Мазепу писав: «Князь Мазепа, як начальний полководець козаків...»²⁶.

Дарія БОЧКО,
кандидат філологічних наук,
доцент Ужгородського державного університету

Він родом із Срібної країни

З-поміж багатьох вражаючих рядків цього незвичайного за долею і хистом поета є такі, що їх можна читати і як алегорію:

*Людино, де ти? Твої вдачі
ні не збагнути, ні знайти.
Здається, наче всі віки
прошив стрілою – тебе не бачив...
Вік буду весь тебе шукати,
докіль в могилу не зайду.
Гасити буду я жагу,
щоб десь хоч тінь твою спіймати.
А як надгробний ляже камінь,
мене без тебе ніч знайде,
Мій дух не всне... Шукать тебе
він буде вічно між зірками.*

Жагучим був потяг поета, що мусів жити в чужині, до своєї рідної землі, яку назвав «Срібною Країною».

²⁶ Повний текст звіту Медовса з 26 грудня 1708 р., див.: Т. Мацьків, «Гетьман Іван Мазепа в західно-європейських джерелах...», стор. 247.

Федір Коваль (*Каваль*) родом із мальовничої Березнянщини, що на Закарпатті. Народився 1 березня 1912 р. у верховинському селі Костринська Розтока. Там же закінчив і початкову школу. В сім'ї було двоє дітей, і саме молодшому – Федорові, який змалку тягнувся до книги, бідна сім'я допомагала здобути освіту. Навчаючись у Великоберезнянській горожанці, він під впливом учителів Смеречанського, Гутича і Старости захопився ідеями української державности, за які боровся все життя.

Писати поезії Ф. Коваль почав ще навчаючись в Ужгородській семінарії (1932-1936 рр.). Твори тих літ, як і все написане до 1946 року, поки що не знайдені. Але зі спогадів семінаристів відомо, що він читав їх друзям на ужгородській квартирі Ю. Ровная, де жив. Запамятався їм і його оригінальний почерк – майже квадратні літери, наче намальовані. Закінчивши семінарію, учителював (1936-37 рр.) в селі Калини Тячівського району на Закарпатті. В 1938 році Ф. Коваль був покликаний до війська, служив у гузарському полку м. Середь, що на Західній Словаччині. Восени 1938 року внаслідок гітлерівської операції в Судетах опинився в с. Горліце, недалеко від Кракова. Там спочатку працював учителем в українських школах, а згодом, напевно під впливом подій у Карпатській Україні, вступив до УПА. Його вислали учителювати в с. Жаб'є Івано-Франківської області. Є свідчення, що в боях за українську державу дослужився до полковника. Уникаючи переслідувань, у серпні 1945 року емігрував. Спочатку жив у Братиславі в Михайла Тулика, редактора газети «Слово», а пізніше в члена уряду А. Волошина. Згодом переїхав до Мюнхену, де працював учителем в школах, а пізніше був співробітником українських часописів. Виїжджав на заробітки і до Австралії, де прожив понад три роки. Постійно живучи в Мюнхені, часто подорожував по Іспанії. Помер 30 листопада 1987 року, похований у Мюнхені. Звичайно, не всі факти творчої біографії письменника з'ясовані. Тут ще багато «білих» плям. Не зібрана його літературна спадщина. Це лише перші спроби познайомити читачів з досі невідомим і своєрідним українським поетом. борцем за вільну Україну.

Мені відомо, що в післявоєнний період Ф. Коваль написав дві збірки поезій. Перша – це «Зелені Ромби», видана «накладом земляків-закарпатців» у Мюнхені 1953 року у видавництві «Сучасна Україна». Книжка складається із чотирьох розділів – «Пожежі», «Зелений вертеп», «Протиріччя», «Тропи», які охоплюють ряд мотивів – спогади про Карпатський край, біль за його долю і туга за ним, стрілецька юність і кохання, життя скитальця на чужині і його самотність, роздуми про суспільне призначення поетичного слова і змісл людського життя, сучасне та майбутнє України, пасивність земляків. Провідні тут патріотичні мотиви. В цьому переконує і вірш «Присвята», що є своєрідним заспівом, присвяченим «Срібній Країні» –

*Живущий. Тій, що їй в снігах
невинне серце в лід холодне,
де зневажливий глум неронів
розвіяв хугу по кістках;
Великомучениці мрій,
що жде на сонце на розпутті,
де людські душі в біль закуті...*

Звідси й тема ролі художнього слова в житті суспільства, порушена автором у поезіях «Так день за днем мережу білі строфи», «До музи», «Чого серце прагне...»,

«Побажання», «Не хочу я носити білі шати», «Чого твій біль до мене промовляє», «Заперечення». Його творче кредо:

*іти крізь ніч в німих віках
для поколінь води черпати,
тримати свічку у руках.
Щоб з хмар горіння сонця кликати,
вночі жевріння ясних зір,
коли журба прийде велика –
Іти ночам наперекір.*

«Могутня богине», «звеличнице горя-життя», «розрадо і муко сердець» – так звертається поет до своєї Музи. До неї він «навіки прикутий, як раб», їй віддав симфонію свого серця і «душу наддурту». Вона допомагає йому відчутися красу життя, долати «нужденні сірі дні», розпуку, яка, як ніж, красує його серце, коли України біль до нього «промовляє», коли її сум його «пече». Та з нею він назавжди і борець:

*Я з ніччю йшов і йду на поодинок, –
це тільки меч змінив я на красу.*

Іншими словами, його зброєю стає поетичне слово, з яким він почувається і справді всесильним. Ліричний герой може «збирати зорі», «скликати перли з-під води», «носити в серці пах конвалій», «співати сни орлині», «пити сонця чари», а одночасно помічати, як «сміється у вічі всім бол як пребагаті королі», граби німі, каштан – «старий дідок». У підсумку малюється картина рідного краю. Він постає в очах читача ще красивішим, мальовничішим, привабливішим. Це його земля, хоч така зараз далеко для поета-емігранта. Але саме вона є джерелом його натхнення. На якусь мить поетові здається, що «повиті співом свіжі ранки» примушують забути. Насправді ж він і далі берегтиме:

*... ту залізну книгу мук,
ту найвірнішу з-поміж хронік,
що кожний порух, кожний звук,
стискає міцно у долоні.*

Хіба що не здолати усамітненість ліричного героя («Так довго йшов на самоті», «Шукав я щастя в самоті», «Снуюсь аскетом по просторах», «Іде життя повільно, раком»). Мотив самотності тісно переплітається з темою чужини, хоч автор не вживає цього слова:

*Неначе вовк, голодний вовк...
цей рік від мене відійшов...
Неначе тінь, холодна тінь,
Проїшла хвилина біля мене...*

У збірці ми ніде не зустрінемо й слів «Україна», «українці» (до речі, в поезії Є. Маланюка вони теж рідко вживані), але її образ, доля її представників чи нації відчутні з метафор, про що б не йшла мова: про самотнього «скитальця», полеглих побратимів, пейзажі рідної землі чи філософію життя. Україна постає у Ф. Ковалю в образі тієї ж «Срібної Країни», «незабутої Країни», «берегів далеких», «Великомучениці мрій». Інколи вживається просто займенник «Ти», але це

надає такої особливої теплоти й інтимності розмові поета з Батьківщиною, що їх не замінять ніякі інші образи:

*Чого Твій біль до мене промовляє,
чого Твій сум, як власний жаль, пече,
чого Твій ніж і в мене серце крас,
як шибу грім вдаряє у лице.*

Тема втрати рідного розкривається в багатьох поезіях і в різних аспектах. Вона найбільш відчутна в автобіографічній ліриці поета – «Над річкою я жив колись», «Ввижається: розлогий сад». «Мав двадцять літ...», «Не ждїть мене», «Біжать хвилини по дорозі», «На стійці», «Партизанські ночі», «До мене, сонце, ти не йди», «Іде потік, їду і я», «Скитальський віз». Особливо часто згадує поет ті серпневі дні, коли востаннє бачив рідних:

*По милих днях, розкішних і рожевих,
прийшли суворі, сірі і нудні.
Невже ж тих хвиль пахучих днів серпневих
не стрінуті відлюдному мені?*

Ніколи «стрункість готики» не замінить поетові «тужливих звуків трембіт». І він щонаочі чує клич: «До гнізд, до гнізд, скитальче, повертай». Ці мажорні настрої ґрунтуються на вірі, що «розсміються білі весни» і «вітерець хусткою боління втре». Та озивається і відчай, який розкриває душу ліричного героя. сповнену роздвоєнь, а то й протиріч: деє він одночасно любить і ненавидить, відрікається від сатани й від Бога, стоїть на роздоріжжі буття і небуття. До якого ж берега пристати, якщо «на одному розпука плаче, на другому в'є гнізда гнів». І як відповідь, у багатьох поезіях стверджується ідея жертвності в ім'я волі рідної землі («Присвята», «Чого серце прагне», «Посуха», «Передслів'я», «Так довго йшов на самоті», «Я знову», «Протиріччя», «Не хочу я носити білі шати», «Чого твій біль до мене промовляє». Тут часто віє чарами стрілецької юности:

*Ми далі йдем, хоч сонце сліпить вічі.
мов змагуні, прямусь до мети.
Та потай хтось і хвилі наші лічить,
І ставить нам дорогою хрести.*

Тому, хто вже раз вклав ногу в стремено, хто ніч «сам собою заперечив», хто має славний досвід боротьби за волю, важко бачити пасивність співвітчизників, в серцях яких – орел, а на спинах – тїнь рабів. Невже вся нація накрита плащем Гамлета? Лірика Ф. Ковалевського зворушує нас відразу до тих, кому доля України байдужа. Якщо в поезії О. Олесея «з журбою радість обнялась», то у Ф. Ковалевського «Журба із боєм обнялись», бо боляче йому щемить пасивність сучасників, нищість людської душі, а особливо вражає фарисейство:

*А те, що я святим назвав,
з людини вирвав демон, –
в диявола на ланцюгах
рабами ми ідемо.
О, Боже. Ти чому замовк, –
ридання не доходить?*

*У людських шатах ходить вовк,
Хрестам складає оди.*

Поет закликає усе-таки діяти, бо життя скороминує («біжать хвилини по дорозі», «пливе, біжить струмок життя, як хвилі у потоці»), складне («ніхто нам серць зухвало так не ріже, як те життя»), воно снує в клубок «і чорний жаль, і білий сміх»), у ньому багато непередбаченого нами та важких випробувань.

Але одночасно – це найбільше щастя, яке дається на землі, – неодноразово підкреслює автор. Ліричний герой збірки хоче пізнати все сповна – у багатогранності, таємничості й навіть непізнанності:

*Життя – мінливий сонця лад,
на тінь його ти не дивися,
воно, неначе брила скла,
що спокушає око віссю...*

*Могутня сила це – життя,
хімерна, звабна і капризна,
це барв чаклунськеє пиття,
що кольорує в вічних призмах.*

Хоч і переважають оптимістичні ноти, які виявляються у сприйнятті самого життя, у вірі в майбутнє, у замилюванні молодістю та вітхою, яку викликає пробудження і краса природи. тут є і філософське розуміння тлінності нашого перебування на Землі, неминучість відходу («Осінь», «Я відійду», «І без хреста, і без могили», «Будні», «Снуюсь аскетом по просторах», «Знаю»),

Скороминуість, тимчасовість перебування на цій землі не заступає краси, не викликає у митця песимізму. бо наш відхід «лиш відгук розбиття атома», який дасть нове життя:

*О, Боже, дай, щоб я колись
зеленим став атомом.*

Автор закликає:

*Люби життя, струн солод пий,
і мудрістю збагацуй
свій ум
стрункий.*

Так реалізується повнота пізнання...

Нарешті, інтимна лірика Ф. Ковалю збірки «Зелені ромби» вражає своєрідністю поетичних образів, бо й ці мотиви у нього набувають певної умудреності. В уяві читача вимальовується узагальнений образ коханої, тільки в одній поезії конкретизовано:

*Погаснуть зорі, день стемніє,
і сон наляже навісний.
Обпаде листя з тебе, мріє,
замкнуться повіки сині сни...*

*Тоді прийдеш, моя ти Стефо,
Мов білий квітець пишино в сад,*

*і як меланхолійне ехо
одну розсвітиш із лямпад.*

Та любов не тільки облагороднює людину, наповнює її радістю і щастям, вона несе й муки та страждання («Симфонія сліз»). Через ту, що додала душі солодкого болю, запалила в ній вогонь. «вросла в... чуттів орбіти», ліричний герой і тепер «не в силі догоріти»; «і зараз я дрижу, немов в екстазі, і п'яний зір в імлах тебе шука...», «ще й досі сам, а на дует не змігся дух завзятий, – вже так судилось, хто поет, той мусить довго ждати». Ф. Коваль і справді лишився самотнім – не мав ні дружини, ні дітей.

І все ж, прекрасне не зникає, воно вічне, як і поривання людини до щастя:

*У грудях струмом щось шепоче,
голубить мрію пурпурову –
чи ж не диво?
Це тільки усмішка дівоча
іде із серцем на розмову
так неспливно.
Коли надходить тінь рядочком,
до серця кануть ніжні звуки:
дзень, дзелень.
Коли дрімає ніч в куточку,
я шлю прохання срібним луком:
прилинь, прилинь.*

Чергування емоційно наповнених коротких і довгих рядків, поєднання звукових і зорових образів, алітерацій і асонансів, романтичне світосприйняття, глибокий ліризм зближують цю поезію, як і «Осінь», «Роздвоєний акорд», «Моя радість» із творами Тичини.

Ф. Коваль гордився, що, прочитуючи Шевченка, а потім П. Тичину, «дійшов до висновку, що українська поезія таки одна з передових у світі... Росіяни отримали дві Нобелівські нагороди, але найбільший письменник імперії живе в Києві – Тичина.»

Задумана і щира розповідь про пережите і передумане переплітається у книзі «Зелені ромби» з картинами чарівної природи. Ліричний герой збірки – а він часто уособлюється з особою автора – пильно вдивляється в минуле і сучасне рідної землі. Здалека вона вижається йому ще кращою, ще милішою. Через багатство тропів, символіки він прагне передати її красу. В окремих поезіях помітне тяжіння до модернізму, абстрактних образів. Трапляються і невинуваті інверсії. Та більшість віршів написані на високому художньому рівні. На них помітний вплив і поетів пражської школи.

Патріотичною є не лише лірика Ф. Ковалю, а й публіцистика. Коли читаємо серію статей «На нові шляхи» (1966 р.), захоплюємося масштабністю мислення поета, об'єктивною оцінкою історичного минулого і сучасного (70 рр. – М. Б.) стану України. На його думку український народ «дуже талановитий» і відзначається «грандіозним духовим потенціалом»; українці – «високообдарована нація», перед нею «величезні перспективи майбутнього», саме вона має реабілітувати слов'янство перед усім світом: «Народ, який випив чашу горя до дна і який має вроджений нахил до задуми, – писав Ф. Коваль, – повинен запропонувати»

вати світові нову етику... – ідею гуманізму. Перше слово в цьому напрямі сказав Сковорода. друге – Шевченко. Його гуманізм такий глибокий і нечуваної сили, що паралелею йому можуть бути біблійні пророки... Москва боїться не тільки нашого духового потенціалу, але й нашої історії. Тому вона присвоює собі першість Київської Руси..., а початки формування українського народу відсуває аж до 14-15 століття... Присвоює тому, щоб побудувати фундамент для своєї мегаломанії, обезголовити український народ і вмовити в нього комплекс меншєвартості. А ми маємо кількатисячорічну хліборобську культуру, безпосередній зв'язок з великою грецькою і римською культурою, ми нащадки автохтонів великої Київської Руси». Як бачимо, наш земляк спрагло тягнувся до історичного минулого України, бо турбувався про духовне здоров'я нації. Публіцистика Ф. Ковалє є одночасно відповіддю тим, які тривалий час методично і цілеспрямовано прищеплювали українцям комплекс неповноцінності.

Погляди Ф. Ковалє відзначаються чіткою соціальною орієнтацією, оптимізмом, вірою в силу нації, в майбутнє самостійної української держави. Письменникові боляче, що на Заході мало знають про Україну, про досягнення української культури. На думку автора, незважаючи на те, що йшло «кастрування духового життя, викорчовування всього в ньому, що істотно українське», Україна розвивається, має чимало успіхів і «прагне неминуче добитися вершка». Та все це лише завдяки талановитому українському народові, який здатний творити і «щось грандіозне». І це не заслуга режиму, – наголошує Ф. Коваль, – адже «нація розвивається і посувається до переду під кожним режимом – він може тільки сприяти процесові або його гальмувати чи деформувати, але не зупинити». Тому син «Срібної Країни» обурений окремими земляками-емігрантами, як тими, що вважають ніби «українці не здатні до глибокої інтелектуальної праці», так і тими, які створюють на Заході тільки «образ заплаканої неньки України», не бачать її духового потенціалу. Ті, що й досі уявляють Україну з «чумацьким возом», у «калошах» серед вишневих садків, збіднюють Батьківщину духово, наносять їй моральну кривду. Ф. Коваль уважає, що не можна представляти історію рідної землі на чужині лише ланцюгом трагедій. бо на цьому ґрунті виховуються діти емігрантів. «То чи спроможна заплакана ненька Україна витримати конкуренцію з країною, в якій живуть її діти?» Крім того, для чого чужинцям співробітничати з такою державою? – розмірковує письменник.

Як і М. Грушевський, В. Винниченко та інші представники української інтелігенції, Ф. Коваль вірив, що український народ знайде в собі сили відродитися і зайняти почесне місце серед інших народів світу. «І якщо Україна стане самостійною, – писав він, – очі світу будуть звернені на Київ... Але Києву треба привернути його велич».

Він закликає співвітчизників-емігрантів всіляко підтримувати український народ, бачити і його успіхи, бути впевненими у його майбутньому, бо тільки той перемагає, хто вірить у власні сили власного народу: «Життя змушує нас формувати не тільки свою долю, але й, що дуже важливо, свого народу. Україна мусять взяти участь у вирішуванні долі світу та в співжитті між народами». Ті орієнтири мусять знайтися у власній історії, національному потенціалі.

Поет уважав український народ поетичним, а його духовість – «монументальною». «Коли Україна стане незалежною, її духовість, придушувана, тероризована, вибухне гейзерами. І тоді Україна створить нечуваної краси поезію. Чужинці бу-

дуть вивчати українську мову тільки на те, щоб могли насолоджуватися нашою поезією в оригіналі», – писав Ф. Коваль. Та шлях важкий, бо:

*Побачить сонце тільки той,
і вип'є солод вічних звуків,
хто вивів серце, як герой,
віддати бурі сам на муки...*

Тож будемо пильніше вчитуватись у те, що повернулось нам у духовний спадок від мистця, душа якого ніколи не покидала Україну.

*Майстер космацьких постолів
Курило Гудим'як, син Петра (1903-1994 рр.).*

Фото: Юрій Яблонський. З фотоархіву Дмитра Пожоджука.

Т. Шевченко: «Аскольдова могила». Сепія, акварель. (IV-IX 1846).

«Мистецька спадщина», Том перший, Київ, 1961.

Уляна КРАВЧЕНКО

На Великдень

А сонце – як Владика
у ризах золотих:
і радість превелика
в душі пригноблених, малих...

Скінчилось покаяння
і дні гріхової темниці.
Скінчився і гоніння час...
Гудуть воскресні дзвони на дзвіниці...

Ті дзвони кличуть нас...
Беремо, сестроньки в долоні
і писанки, й крашанки червоні.
радіймо враз...

Погляньте. сестроньки,
біліє цвітом гілка
і хороводом ходить:
«Жучок» та «Воротар»...
Мигтить гагілка...
Відкиньмо, сестроньки,
як камінь із душі тягар,
важку пригнобу,
Вітаймо брата:
– Христос Воскрес!

Отворений нам храм небес...
Скінчилися покаяння дні...

Христос життя нам дарував,
не біймося ворожих лав...
Співаймо:
Смертю смерть подолав!

Христос Воскрес

Пірнуло сонце в хвилі океану,
Юдейський край покрила ніч.
Скотились сутіні у яр Йордану
З гірських хребтів – стрімких узбіч.

Над обрієм мигтять сріблисті зорі –
Сіяють тереми небес –
Перлинами жохтить безкрає море –
На схилах гір іскриться блеск.

Каскадами спада вода Кедрону,
Біжить-стриба в понуру даль.
Прилине часом вітер з-над Дивану –
Завіє в безвісті шакал.

Заснув Єрусалим. дрімають гори
Таємна ніч розлила чар:
Проснувся Сіон під звуки увертюри,
Що летиться із небесних сфер.

Над обрієм мигтять сріблисті зорі,
Сіяють тереми небес.
Незримий хор дзвонить в космічному морі:
«Христос Воскрес! Христос Воскрес!»

Богдан ЛЕПКИЙ

Великодні дзвони

Неначе в ранній опаленій млі
Причулись дзвони в рідному селі.
Летіло з вітром звуків завірюха,
А я стояв, задуманий і слухав...

Ось перший подих рідної весни
І перші мрії, перші юні сни.
І перше в серці виплекане слово
Веснівкою розцвілося чудово.

Галілка перша, перший хоровід
Розспіваний, розсміяний похід
В минуле наше, а може в майбутнє,
Щоб здійснилось слово незабутнє
Пісень воскресних...

Наче завірюха летіли звуки
Як же далеко тії дзвони грали,
Ці срібні дзвони в рідному селі,
Що гомоніли в опаленій млі...

Ганна ЧЕРІНЬ

Христос Воскрес!

Христос Воскрес! – З самих небес, з висока,
Розносять дзвони лунко на весь світ,
Гірка сльоза спливає потай з ока,
І сходить в серці радість-первоцвіт.

У церкві пахне, як весною в лузі,
До вікон тулиться передранкова мла,
Здаються всі хорошими, як друзі,
І не бажаєш більш нікому зла.

Відчуєш – очі враз стають як книга
Твого життя – немудра і проста.
І тане в серці многоліття крига,
І пролісок з-під неї вироста.

Та ось останні свічі вже померкли,
Заграли кольори святих одеж.
Вітаючись, виходять люди з церкви.
І ніч вітається із ранком веж.

Тріпочуть зорі в синяві глибинній,
Мов рибки золоті у верші.
І ти шукаєш в натовпі єдину,
Якій «Христос Воскрес!» сказати хочеш.

Христос Воскрес

Розквітлий день прийма святе причастя
Із чаші сонця, з Божої руки,
І від такого райдужного щастя
Нам видається шлях тяжкий легким.

Підсніжники і котики вербові,
І білизна кори сочних берез,
І радість в кожній думці, в кожному слові.
Христос Воскрес! Воістину Воскрес!

Земля сьогодні ніби легше дише
І хмари розпливаються з небес,
І перші птахи будять ранню тишу:
Христос Воскрес! Воістину Воскрес!

У тюрмах, у лікарнях, на чужині –
Там, де печаль – як дотик гострих лез –
Вже ніби й мук не чується, бо нині:
Христос Воскрес! Воістину Воскрес!

Христосуюсь із недругом і другом,
Мій гнів сьогодні непомітно шез,
І радість, хоч на день, змінила тугу:
Лише на День, в який Христос воскрес!

Володимир МОЛОДЕЦЬ

Україні

Йшла по етапу з сином бідна сиротина,
Сумно світив з неба їй Чумацький Шлях,
Немає хатини в неї та дитини,
В рваній одежині по стежині йшла.

Плакала – ридала, ще й Бога благала,
До нього звертала отакі слова:
«О Боже ж мій, Боже, хто ж мені допоможе,
Безталанна доля, бідна голова.

Не дають нам жити, як тут не тужити,
І ростити жито мирне на ланах
Кляті яничари, німці і татари,
Міжусобні чвари – горезвісний птах.

Було все: і війни, були дикі бійні,
І радіаційний був Чорнобиль в нас,
Був гетьман Хмельницький, секретар Щербицький,
Але й Крушельницька була у свій час».

Бідна сиротина наша Україна,
А її дитина – то її нарід,
Треба захищати, треба визволяти
Ще живий, нівроку, наш хрещений рід.

*жовтень 1989 року, м. Ірпінь
Надруковане у газеті «Голос відродження» за 23.10.93 р.,
видання Бродівської райради Львівської області.*

* * *

*Поневолею народам світу,
що прагнуть незалежності,
присвячую.*

Знесилені, уярмлені, нездолені,
Повстали з віковичної ганьби,
Країн загарбаних народи поневолені
Міцніють у рішучій боротьбі.

Сторіччями рахована недоля
Без тіні на щось краще – це життя?
Без права голосу на щастя і на волю,
Без радощів, свободи, майбуття.

Закуто голос правди у кайдани,
Заховано за мурами в'язниць,
Він страчений прилюдно на майданах
Країн загарбаних столиць.

Так шаленійте, шовіністи, бути виру,
Бо треба знов давно «обух сталить
Та добре вигострить сокиру
Та й заходитьсь вже будить».

За вільний поступ і за вільну працю,
За дихання свободи на землі,
За рівність і братерство націй
Народи всі: великі і малі.

червень 1984 року, м. Казань

Великодержавним російським шовіністам

Ви вкрали все: і мову, і державу,
і тисячі понижили церков.
Ви вкрали все: історію і славу.
Де ви – там ллється лише кров.

Сторіччями в рабстві нас тримали
Під скіпетром імперської Москви,
Кістями козацькими болота застеляли,
Кидали в тюрми. гнали в Соловки.

Братами ви нас звали, угро-фіни,
Помішані в татарським казані,
І цих «братів», о Боже мій єдиний,
Тримали в найлютішому ярмі.

За українське слово – у кайдани,
За стяг національний – у Сибір,
Були ви й є пани над народами,
Союз – царя і Сталіна є твір.

Ви голодом морили нас й стріляли,
І страчували за «сепаратизм»,
Хохлами ви весь час нас називали
І будували нам ваш комунізм.

В який Союз ви хочете нас затягнути?
Яке нове ярмо придумали для нас?
Які нові нам вигадали Крути
У визвольний наш і рішучий час?

Ні, буде слава, буде і надія –
Ми підведемось із колін. заждіть,
І наша споконвічна мрія
Зійде зорею назавжди.

22 вересня 1993 року, м. Київ (Коцюбинське)

Ко Господу воззвах

Навчи мене, Боже, молитись
І волю сповняти Твою.
Невчи мене, Спасе, боротись
За правду, за віру святу.

Пірвати духовні кайдани,
Дай сил і завзяття мені.
Хай всякі духовні тирани
Пощезнуть в моєму житті.

Ісусе ласкавий, помилуй мене,
Прости мені грішні провини,
Навчи мене, Боже, любити Тебе,
Хай серце у Тобі спочине.

З Тобою, Ісусе, мій Боже,
Ніякий тягар не затяжний.

Молитва за матір Україну

Прийде, Ісусе, на Вкраїну
І царство правди утверди.
Любов'ю кожную людину
До себе. Боже. приведи.

Прийди до нас в оцю годину,
В хвилини грози і надій.
Рятуй нам матір Україну,
Спаси, помилуй нарід Твій.

Всі споконвічні кайдани
Гріхів безмірних розірви.
Хай кожен з тьми гріхів повстане,
Всю Україну obnovи.

Прости нам ті гріхи, провини,
Що забували ми тебе

З відзначення 1100-річчя Галича.

Володимир ЖИЛА

Цінне видання з історії України

Олександр Оглоблин, «Студії з історії України: статті і джерельні матеріали», за ред. Любомира Винара. Українське Історичне Товариство, Українська Вільна Академія Наук у США, Історична Секція: Нью-Йорк – Київ – Торонто, 1995. 467 стор. Ціна: ам. \$ 38.00 в твердій оправі.

Наприкінці 1995 року появилася в дія-спорі цікава історична книга Олександра Петровича Оглоблина «Студії з історії України: статті і джерельні матеріали». Книга вийшла в світ за ред. Любомира Винара в серії видань Українського Історичного Товариства (УІТ) в співпраці з Історичною Секцією Української Вільної Академії Наук (УВАН) у США.

Студії з історії України складаються зі статті Любомира Винара «Наукова творчість проф. д-ра Олександра Оглоблина», наукової автобіографії автора та з понад двадцятьох його досліджень, статей, архівних матеріалів тощо. Матеріали ці вже друкувалися в «Українському Історикові» та у виданнях УВАН у 1963-1993 роках.

У рецензії, з уваги на обмеження щодо місця, хочемо коротко обговорити методологію історичного дослідження автора та тут і там торкнутися аналізу його творів.

Наукова творчість Олександра Оглоблина широка й охоплює майже всі періоди української історії. Тематично вона складається з історіографії, політичної та економічної історії України, як також з історії української Церкви, культури та допоміжних наук.

Оглоблин зараховував себе до істориків документальної школи. Він стояв на ґрунті джерельних фактів, у яких шукав історичної істини. Його історичному дослідженню перш за все була характерна глибинна аналіза історичних джерел і літератури та вслід за цим історична синтеза. Остання базувалася на проведеній аналізі й проходила лише в її рамках. Аналізуючи матеріали Оглоблин часто застосовував порівняльно-історичну

методу дослідження. Користувався він також допоміжними методами як філологічного, генеалогічного, археологічного, що сприяли повнішій аналізі та кращій інтерпретації досліджуваного явища. Застосовував він також мікроаналітичну методу «в т. зв. внутрішньому або вищому критицизмі історичних джерел». За допомогою цієї методи встановлюється авторство анонімних праць або творів оспорованого авторства. Цією методою він користувався цілком доречно, досліджуючи, наприклад, авторство «Історії Русів».

Його дослідній праці характерний повний об'єктивізм. У своїй науковій автобіографії історик пише: «Я абсолютно відкидаю будь-яку підпорядкованість історії, як науці, будь-яким стороннім цілям та завданням, інтересам та бажанням, навіть найкращим та найшляхетнішим. Я – противник нагінання історичних фактів чи концепцій до якихось політичних, а навіть патріотичних інтересів. Я згоден з тим, хто сказав, що патріотизм – це чеснота, а не наукова метода».

У творчості О. Оглоблина історіографія займає важливе місце. Його праці в цій галузі можна поділити на дві головні категорії: синтетичні, в яких автор досліджує розвиток української історичної науки даної доби у формі історіографічних нарисів, і аналітичні, в яких він аналізує індивідуальну творчість істориків, а то й досліджує авторство анонімних історичних творів та визначає їх вплив на розвиток історичної науки.

Значний вплив на молодого Оглоблина в 1923-1924 роках мала відома праця Дмитра Дорошенка «Огляд української історіо-

графії», як також праці Вячеслава Липинського та Степана Томашівського. Останні представники державницької школи української історіографії. На увагу заслуговує праця, присвячена українській советській історіографії «Як большевики руйнували українську науку» (Прага, 1945), та інші. В цій праці автор аналізує окремі етапи розвитку української історіографії та подає її періодизацію, включно до уніфікації советської української історіографії. У своїх історіографічних дослідках О. Оглоблин присвятив також чимало уваги багатьом історикам України, наприклад, М. Грушевському, О. Лазаревському, Дм. Дорошенкові, М. Василенкові, Б. Крупницькому, Н. Полонській-Василенко та іншим.

Історіографію О. Оглоблин розцінював, як «процес розвитку української національно-історичної думки, втіленої в історичній науці. Тут же він підкреслював, що еміграційні умови були особливо сприятливими для студій над історіографією, яку обірвала советська псевдонаука і яку в діаспорі можна було відроджувати, поповнювати та виносити на форум світової історичної науки.

Багато уваги присвятив історик політичній історії України, що стала для нього важливою доменею студій. У центрі його уваги зайняла поважне місце доба Богдана Хмельницького, як «одна з найвизначніших епох української історії». Він особливо зацікавився десятиліттям 1638–1648, яке в українській і польській історіографії дістало назву «золотого спокою». Цей період, як пише Любомир Винар: «надзвичайно важливий для розуміння політичного та ідеологічного підложу української революції, очолюваної Хмельницьким в 1648 році. Подібно, як Грушевський, вважає також Оглоблин добу Петра Могили – добою великих досягнень і то не тільки в українській Церкві, але також у розвитку української національної ідеології та української культури. І так у першій чверті XVII ст., пише О. Оглоблин: «прийшло до глибокого, органічного і історичного зв'язку козацької України зі старою Київською Руссю. Оглоблин вважає, що «логічним і психологічним наслідком цього була думка, що Україну треба не тільки розглядати як окреме державне тіло, але й як спадкоємця старої

Київської імперії, що мусить колись перейняти на себе ту спадщину».

Історичні праці О. Оглоблина, присвячені другій половині XVII і початкам XVIII ст. – це праці про добу т. зв. Руїни, діяльність Петра Іваненка (Петрика) та досліді над добою Івана Мазепи. Найцікавішими, на нашу думку, є досліді над добою Мазепи. Історик глибоко вивчав Мазепу як людину, політика і дипломата, і прийшов до висновку, що Мазепа був найздібнішим дипломатом того часу.

Оглоблин присвятив також чимало уваги проблематиці українського автономізму, залишивши нам цілий ряд праць, присвячених цій справі. Його досліді, до речі, дали багато нового матеріалу для української історіографії та чимало причинилися до нового наświetлення української новітньої історії. У своїй автобіографії історик висловив думку, що проблема українського автономізму другої половини XVIII ст. поставила перед ним зв'язок з проблемою початків українського національного відродження. Це його надто захопило й то, починаючи приблизно з 1839 року. Проводом до цього були його студії над «Історією Русів».

Олександр Оглоблин працював також над окремими проблемами української політичної історії XVIII і XIX ст. Він досліджував проблему українського національного відродження в XIX і в початках XX ст. та інші питання з історії української національно-політичної думки й руху тієї доби.

У 1920 році О. Оглоблин розпочав свої досліді над проблемами економічної історії України. Це нове заінтересування не було випадковим, воно зродилося зі студій схеми самостійності України. Історик зосередився на історії української фабрики. Цю історію він заплянував приблизно на шість томів. На жаль, цей плян було зреалізовано лише частинно. До речі, сконфронтувавши плян О. Оглоблина з офіційною схемою советської історії, влада прийшла до висновку, що «проф. О. Оглоблин є типовий об'єктивіст, апологет українського капіталізму, ідеолог української буржуазії», а всі його праці просякнуті духом і «методологічним наставленням» націонал-лібералізму. Проте в 1931 році працю «Буржуазного націоналіста» було таки видано і то тільки тому, щоб його

подолати. «Нариси з історії капіталізму на Україні», як пише Любомир Винар, «хоч побачили денне світло, але не дійшли до читача».

Редактор рецензованої книги, Любомир Винар, виконав незвичайну роботу, розшукуючи, організуючи і координуючи матеріали цього прецінного видання. Його есей «Наукова творчість проф. д-ра Олександра Оглоблина» – це блискуча, глибоко продумана, всеосяжна праця, яка змальовує усі галузі зацікавлення історика, дивує нас широкістю свого діапазону, багатством матеріалу та формою вислову.

Підсумовуючи, хочемо сказати, що прийнявши традиційну українську історичну схему Михайла Грушевського, Олександр Оглоблін доповнив її своїми міркуваннями з приводу українського історичного процесу від кінця XVIII ст. до нашого часу. Згадані міркування помічаємо в його працях з політичної, економічної та культурної історії України. Дуже важливим фактором в праці історика, на нашу думку, є його власна концепція природи українського історичного процесу. На всіх етапах його творчості в центрі уваги історика стоїть людина, яка творить історію. Ця людина пов'язана із землею-територією і діє з «духом часу». Тим часом ідея національно-державної самостійності України в її історичному розвитку є центральним елементом творчості О. Оглоблина, в той час, коли ідея економічної самостійності України в її історичному розвитку скріплює самостійність, робить її динамічною, суцільною та живучою.

Велике значення в творчості О. Оглоблина мають, без сумніву, його історіографічні праці. Вони набувають цілком закінченої виразної форми в процесі розвитку української національно-історичної думки, що проникає історичну науку. А територія-державна, людина-нація – це інтегральні величини, що входять у формулу творчості історика, зберігають своє постійне значення та роблять його творчість багатогранною.

Таким чином, проф. Олександр Оглоблін – це один з найвидатніших українських істориків XX ст. Він член-ініціатор і перший голова Українського Історичного Товариства, перший голова Історичної Секції Української Вільної Академії Наук у США, а згодом її президент і почесний президент. Як професор Київського університету, Українського Вільного Університету та Гарвардського університету, він виховав і вишколив чимало українських істориків.

Тут, на мою думку, буде доцільно дещо сказати про редактора видання, проф. Любомира Винара. Він голова Українського Історичного Товариства, редактор «Українського Історика», голова Історичної Секції Української Вільної Академії Наук у США.

Ми віримо, що видання «Студії з історії України: статті і джерельні матеріали» придбають усі шанувальники історичної творчості, зокрема творчості Олександра Оглоблина. Це видання не тільки збагатить їхні бібліотечні фонди, але стане потужним джерелом культурних і духових знань про наше минуле.

Микола КОЗАК

Зорано палаючим словом

Тримаю синю книжечку Віктора Полянецького – ще теплу, що тільки-но побачила світ у видавництві «Майдан». І приємно, і тривожно, і радісно, що хоча й спізнено, та з'являється самобутні, правдиві книжки на Сході України...

Як зазначає у попередньому слові письменниця Наталка Матюх, Віктор Полянецький нагадує сучасного Стефаника,

«бо його твори так само яскраві, правдиві й болісні...».

Його новели, етюди, образки вже давно прикрашають літературні куточки газет і журналів, а окремою книжкою вони вийшли тільки тепер. Та чи й друкували б раніше оце наболіле, «нетипове» для тогочасності? З роками щось вигоріло з пам'яті автора, залишилося незгориме. Принагідно нагада-

емо читачам, що Василь Стефаник спалив свою збірку новель... Та вогонь спопеляє не все. Є пам'ять серця, є пам'ять звершень, виборена у нелегкому двобойі, щоденний подвиг мистця бути творцем – не чекати якихось вигод, поліпшень, полегшень.

Неспішно гортаю сторінки сердечної сповіді Віктора Полянецького «На благо» і відчуваю опечалену, скалічену долю України. Тут все промовляє, інколи фрагментарно нагадує, що світ наш сповнений болінь і борінь, розчарувань і гонінь, кривд і образ, він – це і чорнобильська трагедія, і прихована дорога в нікуди.

Пройти усі кола і залишитися людиною незламаною ніде і ніким, – це той стан, коли сила розуму розпанахує безвихідь, а світлі мислі, просянені могутністю таланту допомагають вистояти, не впасти у відчай і всім іншим...

Хочу процитувати ще один фрагмент з передмови Наталки Матюх: «Ну, скажіть, чи кожен із нас, сьогоднішніх, змучених цінами та податками, вчинив би так само, як Улита, котра, маючи трьох бідуєчих у місті зі своїми сім'ями дочок, все ж повернула (вже покійному!) сусідові купу власне подарованих ним німецьких марок, про які більше не знала жодна людина? Навіть нужда та скрута не змусили стару взяти незароблене нею, вона воліла залишитися чесною і перед душею Балабаша і навіть перед його сином-убивцею... Так само кришталево чиста серцем і ще одна мати – баба Єлька («Перекривала мати хату»), котра віддала дітям усе, надбане нею за довгий вік, а вони навіть не спромоглися закрити їй очі в останню хвилину».

Так, майже вся книжка від початку до кінця – це контрасти, на них, як отих двох кольорах, де «червоне – то любов, а чорне – то журба» базується художня канва, падають у пухлу рілню зерна людяности, віри, прощення.

За обсягом невеличка збірка новель, оповідань, етюдів Віктора Полянецького засвідчує, що в нашу прозу прийшов зрілий, самобутній майстер.

Не всяка правда життя може стати правдою мистецтва, не всяка. Одні стверджують,

що кожен новий день для людини – то ближче до труни, до могили, де немає неба і сонця. Інші навпаки – загострюють нашу увагу на солодких, аж липких, часом нищих утіхах – еротичі, алькогольному чи наркотичному тумані, сексуальній розкутості. І перші, й другі самозасліплені, до чого свідомо закликають кожного із нас. Усі такі «митці» позбавлені здорового глузду, – це своєрідні збоченці або на межі чорного фаталізму, або за грань божевільної евфорії. На жаль, останнім часом подібні виверти стали модними у царині мистецтва...

Віктор Полянецький пішов шляхом кращих класичних традицій. Він пише те, що власне пережив сам – неповторно, яскраво, істинно, не лукаво і до того ж зі ширим оптимізмом, сподіванням, обов'язковим поклонінням добру, чесності, совісті. Поетичність мислення і чіткість зображення еднаються тут гармонійно й доладно. Кожна деталь легко невимушено випромінює калейдоскопічні барви довершеності.

Ось для прикладу декілька штрихів з оповідання «Сучий син».

«І ще одна чорна хмара насувається – чорніша чорної, чорніша. Із тієї пелехатої йтиме коли не град, то сніг напевне.

З почорнілої шибки дивиться на Улиту стара-престара баба – сива, беззуба, у зморшках уся. Тільки очі ще живі, насторожені.

– От тобі й я, – сумно зітхає Улита. – Іше не жила неначе, а вже й немає мене...».

Так, це справді густа проза – цупко збита, розлога і гілляста, закореніла в рідну землю розкуто і пружно, зримо і широко... Обличчя, душа України-матері, гострота, свіжість образів присутніх у своїх новелах, оповіданнях, етюдах, а свіжість мислі радує око і зігрівають серце.

Неповторність деяких образів скресає на лютому вітрі, на крижині життя. Щоправда, перенасиченість не завжди діє на користь написаному, але ж знову ж таки це як на чий смак – я не збираюся нікому нав'язувати власну думку.

Можна привітати нашу землю з ще одним умілим та невтомним ратаєм, за яким так знудгувалася занедбана літературна нива.

ВЯЧЕСЛАВ ЧОРНОВІЛ НЕ ЖИВЕ

У п'ятницю 26 березня 1999 року до редакції нашого журналу наспіли від Секретаріату Проводу ОУН і Пресового Центру Народного Руху України надзвичайно сумні сповіщення про те, що в четвер 25 березня о годині 23.30 ночі трагічно загинув в автомобільній катастрофі видатний провідник національно-демократичного руху, державний і політичний діяч, Голова Народного Руху України, народний депутат України Вячеслав Чорновіл.

Прощання з Покійним відбулося о годині 10.30 в будинку Центральної Ради України на вул. Володимирській 57, Панахида о годині 12.30 у Володимирському соборі, а похорон о годині 14.30 на Байковому цвинтарі в Києві в понеділок 29 березня.

Верховна Рада України довідалася про цей трагічний випадок ранком у дні 26 березня з вуст голови ВР Олександра М. Ткаченка і народного депутата Михайла Косіва, члена Політичної Ради і Центрального Проводу

Народного Руху України, який представив Верховній Раді Покійного Вячеслава як одного з визначних противників окупаційного московсько-комуністичного режиму, визначного публіциста та політичного діяча, народного депутата Верховної Ради України від березня 1990 року, кандидата на Президента України в 1991 році, коли Покійний здобув друге місце, отримавши 7,420.727 голосів. Від місяця грудня 1992 року Покійний був головою Народного Руху України.

Згідно з наспілими до нашої редакції інформаціями, цей трагічний випадок стався біля селища Городище Бориспільського р-ну Київської області в ніч з четверга на п'ятницю 25 березня 1999 року, коли автомобіль, в якому св. п. Вячеслав М. Чорновіл з двома особами зіткнувся з вантажником «Камазом» з причепою. Народний депутат Вячеслав Чорновіл і водій автомобіля загинули на місці, а пресовий секретар Дмитро Пономарчук був відвезений до Бориспільської лікарні, де йому була зроблена операція.

За автомобілем св. п. В. М. Чорновола поспішав автомобілем з Кіровограда до Києва також бувший міністер Закордонних Справ України Геннадій Удовенко, але на щастя водієві тієї автомашини вдалося уникнути зіткнення. Правоохоронні органи України розпочали свідство цього випадку того самого дня.

Згідно з інформаціями, що наспіли до нашої редакції з Українського Інституту Освітньої Політики, св. п. Вячеслав Максимович Чорновіл, депутат Верховної Ради, був з життя головою Підкомітету з питань охорони історико-культурної спадщини Комітету з питань культури і духовости, головою Народного Руху України, шеф-редактором газети «Час-Таймс», членом Парляменту Ради Європи (з 1995 р.), президентом Міжнародної Пресової Фундації ім. В. Симоненка (з 1994 р.), членом Президії Т-ва «Меморіал» (з 1990 р.), членом Конгресу української інтелігенції, Комітету «Нюрнберг-2» (з 1995 р.).

Народжений 24.12.1937 р., в селі Єрки Звенигородського р-ну Черкаської області, Pokійний залишив оповиту глибоким смутком дружину Атену Пашко, сина-лікаря з 1962 року народження і сина Тараса з 1964 року народження. Автор книжки «Лихо з розуму» (1966 р.), «Правосуддя чи рецидиви терору» (1967 р.), «Я нічого у Вас не прошу» і лавреат державної премії ім. Т. Шевченка заарештований вперше в 1967 році і засуджений на 3 роки ув'язнення. Від 1970 року жив у місті Львові. Був редактором «Українського вісника». В 1972 році заарештований вдруге і засуджений під закидом «антирадянської агітації та пропаганди» на 6 років ув'язнення і 3 роки заслання в Якутії. Третій раз заарештований в 1980 році та засуджений на 5 років ув'язнення. Організатор і секретар Української Гельсінської Спільки. Був деякий час головою Львівської обласної ради (від 1990 до 1992 рр.).

В об'ємному листі НРУ з 27.3.1999 року, присвяченому пам'яті Pokійного, пишеться: «Маштаб його особистості буде збільшуватися в міру нашого віддалення від трагічного дня 25 березня... Для нас, його сучасників, Вячеслав Чорновіл — це постійно пульсуюча ... постать, для якої Шевченківські заповіді були такими ж природними, як природними є наші національні права на незалежну державу, незалежну політику, незалежний шлях. Він належав до тих людей, для яких поняття руху було саме життя. Він завжди біг, поспішав, наздоганяв, ловив, організував. Навіть сидючи, він рвався, вставав, бунтував і заперечував ... Він ставав центром усюди і скрізь, де з'являвся — не зауважити його було неможливо. Центром українських борінь і прагнень. Коли в чомусь був переконаний, аргументи противні для нього не існували — він їх перетирав на попіл. Тому однозначним і одноозначним було для нього ставлення: він через надмірну заповзятливість викликав супротивну хвилю навіть серед однодумців, яку доводилося самому ж долати. Велика визначна постать, відсутність якої буде позначатися дуже довго на нашому політичному обрії» (підпис тридцяти народніх депутатів України).

Фракція Народнього Руху України у Верховній Раді звернулася до Президента України, Генерального Прокурора, керівника Служби безпеки та Міністерства внутрішніх справ з вимогою всебічно розслідувати обставини загибелі Вячеслава Чорновола. Голова Фракції Юрій Костенко також підписав звернення до голови Верховної Ради з пропозицією створити тимчасову депутатську слідчу комісію для з'ясування обставин трагедії. Загрози для життя пресового секретаря Вячеслава Чорновола Дмитра Пономарчука немає, як повідомили лікарі Бориспільської лікарні. Під час катастрофи він сидів на задньому сидженні «Тойоти», що зіткнулася з «КамАЗом» на трасі автостради Харків-Київ. Зіткнення «Тойоти» В. Чорновола з вантажною машиною і причепою, навантаженою зерном наступило тоді, коли вантажівка з причепою, рухаючись в тому напрямку, що і кортеж, почала виконувати маневр розвороту з правої смуги в ліву, перегороджуючи проїзну смугу кортежу.

Вічна і Слав Йому Пам'ять!

«Разом з державницькими силами, з усім українським народом схилиємо свої голови перед громадянським подвигом Вячеслава Чорновола і разом з усією Україною сумуємо коло його домовини. Висловлюємо щирі співчуття й шану його дружині Атені Пашко, а також усім рідним і близьким».

Слава Стецько, Голова Проводів ОУН і Конгресу, Київ

VII КОНГРЕС СВІТОВОГО КОНГРЕСУ УКРАЇНЦІВ

У днях 2-6 грудня 1998 року в одній із головних залів Weston Harbour Castle Hotel у м. Торонто, Канада, під кличем «Сильна діаспора, сильна Україна», відбувся VII Конгрес Світового Конгресу Українців (СКУ). Напередодні відбуття самого Конгресу відбулися засідання Конгресових Рад, Комісій і Організацій, в тому числі також і пленарне засідання уступаючої Президії СКУ. Від Президії і складових членів Європейського Конгресу Українців в праці VII Конгресу взяли активну участь: мгр Омелян Коваль (ГРУГОБ-УДК), мгр Левко Довгович (КРУС), п-ні Ірина Спех (ЦПУН), д-р Любомир Мазур (СУБ), Федір Курляк (СУБ), п-ні Люба Фостун (ОУЖ-СУБ), п-ні Лідія Райчинець (УІЧР), Стефан Дукіновський (РКУТФ), Катруся Коваль (ОУФ).

У вечірніх годинах середі 2 грудня відбулося урочисте відкриття 1-ої Пленарної Сесії VII Конгресу СКУ. Сесію відкрив уступаючий Президент СКУ, д-р Дмитро Ціпивник. До Почесної Президії покликано представників таких світових, міжкрайових і крайових українських центральних громадських репрезентацій та окремих офіційних установ/організацій (за таким же порядком): Василь Самець, Ярослав Соколик, Петро Саварин, Іван Драч, Оксана Соколик, Володимир Хандогій (Посол України в Канаді), Преосв. Всеволод, Блаж. Митр. Василій, Преосв. Корнелій, Дмитро Ціпивник, Юрій Шимко, нар. депутат Слава Стецько, Олександр Кириченко (Консул України), Микола Плавюк, Derwin Shea (Уряд Онтаріо), Василь Верига, Олег Романишин, Стефан Заброварний, Олександр Руденко-Десняк, Йосиф Вельгач, Лідія Райчинець, Аскольд Лозинський, Ірина Спех, Стефан Романів, Іроїда Винницька, Левко Довгович, Уляна Дячук, Омелян Коваль, Оля Даниляк, Любомир Мазур, Євген Чолій, Стефан Дуніковський, Микола Шибунчак.

Урочисто внесено прапори 17 країн світу, які були зарепрезентовані на VII Конгресі СКУ. Відтак члени танцювального ансамблю «Барвінок» з Місисауга, Канада, привітали всіх учасників Конгресу хлібом і сіллю. Під проводом дуету «Трілія» відспівано національні славні Канади й України. Зразу опісля, під проводом присутніх Преосвящених Владик і Отців Душпастирів був відслужений Соборний Молебень. Співав хор з церкви свв. Петра і Павла, Торонто.

Уступаючий Президент СКУ офіційно відкрив VII Конгрес СКУ підкреслюючи, що відбуття цього Конгресу збігається з 65 річницею Голодомору в Україні. Однохвилинною мовчанкою вшановано пам'ять тих, що відійшли у вічність напротязі останньої каденції. Д-р Ціпивник побажав Конгресові всього добра та Божої опіки. Відтак Посол України, Володимир Хандогій, відчитав письмовий привіт Президента України, Леоніда Кучми. Далі, на запрошення, слідували привіти від Блаженнішого Василя (УПЦ в Канаді), Преосв. Владики Корнелія (ПУКЦ), ВПреосв. Всеволода (УПЦ в США), Оксани Соколик (СФУЖО), Євгена Чолія (КУК), Derwin Shea (Уряд Онтаріо), Chris Wysynsky (від імені мера міста й міської Ради Торонто), Юрія Пересунька (від імені мера міста Києва, Олександра Омельченка).

Оплесками прийнято ділову Президію VII Конгресу СКУ в такому складі: Голова – Тарас Підзамецький; Заступники Голови – В. Шевчук, Л. Кравчук, Й. Вельгач, Л. Довгович, І. Спех, С. Романів. Далі обрано Організаційну, Номінаційну, Верифікаційну, Фінансову, Статусову і Резолюційну Конгресові Комісії.

II Пленарна Сесія Конгресу була присвячена вислухання підсумків з письмових звітів Крайових Централь, Президії Секретаріату Рад і Комісій СКУ. У своєму виступі мгр Левко Довгович, голова ЕКУ, звідомляв про працю Європейського Конгресу Українців, а зокрема про працю членів ЕКУ з центральної і східної Європи: тобто про українські

громади Боснії, Естонії, Латвії, Литви, Румунії, Угорщині, Хорватії і Чехії. Голова ЕКУ також особливо наголосив незavidний стан з життям української національної меншини в Словаччині. Під час урочистого обіду того ж дня, делегати VII Конгресу мали особливу нагоду вітати й заслухати вітальну промову почесного гостя-українця, прем'єра Провінції Саскатчевану – достойного п. Роя Романова. У вечірніх годинах заслухано доповіді голови СФУЖО, п-ні Оксани Соколик, на тему «Зміцнім діаспору, допоможемо Україні», та голови УВКР, народного депутата України п. Івана Драча, на тему «Україна і світове українство на порозі XX століття».

У п'ятницю 4 грудня відбулися вельми цікаві сесії т. зв. «круглих столів», в часі яких вибрані доповідачі доповідали на такі теми: «Українська діаспора на перехідному етапі», «Роля і завдання СКУ на новому етапі», «Сучасні питання українських національних церков», «Діаспора і Україна». Під час урочистого обіду того ж дня, делегати VII Конгресу СКУ мали особливу нагоду вітати й заслухати вітальну промову Голови Онтарійської Міжнародної Торговельної Корпорації п. Вілліама Совндерсона. Увечорі під час III Пленарної Сесії були виголошені доповіді голови Об'єднання Лемків у Польщі, Олександра Масля та голови Об'єднання Українців у Росії, Олександра Руденка-Десняка. Завершено цю третю Пленарну Сесію виступами голів вищезгаданих сесій «круглих столів» – Ю. Куляс, М. Дяковський, В. Педенко й А. Кравчук – які коротенько реасумували представлені доповіді і своєчасні дискусії.

В часі IV Пленарної Сесії, яка відбулася в суботу 5 грудня, заслухано звіти Контрольної Комісії (з пропозицією про уділення абсолюторії уступаючим керівним органам СКУ) та Конгресових Комісій. На внесок Голови Номінаційної Комісії СКУ п. Олега Романіва (Канада), VII Конгрес СКУ обрав д-ра Аскольда Лозинського (УККА) Президентом СКУ, а також і вибрав новий склад Керівних Органів СКУ на чергову каденцію. Екзекутива Президії Секретаріату СКУ на каденцію 1998-2003 рр. діятиме в складі: Президент – д-р Аскольд Лозинський (США); перший заступник Президента – п-ні Марія Шкамбара (Канада); другий заступник Президента – п-ні Оксана Соколик (Канада); Генеральний Секретар – Віктор Педенко (Канада); третій заступник Президента і Фінансовий Референт – Василь Самець (Канада); Скарбник – Христина Бідак (Канада). Голова Контрольної Комісії – Александр Непрель (США). Члени Контрольної Комісії походять з Аргентини, Бразилії, Європи й Канади.

У вечірніх годинах 5 грудня відбувся Конгресовий Бенкет, в якому взяли участь Ієрархи й Духовенство українських Церков, представники дипломатичного корпусу України, та достойні гості й делегати VII Конгресу СКУ (приблизно 500 осіб). Ведучим Конгресового Бенкету був адвокат Євген Чолій, Президент Конгресу Українців Канади. З усіма вітаннями в часі Бенкету виступали достойний Володимир Єльченко – Посол України при Організації Об'єднаних Націй, Володимир Хандогій – Посол України до Канади, народний депутат України, Голова ОУН, п-ні Слава Стецько, Голова ПУН, п. Микола Плавиук, народний депутат України, Голова УВКР, п. Іван Драч. Під час бенкету була також влаштована коротка розвагова мистецька програма. Бенкет закінчився тим, що уступаючий Президент СКУ вручив медалі св. Володимира заслуженим українським діячам за їхню працю в користь української справи.

VII Конгрес формально завершено 6 грудня, коли ранком була відслужена Свята Літургія в Українській Католицькій церкві св. Миколая і в Українській Православній катедрі св. Володимира, а по полуденку був влаштований величавий святочинний концерт у актовій залі Торонтонського університету.

Лондон, 8 грудня 1998 р.

За Президію і Секретаріат Європейського Конгресу Українців:

д-р Любомир Мазур
Голова Секретаріату

Федір Курляк
Секретар

VII З'їзд Світового Українського Державницького Фронту (СУДФ)

У вівторок 1 грудня 1998 року, в приміщенні домівки СУБ на вулиці Крісті в м. Торонто, Канада, відбувся VII З'їзд Світового Українського Державницького Фронту, в якому взяли участь умандатовані делегати і гості з різних країн світу. З'їзд заслухав звіти уступаючих керівних органів СУДФ, як також і делегатів/представників установ/організацій – складових членів СУДФ. Ухвалено зміни до Статуту СУДФ, а головню рішено змінити назву СУДФ на Світову Конференцію Українських Державницьких Організацій (СКУДО) у перекладі на англійську мову прийнято назву World Ukrainian Conference on Statehood (WUCS).

Рівно ж переоформлено структуру складу керівних органів СКУДО – відтепер З'їзди обиратимуть три-членний Секретаріат для полагодження біжучих справ, та затвердять Раду Голів, до якої належатимуть кожночасні голови організацій членів СКУДО. VII З'їзд СКУДО обрав Секретаріат СКУДО в особах: голова – Євген Гановський (США), секретар – Володимир Янів (США), скарбник – Мирон Свідерський (США). Контрольна Комісія складається із кожночасних голів Контрольних Комісій складових членів СКУДО, які діють на терені осідку Секретаріату (тобто, у цьому випадку на американському терені).

8.12.1998

За Президію Ради СУБ:

д-р Любомир Мазур
Голова СУБ

Федір Курляк
Генеральний Секретар

КОМУНІКАТ

Президія Європейського Конгресу Українців (ЕКУ) подає до загального відома членству ЕКУ і всьому українському громадянству, що в днях 20-21 листопада 1998 року, у м. Кошиці на Словаччині відбулася –

III НАРАДА ГОЛІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КОНГРЕСУ УКРАЇНЦІВ

В нараді взяли участь умандатовані представники членів Європейського Конгресу Українців, делегати від центральних і громадських установ таких європейських країн:

Велика Британія:- д-р Любомир Мазур, п. Федір Курляк – Союзу українців у Великій Британії (СУБ); хор. Маркіян Шептицький – Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії (ОбВУ); п-ні Люба Фостун – Організація Українських Жінок у Великій Британії – Секція СУБ (ОУЖ); **Німеччина:**- п-ні Ірина Спех – Центральне Представництво Українців у Німеччині (ЦПУН); **Румунія:**- інж. Степан Ткачук, Союз Українців у Румунії (СУР); **Словаччина:**- проф. Юрій Бача, Координаційна Рада Українців у Словаччині (КРУС).

Переданими голосами були заступлені українські громади: **Бельгія** – Головна Рада Українських Громадських Організацій у Бельгії-Український Допомоговий Комітет (ГРУГОБ-УДК); **Литва** – Громада Українців у Литві (ГУЛ); **Польща** – Об'єднання Українців у Польщі (ОУП); **Еспанія** – Українська Асоціація в Еспанії (УАЕ); **Швеція** – Українська Громада в Швеції (УГШ); **Естонія** – Українське Земляцтво в Естонії.

Гостями Нарadi були повноважені представники українських центральних крайових репрезентацій:

Боснія – п. Григорій Овал, Українська Асоціація Творчої Інтелігенції – «Світ Культури»; **Словаччина** – п. Павло Богдан, Союз Русинів-Українців Словацької Республіки; **Хорватія** – пп. Гавриіл Такач, Звонко Костельник, Союз Русинів і Українців Республіки Хорватії; **Чехія** – п-ні Лідія Райчинець, Ленка Кнап, Українська Ініціатива у Чеській Республіці.

Нарадою провадила Президія ЕКУ: Голова – мгр Левко Довгович, перший заступник голови – п-ні Ірина Спех, а під час Наради секретарювали Секретаріят ЕКУ – д-р Любомир Мазур і п. Федір Курляк.

Після ухвалення денного порядку і встановлення правосильності в рішеннях, на внесок Президії ЕКУ Нарада Голів формально прийняла в членство ЕКУ такі крайові центральні репрезентації: Повним членством ЕКУ наділено: Репрезентативний Комітет Української Громади у Франції, Союз Русинів і Українців Республіки Хорватії, Українську Асоціацію Творчої Інтелекції «Світ Культури» (Боснія), Українську Ініціативу в Чеській Республіці. Умовним членством ЕКУ наділено: Об'єднання Лемків (Польща), Союз Русинів-Українців Словацької Республіки, Спілку Українців Латвії, Товариство Української Культури в Угорщині.

Після того були обрані (а) Резолюційна Комісія: проф. Юрій Бача (Словаччина, КРУС), п-ні Люба Фостун (Велика Британія, ОУЖ), п-ні Лідія Райчинець (Чехія, УІЧР), (б) Контрольно-ревізійна Комісія: п-ні Ірина Спех (Німеччина, ЦПУН), Гавриїл Такач (Хорватія, СРУРХ), і Павло Богдан (Словаччина, СРУСР); прийнято й затверджено записаний протокол з Другої Річної Наради Голів Членів ЕКУ, Протокол РН2/96 (Мюнхен 1996 р.). Про діяльність Президії й Секретаріату ЕКУ за час від листопада 1997 р. по листопад 1998 р. звітували Голова ЕКУ – мгр Левко Довгович, Голова Секретаріату – д-р Любомир Мазур, Скарбник – п. Маркіян Шептицький. Відтак учасники мали нагоду запізнатись з писемними звітами про діяльність Виховної і Економічної Комісій ЕКУ та індивідуальних Членів ЕКУ й вся розроблена праця виконавчих органів і членства була обговорена.

У чергових точках денного порядку Нарада Голів продискутувала такі важливі теми: Дальша співпраця між ЕКУ і Українською Всесвітньою Координаційною Радою; Участь і підготовка ЕКУ до VII Конгресу СКУ (Президії і членства); ЕКУ і Федеральний Союз Європейських Національностей (FUEN-ФСЕН) – можливості співпраці; «Політичний Русинізм» – загроза українській справі в Європі?

Перед прийняттям постанов III Наради Голів ЕКУ і після проведеної контролі діловодства Голови й Секретаріату ЕКУ, на внесок Контрольної Комісії, Голова формально запропонувала Нараді Голів затвердити діяльність Президії за звітний час.

Перед закриттям III Наради Голів ЕКУ були прийняті й схвалені наступні постанови:

1. III Річна Нарада голів-членів Європейського Конгресу Українців відбулася в приписаному часі й згідно ухваленого денного порядку.

2. Згідно з пропозицією Президії ЕКУ III Нарада прийняла в члени ЕКУ такі організації:

- Репрезентативний Комітет Української Громади Франції (РКУТФ)
- Союз Русинів і Українців Республіки Хорватії (СРУРХ)
- Українська Асоціація Творчої Інтелекції «Світ Культури» (УАТІ-СК) у Боснії
- Українська Ініціатива у Чеській Республіці (УІЧР)

Умовно прийнято в члени ЕКУ (до кінця лютого 1999 р. мали б бути предложені Секретаріатами ЕКУ потрібні документи) такі організації:

- Об'єднання Лемків у Польщі (ОЛ)
- Союз Русинів-Українців Словацької Республіки (СРУСР)
- Спілка Українців Латвії (СУЛ)
- Товариство Української Культури в Угорщині (ТУКУ)

3. Президія ЕКУ ґрунтовно перевірить і уточнить дальшу діяльність Комісій ЕКУ.

4. Нарада Голів ЕКУ закликає членів ЕКУ щоб звертались до Ради Європи і пропонували, щоби Рада рекомендувала державам з національними меншинами прийняти закон про пряме заступлення меншин їхніми представниками у парламентах держав, де проживає автохтонне населення.

Нарада поручила делегатам ЕКУ звернутися з такою самою вимогою і до VII Конгресу Світового Конгресу Українців.

5. Нарada Голів ЕКУ висловлює подяку Раді Союзу Українців у Великій Британії за згоду на періодичне публікування інформації про працю ЕКУ в часописі «Українська Думка» (офіційні Союзу Українців у Великій Британії).

6. Нарada Голів ЕКУ далі сприяє ідеї влаштування Конгресу Української Молоді в Європі.

7. Нарada Голів ЕКУ ознайомившись також з 5 сторінковим змістом проєкту становища Світового Конгресу Українців стосовно праці УВКР, з яким III Нарada ЕКУ погоджується, уповноважує делегатів ЕКУ виступати в цьому ж самому дусі на VII Конгресі СКУ.

8. Нарada Голів ЕКУ стверджує, що оскільки урядова програма Української держави про допомогу українській діаспорі до 2000 року з боку України не виконується, українцям з-за кордону необхідно домагатися її виконання за посередництвом Посольств України, або прямими зверненнями до Міністерства закордонних справ України.

9. Нарada Голів ЕКУ прийняла рішення посилити співпрацю ЕКУ зі Східною діаспорою. Одночасно поручає своїм делегатам пропонувати VII Конгресові Світового Конгресу Українців розглянути можливості прийняття в члени СКУ представників Східної діаспори.

10. Нарada ЕКУ доручає своєму Секретаріатові ЕКУ уважно переглянути і вивчити передумови та вимоги стосовно членства у Федеральному Союзі Європейських Національностей (ФСЕН) та поробити всі можливі заходи на кореспонденційне членство ЕКУ, а відтак йти далі до асоційованого і повного членства у Федеральному Союзі Європейських Національностей.

11. У світлі поступового наступу «політичного русинізму» на територіях, де проживає українське автохтонне населення в Європі, III Нарada Голів ЕКУ закликає український уряд серйозніше брати цю справу до уваги й активно застосовувати відповідні заходи, протиставлення дальшому розвитку цього наступу.

12. Контрольна Комісія, покликана на III Нараді ЕКУ, перевірила і одобрила річну діяльність Президії Європейського Конгресу Українців та висловила призначення за дбайливе виконання взятих на себе обов'язків.

13. Нарada ЕКУ пропонує VII Світовому Конгресові Українців зайняти становище стосовно пропонованого Верховною Радою України проєкту закону про закордонного українця.

14. Нарada ЕКУ гостро засуджує вилучення (в першому читанні, 23 липня 1998 р.) 7 пункту з законопроєкту про середню освіту в Україні, в якому йшлося про обов'язкове навчання державної мови України в усіх закладах середньої освіти.

15. Нарada ЕКУ висловлює протест Міністерству закордонних справ України стосовно відсутності державної української мови в деяких українських Посольствах та з приводу браку співпраці деяких українських Посольств з місцевими українцями.

16. Європейський Конгрес Українців засуджує дальше виконання урядом усамостійненої і удержавленої Української держави рішень Радянської України (напр. 22 квітня 1990 р. вийшла Постанова Ради Міністрів УРСР за № 99 «Про передачу окремих об'єктів Музейного об'єднання „Києво-Печерський державний історико-культурний заповідник“ Українській Православній Церкві» (зараз Російській Православній Церкві), якою було передбачено передачу Церкві ряду корпусів згаданого заповідника, в тому числі корпусу № 70, в якому розташовано фондосховище музею. – цитата з листа міністра культури і мистецтв України Д. І. Остапенка від 29.9.98. Постанову виконано ще перед датою листа.

17. Нарada ЕКУ зобов'язує керівні органи складових організацій Конгресу широко ознайомити своє членство з одержаними звітами діяльності всіх організацій-членів Європейського Конгресу Українців.

18. III Народа Європейського Конґресу Українців закликає керівні органи й усе членство складових організацій ЕКУ негайно активно включитися в акцію надавання гуманітарної допомоги потерпілим від несподіваної повені мешканцям Закарпаття та українським селам у Румунії.

Слід також відмітити, що під час III Народи Голів ЕКУ була влаштована під патронатом Європейського Конґресу Українців успішна зустріч українських підприємців Європи, яка мала пізнавальний і товариський характер.

Лондон, 30 листопада 1998 р.

За Секретаріат Європейського Конґресу Українців:

Д-р Любомир Мазур
Голова

Федір Курляк
Секретар

Студентський хор.

Зліва направо: Михайло Мороз, Бобинський, Тося Ременецька, Марічка Красна, Ольга Ременецька-Луцик, Степан Луцик, доктор медицини Володимир Трутяк, Григорій Смольський, професор Володимир Тарновецький. Космач, 1927.

Світлина: Янушевич. З фотоархіву Дмитра Пожоджука.

Копія – Міністерству освіти України та Інституту з методів навчання
Міністерства освіти України

Громадяни О. Непорожній та І. Семенчук!

Прочитав я ваш підручник з української літератури для одинадцятої класи, за яким тепер навчаються наші учні. Хоч живемо вже в Українській державі, але чимало питань з літератури та історії ви висвітлюєте в комуністичному дусі, що суперечить вимогам патріотичного виховання наших дітей і не відповідає інтересам нашої держави.

В короткому моєму листі я не маю змоги детально проаналізувати всю ту облуду, якою наповнений підручник, а зупинюсь на творчості тільки деяких письменників та на історичних подіях, які Ви фальшиво коментуєте.

Отже, в 1917 році, внаслідок перевороту, большевики незаконно захопили владу в Росії, а трохи пізніше потопили в крові наші Національно-визвольні змагання та встановили в Україні комуністичне ярмо.

Зрозуміло, що українські советські письменники не могли (а деякі й не хотіли) писати правду про ці події. Тому всі твори на цю тему, що аналізуються в підручнику, суперечать істині, а ваша схвальна оцінка такої літератури не сумісна із здоровим глуздом та мораллю чесної людини.

Після перемоги большевиків у двадцяті-тридцяті роки в Україні настав час страхітливому терору, жахливого голодомору, жорстокої експлуатації народу. Про це теж не могли і не хотіли писати советські письменники. Проте з'являються твори, де ідеалізується большевизм, паплюжаться українські патріоти та чесні люди. Такі твори ви оцінюєте позитивно.

В підручнику багато уваги приділено темі так званої «Великої Вітчизняної війни». Але ж насправді не було жодної «вітчизняної» війни, а була війна загарбницька, імперіалістична як з боку націонал-соціалістичної-фашистської Німеччини, так і з боку комуністичного Советського Союзу. Дивно теж, що большевицьку тюрму народів ви називаєте нашою... вітчизною та ще пишете її з великої букви.

В підручнику також іде мова про визволення України... советською армією. А хіба ви не знаєте, що советська армія нікого ніколи не визволяла, а тільки поневолювала? Вигнавши з України німецьких окупантів, вона принесла не менш страшну і жорстоку большевицьку неволю. Хіба це можна назвати визволенням?! Якщо нас визволили і ми, отже, буцімто стали вільними, то чи не зародиться в наших учнів думка: для чого нам, і так вільним, створювати ще якусь вільну Україну?!

Не один раз ви теж кажете, що під час війни українці були советськими патріотами. Ні, не були! Не були хоч би тому, що советська тюрма народів і патріотизм – поняття несумісні. Справжні патріоти під час війни були в УПА, яка боролася проти німецьких окупантів і проти комуністичних поневолювачів. Там були і справжні герої. А що стосується мільйонних жертв нашого народу, які загинули, захищаючи «родіну», то їм, кажучи словами Шевченка, «не за Україну, а за її ката довелось пролити кров добру, не чорну. Довелось запить з московської чаші московську отруту»!

Зупинюсь ще на образах комуністів, людях «творчої праці», на «боротьбі за мир», про що теж в позитивному світлі йде мова в підручнику.

Якщо в перші роки большевицької окупації можна було ще побачити окремих ідейних комуністів, то після голодомору, масових розстрілів невинних людей таких уже не було. А хто був? Були кар'єристи, шкурники, перевертні, які задля «лакомства нещасного» вступали в злочинну партію. Траплялись, правда, наївні, які хотіли використати партію в добрих цілях, але це були одиниці.

Не було й людей «творчої праці», бо праця в СССР була підневільною і рабською. Пам'ятаю, як співали:

*«Чи бачиш, жита похилились?
Ти сієш – воно не твоє.
Ти тяжко на нього працюєш,
А ворог із того живе».*

Фальшивою «боротьбою за мир» комуністи прикривали свою агресію. Остання їхня агресія ганебно закінчилась в Афганістані.

А тепер більш конкретно про деяких письменників та ваше трактування їхньої творчості.

В романі А. Головка «Бур'ян» виведено образ комуніста Давида Мотузки. Ви, громадянин Семенчук, називаєте його «справжнім народнім діячем, непримиренним до ворогів». Такими чесними людьми, «патріотами» зображені комуністи і в романах М. Стельмаха. Про одного з них – Марка Безсмертного – каже: «Він уособлював народне розуміння добра, справедливості». Якщо так, то учні подумают: не була поганою і «радянська влада», коли такі добрі, справедливі люди готові жертвувати за неї своїм життям.

Д. Павличко своєю минулою творчістю заподіяв нашому народові велику моральну шкоду. Нема в українській поезії іншого відомого поета, який би більше за Павличка обливав брудом українських патріотів, національну символіку, Церкву, Бога, постійно клявся у вірності окупантам і робив це десятки років. Саме за це, громадянин Непорожній, Ви його раніше вихваляли: «Він гнівно засуджує відшепенців, фальшивих борців за „неньку-Україну“, бандерівських душогубів, оспівує людину, в серці якої пломеніє палка любов до радянського краю та її безсмертного вождя В. І. Леніна». Незважаючи на такі «заслуги» в минулому, в сучасному Вашому підручнику я не знаходжу про Павличка жодного критичного слова. Він і тепер «прославлений поет».

Аналізуючи збірку «Любов і ненависть», твердите, що автор «поставив перед собою благородне завдання сказати правду про навколишню дійсність». Але в цій збірці йде мова про «гадину з тризубим ротом», про Шептицького, що «за народне горе» п'є з гестапівцями вино і про самого Павличка, який «зненавидів вигадку про бога». Як Вам, громадянин Української держави, повертається язик казати нашим дітям про таке «благородне завдання» поета?!

До позитивних творів Павличка Ви зараховуєте й злочинні пасквілі «Іван Загайчук» та «Вогнище». Це ще одна краплина комуністичної отрути в свідомість наших дітей.

Вкінці дозволю собі зробити одне порівняння. Коли кіт напаскудить у помешканні, то, щоб цього він більше не робив, тикають його мордою в його ж паскудство. Паскудства (називаймо речі своїми іменами), громадяни літературознавці, у Вашому підручнику багато. Я не маю можливості, та й потреби все те Вам тикати. Сумніваюсь теж, що це би Вам допомогло. А, правду кажучи, я більше зацікавлений, щоб мій відкритий лист став відомим громадськості та тим «дядькам» з Міністерства освіти, які відповідають за видання підручника. Може, з цього буде якась користь.

«Доки ворог-чужинець лишиться на нашій землі, ми не маємо права зложити зброї. Пам'ятаймо, що слава й перемога – це доля борців за національну справу».

Микола Міхновський

ПРОТЕСТУЮ

**ПРОТИ РЕНЕГАТИВ УКРАЇНСЬКОЇ СУВЕРЕННОЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ.
ЗАКЛИКАЮ ЧЕСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПАТРІОТІВ-ДЕПУТАТИВ ВЕРХОВНОЇ РАДИ
НЕ ДОПУСТИТИ ДО РЕСТАВРАЦІЇ МОСКОВСЬКО-БОЛЬШЕВИЦЬКОГО
ІМПЕРІАЛІЗМУ В УКРАЇНІ!**

Як стало відомо, 3 березня 1999 року голова Верховної Ради України О. Ткаченко вдалося з п'ятої спроби повторного голосування «витягнути» з народніх депутатів 230 голосів на вступ України до Міжпарламентарної асамблеї Співдружності Незалежних Держав (себто до московської імперіалістичної структури, – В. Б.).

І цікавим, і сумним є те, що, як пише пан Геннадій Сіренко, «Напередодні це рішення було узгоджено з Президентом України Л. Кучмою і прем'єр-міністром В. Пустовойтенком. На зустрічі трійки вищі мужі держави прийшли до висновку, що вступ до МПА-СНД не приведе до втрати незалежності (чим можете гарантувати? – В. Б.). Це правда, що на жаль Україна ще не є в європейському колі, а протилежно в московському, то той ганебний «висновок» вищих мужів держави не на користь України, а протилежно – Москві?»

Невже ж вищі мужі держави і депутати, «еліта» Української держави забули, а може не знають, як то «уповноважені самостійних-дружніх держав» створили в 29.12.1922 році гідру – ССРСР? Ще не загоїлися рани нанесені Україні до 1991 року, а забули минуле дикунської Москви: ЧК, НКВД, криваві розправи Муравйова під Крутами, в Києві та Одесі, голод 1932-33, 1946-47 рр., криваві розправи КГБ, Сталіна, Хрущова аж до Горбачова!?

Коли не вірете своїм, то наведу кілька оригінальних прикладів з чужого:

«The Ukraine is the second largest of the Soviet republics, the centre of Soviet Union coal, iron and steel industries. In the 68 years since its incorporation into the Union, 10 million Russians have been shipped in, many millions of Ukrainians have been shipped out and many million more starved to death in order to incorporate in more thoroughly».

«The Sunday Telegraph», 1.1.1990

На першому Світовому Антикомуністичному Конгресі «За волю і визволення», що відбувся 20-25 березня 1958 року в Мехіко і в якому взяли участь Азія, Латинська Америка, Європа, АБН, США, Полуднева Америка, Середній Схід, Гавана, Бонн-Німеччина, Карачі, Пакістан і Куба докладно доведено точну дефініцію Росії та її комуністичної п'ятої колонії. «Дехто може думати, що США мало поінформовані про правдивий характер комунізму, якого використовувє і послуговується Советський російський уряд. Але доказам цього може послужити „Внутрішній Підкомітет Безпеки“, дослівно документ 85, який має до діла з Советськими договорами та їх ламанням: „Існуючий російський режим базується на заперечуванні кожного принципу чести і віри“. Відповідальні лідери режиму часто хваляться, що готові підписувати міжнародні договори з чужими державами, а тим часом не мають найменшого інтересу додержуватися такого зобов'язання».

«Комунізм в оригіналі є чортківський. Ви мусите відмовитися від „буржуазної моралі“, ви мусите стати чортківською людиною перед тим, як станете добрим комуністом. Ви мусите бути добрим брехуном, добрим обманювачем і правдоподібно шпіоном перед тим, як будете репрезентувати комунізм».

«Я серйозно сумніваюся, чи від часу цивілізованої історії, будь-яка велика нація зарекордувала стільки віроломств за такий короткий час?»

(Senator Eastland, Steering Committee of the World Anti-Communist Congress for Freedom and Liberation).

Навів я коротенький уривок Сенатора Істлянда про недодержування Росією міжнародних договорів, як це було в минулому, а так є воно і зараз. За приклад хай послу-

жити за англійським часописом «Таймс» відкинення російською «Думою» ратифікації Біловезького договору з 1991 р.

«Opposition deputies rose to their feet after overwhelmingly backing a resolution to overturn ratification of the Belovezhsk Agreement, signed by the leaders of Russia, Ukraine and Belorussia in December 1991, which buried the Soviet Union and created the Commonwealth of Independent States. The vote was to coincide with the fifth anniversary of the March 1991 referendum, when most of the population voted in favour of maintaining the single States».

«The Times», March 16, 1996.

Є. Прімаков, бувший міністер закордонних справ, а зараз прем'єр-міністер, перестерігає Захід, щоб не «грав на Українську карту», бо, мовляв, «інтеграція Советського Союзу є „неминуча“! Не амбіції імперіалістичної Москви пхас до цього, але самі бувші республіки добровільно лізуть у московське багно!

«Yevgeni Primakov, the Foreign Minister, arrived in London yesterday with a clear mandate to start bargaining over Nato's enlargement. He warned Western leaders not to play the Ukrainian card in trying to stir up trouble between Russia and its former Soviet republics. Closer integration of the Soviet Union was inevitable and was going smoothly. Russia was not pushing this out of the imperial ambition: the momentum came from the former republics themselves».

«The Times», March 1, 1997.

Бачите, тут не мова про «співдружність», а про відновлення Советського Союзу. Є. Прімаков повторив слова М. Бакуніна.

ТИЖДЕНЬ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ

Цього 1999 року минає 40 років від проголошення (17 липня 1959 року). «Тижня Поневоленних Народів», уведеного Конгресом США в 1959 році як Публічний Закон 86-90 проти якого воювали різні московські єдиноділимиці. Тогочасний запеклий московський неділимець професор інж. факультету Прістонського університету в США Г. Чеботарев, відомий ворог української самостійності та всіх поневоленних Москвою націй, писав свою книжку-сповідь: «Росія, країна мого народження».

«Чи ми, москвини, хочемо того чи не хочемо, а будемо примушені віддати те, що ми загарбали брутальною силою. Найліпше, що ми, москвини, можемо зробити – це зі своєї власної волі визнати повну незалежність наших сусідів. І як ми це зробимо, то вони напевно самі попросяться до союзу з Московщиною, і то міцнішого за старий».

Кажуть, що історія не повторюється, але уподібнюється. За тих останніх 68 років пролетарська Московщина знищила наших культурних скарбів в сто разів більше ніж дворянська за 200 років. «За протівленіє імперському велічеству». А ще пізніше «за протівленіє пролитарському велічеству».

І на привеликий жаль, деякі українські «політичні депутати» мотивують своє твердження тим, чим мотивувала бабуса ліпленням свічок чортові – «треба всюди приятелів мати». Але якось воно виходить – «ліпите» свічку, запашно кадите перед росіянами, а прихильників української держави серед них і не видно, не чути і навіть натяку нема!?

Бо Тургенев мав рацію, кажучи: «Нас хоч у сімох водах мий, нашої російської сутті з нас не вимити».

Не соромно Вам, Вельмишановні Достойники, найвищі керівні органи українського уряду, уневажнювати **ВОЛЮ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ**, який 92% проголосував, що хоче жити вільним під Божим сонцем у своїй Батьківщині?

Не соромно Вам перед вільним світом, а особливо перед тими понад 150 державами, які визнали Волю і Самостійність Українського Народу?

Відомий для українців є він із запеклого виступу проти Тижня Поневоленних Націй, гострої критики проф. Льва Добрянського, як Президента Українського Конгресового Комітету Америки (УККА) та Голову Тижня Поневоленних Націй Америки; писав проти згаданого закону статті до американської преси і до «Нового Русского Слова», але без успіху. Ті самі й подібні погляди та думки й «бажання» він повторює у своїй книзі-сповіді, до якої передмову написав бувший амбасадор США в Москві Джордж Ф. Кен-

нан, автор теорії співіснування США й СРСР у протиставі концепції АБН визволення з Московсько-комуністичного ярма. Г. Чеботарев змобілізував 15 бувших професорів із 12 американських університетів, які помістили в журналі «Рашен Ревью» статтю проти закону і резолюції Тижня Поневоплених Націй.

Але ще далеко перед Тижнем Поневоплених Націй висловив свою думку і думку Американського уряду:

«Our Government must tell the Kremlin that we will never recognize the slightest permanence in Russia's position in Eastern

Europe and Asia. The day must come when the people of the enslaved lands will have the opportunity to choose their own path into their future».

(Address before the American Legion,
Gen. Dwight D. Eisenhower,
New York, August 1952)

Вимоги всіх московських диктаторів, від Хрущова до Горбачева, які вимагали від США, щоб визнали за ними володіння в Східній Європі та Азії, були відкинені майже всіма Президентами США.

В. Бойчук
Дарбі, Англія

ПАМ'ЯТНИК У ТЕРНОПОЛІ – СИМВОЛ БЕЗСМЕРТЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

15 листопада в Тернополі, на батьківщині Ярослава Стецька, відбулося відкриття пам'ятника видатному провідникові української нації. Автор пам'ятника – Микола Невеселий, талановитий мистець, який створив пам'ятник Шевченкові у Тернополі. У проєкті спорудження пам'ятника брав участь також архітектор Данило Чепіль.

Понад 2 тисячі українських патріотів з різних районів Тернопільщини та обласного центру зібралися на цей захід, організований Конгресом Українських Націоналістів. Мер Тернополя Анатолій Кучеренко відкрив віче. Голова Проводу ОУН, Голова Конгресу Українських Націоналістів, дружина Ярослав Стецька пані Слава Стецько висловила щиру вдячність організації комітетові з побудови пам'ятника Я. Стецькові, його скульпторові та архітекторів. Тернопольській ОО Конгресу Українських Націоналістів, представникам влади, усім, хто спричинився до спорудження монументу. Далі вона сказала:

– Ім'я Ярослава Стецька раз і назавжди пов'язане з великим чином у нашій історії. З наймолодших літ він мав дуже складне життя. Ярослав був ще малим хлопчиком, коли помер його батько – священник, отож, мусів допомагати матері, яка залишилася з трьома дітьми. Він допомагав слабшим від себе учням і в такий спосіб заробляв гроші. Сім'я змушена була переїхати з Тернополя в село. Ярослав мусів багато кілометрів йти

пішки і, як згадував, не раз шукав за чобітками, які загубив у снігу. Непросте життя, а згодом – польські тюрми і німецький концтабір не зламали його, а навпаки – загартували його волю до боротьби за Українську державу.

1941 року ОУН вважала, що поки німці займуть Україну, то треба їх поставити перед доконаним фактом і відновити самостійність України. 30 червня саме Ярослав Стецько проголошував на Національних зборах у Львові Акт про відновлення Української держави. Німці заарештували Ярослава. Німецький концтабір. Втеча. Важке поранення. Уже 1945 року він опрацьовує платформу співпраці поневоплених народів, а 1946 року в Мюнхені відбувається Конгрес, на якому Ярослава Стецька обирають головою Антибольшевицького Б'юро Народів. Згідно з настановою ОУН розбудовувати власні сили він намагається розбудувати в цілому світі філії АБН, щоб разом з іншими поневоленими народами творити потужний фронт боротьби проти комунізму й російського імперіалізму. Зго-

дом всюди, де жила українська еміграція та еміграції інших поневолених народів, постають філії АБН.

Ярослав Стецько опрацював альтернативу ядерній війні. Він уважав, що коли буде надана моральна й політична допомога поневоленим народам, то вони зможуть із середити розвалити імперію зла. Саме тому шукав союзників і нав'язував контакти з різними організаціями державних народів, спільно з ними підготував створення Світової антикомуністичної ліги, організувавши 1956 року в Мексикі конференцію. Ярослав Стецько вважав, що Україна – це революційна проблема світу і від України буде залежати, чи світ далі перебуватиме під загрозою наступу російської імперії, а чи вона розвалиться на незалежні держави. Тому, наголошував він, світ має бути зацікавлений у підтримці самостійності України і в руйнуванні російської імперії, бо як не стане імперії то зникне загроза для світу й Україна буде самостійною. Саме в тому полягала його альтернатива ядерній війні, розпочати яку загрожувала імперія. Ярослав Стецько завжди наголошував, що треба вести боротьбу не лише проти комунізму, який має свою базу в Москві, але й проти російського імперіалізму, бо він сплетений в один клубок з комунізмом і тим загрожуює світові. Тому на конференціях, які відбувалися в столицях багатьох держав світу, Ярослав Стецько, як голова Українського Державного Правління 1941 року, як голова АБН, підкреслював конечну необхідність саме такої боротьби.

Як писала тоді західна преса, заслугою Ярослава Стецька було відкриття вікна в Азію, бо 1956 року був підписаний договір з Національним Китаєм, і відтоді почалася тісна співпраця з Азійською антикомуністичною лігою. Тоді ж була створена наша місія в Тайпеї, яка посилала радіопередачі за «залізну завісу» на азійському континенті.

Ярослав Стецько висунув гасло «Київ – проти Москви», що означало мобілізацію сил навколо Києва, центру гуманізму, освіти й культури, центру світла – проти дикої і жорстокої, драпіжної агресивної Москви,

яка вже загрожувала не лише поневоленим народам, але й цілому світові. Ярослав Стецько підтримував контакти з багатьма президентами та головами парламентів держав світу. Він добився, що Акт 30 червня 1941 року був вшанований в Конгресі США 1981 року, через рік – 40-річчя постанови УПА, а 1983 року – 40-ліття АБН відзначалося і в Білому Домі, і в Конгресі США за участю президента Регана і віце-президента Буша. Завдяки цій колосальній пропагандивній роботі про Україну, після відновлення її державності 1991 року, одна країна за другою визнавали незалежність України. На жаль, ці наші роковини, відзначувані свого часу на найвищому рівні в США, сьогодні не відмічаються в нашому парламенті, який досі не визнав ОУН-УПА воюючою стороною. Та ми свято віримо, що такий день настане, бо наша боротьба за утвердження священних ідеалів триває».

Виступили на вічно народний депутат України Михайло Ратушний; члени Головного Проводу Конгресу Сергій Жижек, Іван Губка, Мирослав Мельник, голова Всеукраїнського Братства вояків ОУН-УПА Михайло Зеленчук; голова Молодіжного Конгресу Віктор Рог та інші. Промовці відзначали, що пам'ятник Ярославу Стецьку є символом безсмертя української національної ідеї, і як би не прагнули нинішні владоможці принизити визвольний національний рух невизнанням боротьби українського народу за свою свободу, невизнанням народних героїв – Степана Бандери, Ярослава Стецька, Романа Шухевича і багатьох інших – все це лише тимчасове явище, як і неукраїнська влада.

Пам'ятник було посвячено священниками Греко-Католицької Церкви та Української Автокефальної Православної Церкви. Море квітів покладено до пам'ятника цього дня. Співаки Тернопільської філярмонії виконали пісню про Ярослава Стецька, виступили з піснями вояки Братства ОУН-УПА з міста Збаража. Після урочистого відкриття Слава Стецько дала інтерв'ю для центральних і місцевих засобів масової інформації.

«Нова вільна Україна означає доосновну революційну зміну міжнародно-політичної системи в світі».

Ярослав Стецько

Директор Бібліотеки ім. В. Вернадського Академії Наук України і п-ні Тетяна Носко-Оборонів вітають п-ні Славу Стецько, народного депутата України, і Левка Лук'яненка, колишнього депутата Верховної Ради України, запрошених до співучасті під час передачі тій бібліотеці праць та архів св. п Ярослава Богдана Рудницького, який за життя займав високі становища в УНРаді. Обширніші репортажні відомості появляться пізніше.

ТОВАРИСТВО УКРАЇНЦІВ НА СВЯТІЙ ЗЕМЛІ ASSOCIATION OF UKRAINIANS IN THE HOLY LAND

Українській Громаді!

Напередодні 2000 роковин з дня народження Ісуса Христа в Єрусалимі засновано «Товариство українців на Святій Землі». Ми з радістю запрошуємо християн-українців усіх християнських конфесій в 1999-2001 рр. приїхати на Святую Землю поклонитись святим місцям і помолитися там, де народився Ісус Христос, де він проповідував і де був розп'ятий.

У ці світі дні християни всього світу чекають святого посланця від Бога в Єрусалим,

який принесе мир і щастя на нашу грішну землю. Бог відпустить гріхи тим християнам, які помоляться на Святій землі. Буде побудовано Святий Храм з цегли, на якій будуть імена паломників. Бог допоможе згуртувати українців для побудови нашої незалежної України, за яку полягли кращі сини й дочки українського народу.

Любі українці, приїжджайте на Святую Землю!

С. Веремчук
Голова Товариства

БІБЛІОГРАФІЯ ОДЕРЖАНИХ ВИДАНЬ

«ВІСНИК НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ», щомісячний загально-науковий та громадсько-політичний журнал, що появляється під редакцією Б. Є. Патона – головного редактора і Редакційної Колегії від імени Президії національної академії наук в Києві, Україна. Отримано числа: від 3 до 12 за 1997 рік, і від 1 до 6 за 1998 рік.

«ВІСНИК ПРОВІНЦІЙНОЇ РАДИ КУК САСКАЧЕВАНУ», одержано числа від 1 до 5 за 1998 рік.

«НАША ДОРОГА», журнал Ліги Католицьких Жінок Канади, що появляється під редакцією Віри Бучинської. Одержано числа: від 2 до 4 за 1998 рік, і перше число за 1999 рік. Журнал багато ілюстрований.

«НАД БУТОМ І НАРВОЮ», ілюстрований, що появляється як «Українське письмо Підляшшя» в Польщі. Одержано числа від 1 до 4 за 1998 рік.

«НАШЕ ЖИТТЯ», орган Союзу Українок Америки, що появляється під редакцією Ірени Чабан і Редколегії. Одержано всі числа за 1998 рік.

«ВІСНИК УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОГРАФІЇ», видаваний заходами Катедри української культури та етнографії ім. Гуцуляків, відділенням славістичних та східноєвропейських студій Альбертського університету. Наспіло число 3 за 1997.

«НАЦІОНАЛЬНА ОПЕРА УКРАЇНИ ім. Т. Г. ШЕВЧЕНКА». Видання Національної Опері України ім. Т. Г. Шевченка, 1997.

«ВИБОРИ-98. РЕЗУЛЬТАТИ ГОЛОСУВАННЯ ЗА ПАРТІЙНИМИ СПИСКАМИ». Видання Інституту Національної Держави, Київ, 1998.

«ЗДОРОВ'Я ЖІНКИ». Науково-популярний журнал для жінок, ч. 1/98, ілюстрований.

«РОДИНА», журнал українців Канади. Видається шість разів у році під редакцією Тані Дахно-Лаків і колегії. Одержано 9-10 число за 1998 рік.

«ВІДОМОСТІ» Митрополії УАПЦ у діаспорі й Єпархіального Правління у Великій Британії під редакцією д-ра Святомира М. Фостуна. Одержано всі числа за 1998 рік і січневе за 1999 рік.

«БЕРЕЗІЛЬ», літературно-художній та громадсько-політичний журнал Співки письменників України, що появляється під редакцією Юрія Стадниченка і Редакційної Колегії. Одержано всі числа за 1998 рік.

«НАША МЕТА», суспільно-політичний журнал ЛВУ в Австралії, що появляється під редакцією Теодосія Андрушка і Редколегії. Одержано числа за 1998 рік.

«ВІСНИК», кварталник літератури, науки, мистецтва і суспільно-політичного життя Головної Управи ООЧСУ, Нью-Йорк, США. Наспіли числа за 1998 рік.

ЗАСТУПНИКИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

АВСТРАЛІЯ:

*Postup Ukrainian
Co-operative Trading Society,
13-15 Russell Street,
Essendon, Victoria. 3040.*

КАНАДА:

*The League of Ukrainians in Canada
83 Christie Street,
Toronto, Ont., M6G 3B1
Tel. (416) 516-2443
Fax. (416) 516-4033*

АРГЕНТИНА:

*Mr. Naum Pauk
Calle Soler 5039
1425 Buenos Aires,
Rep. Argentina*

НІМЕЧЧИНА:

*Ukrainisches Institut für
Bildungspolitik e.V.,
Zeppelinstr. 67/10,
D-81669, München.*

БЕЛЬГІЯ:

*Mr. O. Kowal
72 Blvd, Charlemagne
1040 BRUXELLES.*

ФРАНЦІЯ:

*Union des Ukrainiens de France
186, Blvd. St-Germain,
75261 PARIS Cedex 06*

УКРАЇНА:

*Представництво УІС в Києві,
Київ - 34,
вул. Ярославів Вал, 9, пом. 5.
Тел./факс: (044) 229-41-22.*

**«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» – ЦЕ НАЙКРАЩИЙ СУСПІЛЬНО-
ПОЛІТИЧНИЙ, НАУКОВИЙ І ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК ДЛЯ ВСІХ:
КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ. СЛУЖИТЬ ТІЛЬКИ
ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І РОЗБУДОВІ ТА ОБОРОНІ
ЙОГО ДЕРЖАВНОГО ЖИТТЯ!**

**СПОВНІТЬ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК: ВПЛАТИТЬ ПЕРЕДПЛАТУ,
ПРИЄДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА
РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО ВСЮДИ, ДЕ ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ.**

З Друкарні Української Інформаційної Служби, Лондон

2000 Church Road, London, N1 1LF Great Britain